

UNIVERZITET „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU
PRAVNI FAKULTET

Projekat: „Standardi Evropske Unije za akreditaciju studijskih programa na
univerzitetima u Bosni i Hercegovini“

Radna grupa za izradu samoevaluacijskog izvještaja

SAMOEVALUACIONI IZVJEŠTAJ

Prof.dr. Suzana Bubić,
Doc.dr. Dubravka Husić,
Doc.dr. Maja Čolaković,
Doc.dr. Anita Duraković,
v.asist. dr. Rebeka Kotlo,
v.asist. mr. Šejla Maslo Čerkić,
Amila Ćiber, studentica

Oktoabar 2011.

Sadržaj

UVOD	3
Historijat studijskog programa (Fakulteta).....	4
Rezimirani pregled najbitnijeg o studijskom programu	5
Iskustva i značaj procesa samoevaluacije.....	6
Kriterij 1. OBRAZOVNI CILJEVI	7
Kriterij 2. NASTAVNI PLAN I PROGRAM (CURRICULUM)	10
Kriterij 3. LJUDSKI RESURSI.....	26
Kriterij 4. STUDENTI.....	43
Kriterij 5. FIZIČKI RESURSI.....	55
Kriterij 6. UNUTRAŠNJE OSIGURANJE KVALITETA	58
Kriterij 7. POSTIGNUTI REZULTATI.....	63
SWOT Analiza	71
PLAN ZA UNAPRJEĐENJE STUDIJSKOG PROGRAMA U SKLADU SA OVIM KRITERIJIMA I SWOT ANALIZOM	76

UVOD

Ovaj samoevaluacijski izvještaj nastao je u okviru TEMPUS projekta „Standardi Evropske Unije za akreditaciju studijskih programa na univerzitetima u Bosni i Hercegovini“ (158.853-TEMPUS-1-2009-1-BE-TEMPUS-SMGR), kao jedna od planiranih aktivnosti u navednom projektu. Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru je predložio studijski program I ciklusa u trajanju od četiri godine za pilot-akreditaciju. (Više o projektu: www.esabih.ba).

Nakon predstavljanja projekta, Odlukom Nastavno-naučnog vijeća broj: 150-3-702/10, od 6.12.2010. godine imenovana je Radna grupa za izradu Samoevaluacionog izvještaja u sastavu: 1. prof. dr. Suzana Bubić, 2. doc. dr. Dubravka Husić, 3. doc.dr. Maja Čolaković, 4. doc.dr. Anita Duraković, 5. v.asist.dr. Rebeka Kotlo, 6. v.asist.mr. Šejla Maslo Čerkić, 7. Amila Ćiber, studentica.

Prva moderna visokoškolska ustanova u Mostaru je bila Viša pedagoška škola, osnovana 1950. godine. Devet godina nakon toga osnovana je Viša tehnička škola, koja je 1970. prerasla u Mašinski fakultet. Odjeljenja Ekonomskog fakulteta i Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu su u Mostaru osnovana 1971.godine, a kao samostalni fakulteti počeli su s radom 1976.godine. Ove četiri institucije su se udružile u Univerzitet "Džemal Bijedic" (u daljem tekstu: Univerzitet), 1977. godine. Članicom Univerziteta 1978. godine postao je tada osnovani Građevinski fakultet. Sastavni dio Univerziteta su bili Univerzitetska biblioteka i nekoliko instituta.

Od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, rad Univerziteta je otežan, a 1993. godine izgubio je sve objekte, opremu i značajan dio kadra. Objekte Univerziteta „Džemal Bijedić“ od tada koristi Sveučilište, formirano 1993. godine kao hrvatsko sveučilište. U akademskoj 1993/1994. godini mali broj profesora i saradnika je nastavio obrazovni proces u istočnom dijelu grada u vrlo teškim uslovima. Nastava se odvijala na različitim lokacijama, a za studente koji zbog ratnih dejstava nisu mogli doći u Mostar organizovana je dislocirana nastava u Jablanici i Konjicu. Od septembra 1994. godine Univerzitet je smješten u bivšem vojnom logoru, pretvorenom u univerzitetski kampus.

U poslijeratnom periodu, u uslovima koji su i dalje teški, Univerzitet se nastavio razvijati. U akademskoj 1997/98. godini osnovani su Studij agromediteranskih kultura i Studij informatike, a 1999/2000. Studij za jezike. Ovi univerzitetski studiji su tokom 2002. i 2003. godine prerasli u Agromediteranski fakultet, Fakultet informacijskih tehnologija i Fakultet humanističkih nauka. 2001/2002. Ekonomski fakultet je transformisan u Fakultet za poslovni menadžment, a 2002/2003. Pedagoška akademija u Nastavnički fakultet. 2010. godine Fakultet za poslovni menadžment je preimenovan u Ekonomski fakultet. Danas Univerzitet čini 8 fakulteta: Agromediteranski fakultet, Ekonomski fakultet, Građevinski fakultet, Fakultet humanističkih nauka, Fakultet informacijskih tehnologija, Mašinski fakultet, Nastavnički fakultet i Pravni fakultet.

Pored navedenih fakulteta u sastavu Univerziteta su: Univerzitetska biblioteka, Institut za mašinstvo, kao dio Mašinskog fakulteta, Institut za građevinarstvo, kao dio Građevinskog fakulteta, Edukacioni centar sa kompjuterskim učionicama, multimedijalnom salom za jezike, internetskom učionicom, salom za konferencije i Međunarodni centar za filozofiju, Studentski centar, Multimedijalni centar, Kancelarija za osiguranje kvaliteta, Kancelarija za međunarodnu saradnju, Univerzitetski Tele-informacijski centar - UTIC, Centar za razvoj karijere.

Rektorat, svi fakulteti, instituti i centri smješteni su u univerzitetskom kampusu, koji se nalazi u sjevernom dijelu grada. Prednosti ovakvog smještaja Univerziteta su brojne: veće su mogućnosti za efikasnije funkcionisanje Univerziteta - lakši i brži razvoj potrebne infrastrukture; dovoljno je prostora i kapaciteta za nove objekte za fakultete, institute i za smještaj studenata; postoje vrlo atraktivni sportski tereni i drugi sadržaji neophodni za studente ali i za zaposlenike Univerziteta. Pored prednosti, jedinstveni univerzitetski kampus ima i određene nedostatke: veliki broj objekata je potpuno devastiran, svi objekti koje trenutno koristi Univerzitet nisu funkcionalni, jer se radi o bivšim vojnim kasarnama; pored Univerziteta, objekte u kampusu koriste i drugi subjekti, čija oblast djelovanja je nespojiva s djelatnošću Univerziteta.

Prednosti korištenja kampusa došle su do izražaja u nekoliko posljednjih godina. Izgrađene su i opremljene zgrade Nastavničkog, Agromediteranskog, Pravnog i Građevinskog fakulteta, izvršena je nadogradnja zgrade Agromediteranskog fakulteta, u novoizgrađenu zgradu upravo se useljava Ekonomski fakultet, u toku je rekonstrukcija i adaptacija zgrade Mašinskog fakulteta te rekonstrukcija zgrade u kojoj će biti smješten Institut za biotehnologiju u sklopu Agromediteranskog fakulteta. Izvršene su pripreme za rekonstrukciju prostora kojeg koristi Univerzitetska biblioteka, a vrše se pripreme za rekonstrukciju zgrade Fakulteta humanističkih nauka.

Više informacija o Univerzitetu: www.unmo.ba, a o Pravnom fakultetu: www.pf.unmo.ba.

Historijat studijskog programa (Fakulteta)

Pravni fakultet (u daljem tekstu: Fakultet) je osnovan 1971.godine kao Odjeljenje Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. 1.9.1976. godine je postao samostalna vaspitno-obrazovna i naučnoistraživačka ustanova.

Od 1972. do 1993. godine Fakultet je bio smješten u jednoj od zgrada bivšeg Zapadnog vojnog logora, čije su sve objekte koristili fakulteti Univerziteta. U maju 1993.godine do tada korišteni prostor je morao biti napušten, tako da je Fakultet ostao i bez opreme, biblioteke i svega ostalog čime je raspolagao. Još u toku 1992. godine Fakultet je ostao bez velikog broja nastavnika i saradnika, a u ljeto 1993.godine, od svih njih je ostao samo jedan nastavnik.

Već 1998. i 1999. godine Fakultet se, kroz Tempus projekte „*A proposal for curriculum development and training in Human Rights*” (TEMPUS - Phare JEP-13257-98) i „*Developing curricula in transition, reconstructing and European studies*“ (TEMPUS - Phare Program AC-JEP 14061-99), uključuje u reformske procese u oblasti visokog obrazovanja u Evropi.

Pravni fakultet kao akademska institucija učestvuje u Regionalnom master programu Poslovnog prava Evropske Unije. Razvili su ga pravni fakulteti iz Jugoistočne Evrope u saradnji sa Njemačkom agencijom za tehničku saradnju (GTZ) i Otvorenim regionalnim fondom za Jugoistočnu Evropu. Pravni fokus programa je širi pregled evropskih integracija, također se osvrćući na različit ekonomski i politički aspekt procesa integracije, uredno razmatrajući njihove pravne i praktične implikacije. Stoga će obrazovanje u materiji poslovnog prava Evropske Unije biti unaprijeđeno i doprinijeti će

širenju profila i grupe profesionalaca, upoznatih sa poslovnim pravom Evropske Unije i time kompetentnih da aktivno učestvuju u implementaciji Acquisa (više informacija na: <http://www.master-eubusinesslaw.org>).

Problem nepostojanja vlastitog nastavnog kadra s kojim smo se suočavali u poslijeratnom periodu, počeli smo rješavati angažovanjem nastavnika drugih fakulteta, prvenstveno Pravnog fakulteta u Sarajevu. Sada imamo 24 stalno uposlenih, od čega 18 izvodi nastavni proces, a šest uposlenih čini administrativno osoblje. Jedan nastavnik je u zvanju redovnog profesora, 3 u zvanju vanrednog profesora i 6 nastavnika u zvanju docenta. U saradničkim zvanjima su 4 viša asistenata i 4 asistenta. U nastavni proces je uključen 1 nastavnik i 1 saradnik sa zajedničkih univerzitetskih katedri, te 7 nastavnika u svojstvu spoljnih saradnika.

Fakultet je smješten u vlastitoj zgradi, površine 1080m², a čine je: 3 učionice, 14 kabineta, dekanat, sekretarijat, sala za sjednice, sala za informatičku učionicu i biblioteku. U zgradi koju koristi zajedno sa Ekonomskim fakultetom i sa Fakultetom humanističkih nauka, dodijeljene su mu 2 učionice (za izvođenje nastave na I i II godini), jedan kabinet, 2 prostorije u kojima je smještena studentska služba i jedna učionica koja će se opremiti i koristiti kao sudnica.

Rezimirani pregled najbitnijeg o studijskom programu

Fakultet izvodi naučnoistraživački i obrazovni rad na području pravnih i s njima vezanih nauka. Dodiplomski studij (I ciklus) se organizuje kao četverogodišnji. Fakultet je, kao i većina pravnih fakulteta javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini, prihvatio model: 4+1+3. U vrijeme finaliziranja ovog Izvještaja u toku je konkurs za upis studenata na drugi ciklus. Treći ciklus još nije uveden. Za njegovo uvođenje potrebno je obezbijediti niz potrebnih pretpostavki, što neće biti lako i jednostavno.

Program dodiplomskog studija uveden je u vrijeme osnivanja Fakulteta, a inoviran je više puta, u smislu osavremenjavanja nastavnog plana uvođenjem novih predmeta u okviru kojih se izučavaju oblasti prava koje ranije nisu izučavane, te proširenjem nastavnih programa postojećih predmeta oblastima koje do tada nisu bile zastupljene u potrebnoj mjeri. Izmjene su činjene u skladu s nastojanjima da se studenti osposobe za izvršavanje poslova i zadataka koji se pred njih postavljaju vezano za uključivanje BiH u Evropsku Uniju, u međunarodne privredne odnose i trgovinu.

Najznačajnije izmjene su učinjene u akademskoj 2006./2007., kada su prihvaćeni neki od principa Bolonjskog procesa, a manje izmjene ovog nastavnog plana i programa su učinjene 2008/2009. godine. U akademskoj 2010/11. pristupilo se daljoj reformi u skladu sa obavezom revizije nastavnog plana i programa svake četiri godine, što je rezultiralo usvajanjem izmijenjenog nastavnog plana i programa koji se primjenjuje od akademske 2011/12.

Pored ovoga, Fakultet je tokom prošle akademske godine izradio i usvojio nastavni plan i program trogodišnjeg stručnog dodiplomskog studija „Pravno-organizacioni poslovi u javnoj upravi“ (zvanje Bachelor javne uprave, 180 ECTS). Zbog nedovoljnog odziva kandidata, nastava na tom studiju nije organizovana u 2010/11. godini. Ovaj nastavni plan

i program je inoviran u toku 2010/2011. akademske godine, ali na konkurs raspisan za upis u akademsku 2011/2012. godinu nije bilo prijavljenih kandidata.

Četverogodišnji dodiplomski studij za stjecanje naziva Bachelor prava (240 ECTS bodova) je podijeljen u osam semestara. Tokom studija se izučava ukupno 55 predmeta, 50 obaveznih i 5 izbornih. Izborni predmeti se biraju sa liste od ukupno 62 izborna predmeta predviđena nastavnim planom i programom. Jedna studijska godina nosi 60 ECTS, odnosno jedan semestar 30 ECTS bodova. Najmanji broj bodova za pojedini predmet je 2 ECTS, a najveći 6 ECTS. U do sada važećem planu i programu završetkom četverogodišnjeg dodiplomskog studija stiže se naziv diplomirani pravnik.

Pored ovoga, nastavnim planom je za studente IV godine studija predviđena obavezna praksa u trajanju od 21 dan u pravosudnim ili upravnim organima. Fakultet organizuje ovu praksu u Općinskom sudu u Mostaru, odnosno u drugim mjestima BiH za studente koji u Mostaru nisu stalno nastanjeni.

Iskustva i značaj procesa samoevaluacije

Samoevaluacijom, kao osnovnom aktivnošću za obezbjeđenje kvaliteta u obrazovnom procesu, detektiramo, kritički analiziramo i procjenjujemo studijski program, prednosti i nedostatke, dajemo sugestije za unapređenje kvaliteta koje su temelj akcionog plana za poboljšanje stanja.

Svjesni značaja i važnosti osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju, izradu samoevaluacijskog izvještaja shvatamo kao neophodno i korisno sredstvo za: 1. ubrzanje procesa provođenja reformi i unapređenje kvaliteta nastavnog procesa, 2. razvoj kulture kvaliteta i izgradnje institucijskih mehanizama i razvojnih planova i aktivnosti sa ciljem osiguranja visokih standarda profesionalnog i stručnog razvoja u nastavnom procesu usmjerenom na studenta, 3. dalje implementiranje Bolonjskog procesa i 4. predstojeću akreditaciju studijskog programa, a sve u skladu sa zahtijevanim standardima.

Tokom izrade Samoevaluacijskog izvještaja, uz analizu već postojećih izvještaja o radu nastavnog osoblja i studentskih anketa urađenih od Kancelarije za osiguranje kvaliteta Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, anketa diplomiranih studenata, urađenog samoevaluacijskog izvještaja (februar 2004.) za potrebe projekta Vijeća Evrope „Revizija Pravnih fakulteta u Bosni i Hercegovini“, vršeno je sistematsko prikupljanje administrativnih podataka, poređenje zacrtanog i postignutog u realizaciji studijskog programa, sprovođenje ankete među studentima, kao i moderirani razgovori sa studentima i nastavnicima, a svoj doprinos pisanju i konačnom sadržaju i formi samoevaluacijskog izvještaja, osim članova Radne grupe, dali su i svi zaposleni na Fakultetu, te po jedan predstavnik studenata sa svake godine studija – član Nastavno-naučnog vijeća Fakulteta, aktivnim učešćem i raspravom nakon prezentiranih pojedinih sadržaja Izvještaja na sjednicama Nastavno-naučnog vijeća Fakulteta, ali i administrativno osoblje tokom radnih sastanaka.

Stalna saradnja sa nadležnim strukturama Univerziteta je održavana povodom izrade samoevaluacijskog izvještaja, posebno sa Kancelarijom za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

Zadaci Radne grupe za pisanje izvještaja o samoevaluaciji su: 1. Izrada metodologije rada na samoevaluacijskom izvještaju, uključujući plan, program i raspored aktivnosti za konkretnim zaduženjima, 2. Koordinacija svih projektnih aktivnosti, 3. Analiza

relevantnog pravnog okvira, 4. Identificiranje i analiza stanja, 5. Prikupljanje podataka potrebnih za samoevaluaciju studijskog programa, u skladu sa usvojenim kriterijima 6. Istraživanje akademskih iskustava studenata, nastavnog i administrativnog osoblja, 7. Analiza podataka i anketnih upitnika, 8. Analiza rezultata cjelokupnog istraživanja - samoanaliza – interpretacija rezultata, 9. Ispunjavanje samoevaluacijskih upitnika za izvještaj, 10. Izvještavanje Nastavno-naučnog vijeća Fakulteta o svakom dijelu samoevaluacijskog izvještaja, 11. SWOT analiza - analiza stanja i razvojnih mogućnosti, 12. Identifikacija i definiranje razvojnih ciljeva, 13. Izrada razvojnih planova prema predloženom obrascu te 13. Izrada samoevaluacijskog izvještaja za vanjsko vrednovanje.

Kriterij 1. OBRAZOVNI CILJEVI

1.1. Obrazovni ciljevi

Osnovni cilj I ciklusa univerzitetskog studijskog programa Pravo jeste oblikovati profil stručnjaka koji će biti sposoban za samostalan rad u svim oblastima prava za koji se zahtijeva završen Pravni fakultet (a ne i položen državni ili drugi ispit). Znanja i vještine stečene tokom studija treba da budu kvalitetan osnov za polaganje ovih ispita i za nastavak studija II ciklusa. Kompetencije na čije ovladavanje su usmjereni obrazovni ciljevi jesu opšte i specifične, te opšte naučne i akademske kompetencije. U isto vrijeme ciljevi su usmjereni i na ovladavanje praktičnim znanjima.

Opšte kompetencije koje treba da se steknu u toku studija su slijedeće:

- stečena opšta i posebna teorijska i praktična znanja i vještine iz više pravnih oblasti te sposobnost njihove efikasne primjene u obavljanju poslova koje zahtijeva poslodavac: pri pripremi pravnih akata, u rješavanju slučajeva i formulisanju stavova, zaključaka i donošenju odluka te pri njihovom argumentovanju i prezentiranju;
- sposobnost korištenja različitih metoda tumačenja pravnih propisa, razvijanje kritičkog i samokritičkog mišljenja i usvajanje objektivnog stava;
- sposobnost uočavanja problema, određivanja najprimjerenijeg pristupa za njegovo rješavanje, pravilne analize stanja i sinteze prikupljenih podataka te pronalaženja adekvatnog rješenja logičkim rezonovanjem i kreativnim djelovanjem, kako samostalno, tako i radom u timu;
- sposobnost prikupljanja i obrade relevantnih informacija, njihove prezentacije i razmjene korištenjem ovladanom pravnom terminologijom, efikasnim usmenim i pisanim izražavanjem i razvijenim sposobnostima komuniciranja o pravnim sadržajima;
- promocija najviših standarda etike pravničkog poziva, društveno odgovornog mišljenja i kritičkog odnosa prema društvenim događajima;
- razvijanje sklonosti cjeloživotnom učenju i vještina učenja potrebnih za nastavak studija (II ciklus) te generičkih vještina potrebnih za zapošljavanje i napredovanje.
- stečena osnovna znanja potrebna za upotrebu informaciono – komunikacionih tehnologija

Opšte naučno – istraživačke kompetencije, čijem ovladavanju služe obrazovni ciljevi, su slijedeće:

- razvijene sklonosti naučnoistraživačkom radu, sposobnost bavljenja temeljnim naučnoistraživačkim radom i pretraživanjem pravnih izvora
- poznavanje i sposobnost primjene metoda istraživanja koje će omogućiti prikupljanje i obradu relevantnih podataka nužnih za formiranje kritičkog mišljenja i za procjenu različitih naučnih, društvenih i etičkih pitanja;
- sposobnost uočavanja problema nastalih tokom istraživanja i njihovog rješavanja u tom ili u iniciranom daljem istraživanju;
- sposobnost jasnog i efikasnog prezentiranja zaključaka i rezultata vlastitog istraživanja;
- inicijativa i samostalnost u odlučivanju

U fokusu obrazovnih ciljeva su i **specifične kompetencije** za naučnu oblast Prava:

- temeljno poznavanje i razumijevanje pravnih normi i pravila struke te sposobnost identifikovanja posebnog zakona primjenjivog na konkretnu situaciju;
- sposobnost identifikovanja problema, njegovog razumijevanja kroz analizu utvrđenog stanja i sintezu prikupljenih podataka i donošenje efikasnih i obrazloženih rješenja primjenom savremenih metoda i objedinjenih znanja iz više pravnih oblasti;
- stalno praćenje izmjena zakonskih propisa, sposobnost određivanja njihovog smisla, uočavanja i shvatanja razlike i sličnosti u odnosu na ranija rješenja i efikasne primjene na konkretne situacije;

- osposobljavanje za, kombinovanjem znanja stečenih u različitim oblastima prava, uspješno vođenje upravnog postupka, izradu i obradu upravnih akata i obavljanje drugih poslova u organima uprave, profesionalno obavljanje poslova u pravosudnim organima, trgovačkim društvima, drugim društvima, udruženjima i organizacijama.

Nastojali smo, s više ili manje uspjeha, i do sada osigurati sticanje navedenih kompetencija, osim što nismo bili u prilici ništa uraditi vezano za cjeloživotno učenje. Ovo učenje, koje podrazumijeva sticanje kvalifikacija putem fleksibilnih puteva učenja, uključujući i vanredne studente, kao i učenje kroz posao, nije postalo integralni dio sistema obrazovanja na Fakultetu. Mislimo da bismo ovaj problem mogli otkloniti implementiranjem cjeloživotnog učenja uz postojanje snažnih mehanizama saradnje s okolinom i uz razvijen sistem kvaliteta, pa ćemo u tom pravcu i preduzeti potrebne aktivnosti.

Osnovni cilj **II ciklusa** studijskog programa, za koji ćemo osposobiti studente koji završe I ciklus, jeste oblikovanje profila stručnjaka sposobnih za samostalno obavljanje najzahtjevnijih pravničkih poslova u oblastima u kojim je on organizovan:

- sposobnost integrisanja znanja, formulisanja sudova i stavova na osnovu prikupljenih informacija, uz uvažavanje društvenih i etičkih odgovornosti povezanih s primjenom znanja ili vlastitih sudova;
- ovladavanje generičkim vještinama potrebnim za zapošljavanje i stalno napredovanje u teorijskom i primijenjenom istraživanju i razvoju novih ideja i pristupa kroz samostalno učenje i razvoj;
- formiranje vrijednosnog sistema koji je osnova za odlučivanje u konkretnim slučajevima;
- sposobnost bavljenja naučnoistraživačkim radom i pretraživanjem pravnih izvora, što će omogućiti podizanje znanja na viši nivo, produbljivanje i proširivanje razumijevanja odabranog modula studija;

- sposobnost rada u timu i njegovog vođenja sa stručne pozicije.

Indikator 1.2. Specifični zahtjevi za oblast Prava

Opšti ciljevi studijskog programa (željene završne kvalifikacije svršenih studenata na nivou studijskog programa) i njihov nastanak

Ciljevi I ciklusa studijskog programa, usklađeni sa zahtjevima struke te sa zahtjevima i potrebama tržišta rada, jesu sticanje kvalitetnog pravničkog obrazovanja i opšte pravničke kulture. Naš cilj je da svršeni student vlada solidnim znanjem, u prvom redu o principima i izvorima domaćeg, međunarodnog i evropskog prava, jer će mu to omogućiti da se prilagodi novim situacijama u praksi, da analizira te uspješno i efikasno rješava konkretne pravne probleme i rješava sporne situacije donošenjem adekvatnih odluka. Izmjenama curriculumuma nastojali smo i nastojimo osposobiti svršene studente za uključivanje u međunarodne privredne odnose i tokove, kao i obrazovati ih da budu dovoljno stručni za uključivanje u provođenje procesa pridruživanja EU i za obavljanje poslova u upravi i pravosuđu u skladu sa zahtjevima i standardima EU. Svršeni studenti treba da budu profesionalci u svom poslu, s visokim moralnim vrijednostima, odgovorni pri obavljanju profesije, sposobni za suočavanje s novim izazovima u privatnom i javnom sektoru, spremni da doprinesu cjelokupnom razvoju društva. Pored toga, cilj obrazovanja jeste i da znanja i vještine stečene na Fakultetu budu solidan osnov za nastavak obrazovanja, kako za pripremanje i polaganje stručnih ispita, tako i za studij II ciklusa.

Usklađivanje ciljeva s kompetencijama koje odgovaraju I ciklusu studija i Evropskom kvalifikacijskom okviru

Nastojali smo i mislimo da smo uspjeli uskladiti postavljene ciljeve s kompetencijama, odnosno da smo stvorili većinu potrebnih pretpostavki da naši studenti ovladaju kompetencijama na koje su usmjereni postavljene ciljevi.

Ciljevi studijskog programa uzimaju u obzir međunarodnu dimenziju

U određivanju ciljeva studijskog programa imali smo u vidu potrebu da naši svršeni studenti budu u stanju uspješno se uključiti u međunarodne odnose, čijim subjektom postaju država, subjekti iz javnog i iz privatnog sektora. Cilj koji smo postavili i koji moramo realizovati jeste da naši svršeni studenti budu osposobljeni za donošenje odluka kojim će adekvatno rješavati pravne probleme primjenom međunarodnih dokumenata, a ne samo domaćih propisa. Svjesni smo da ćemo ovoj potrebi moći udovoljiti u onoj mjeri u kojoj je međunarodna dimenzija studijskog programa izražena kroz naš nastavni plan i program (*upućujemo na dio 2.1.3*).

Ciljevi su usmjereni na razvoj akademskih/profesionalnih vještina

Pri određivanju ciljeva vodili smo računa o tome da oni zaista omoguće da svršeni studenti ovladaju profesionalnim vještinama i budu kvalitetan pravnički kadar sa širokim mogućnostima zapošljavanja, ličnog i stručnog napredovanja i usavršavanja. U okviru I ciklusa, kao osnovnog akademskog studija, naglasak smo stavili i na razvijanje intelektualnih sposobnosti svršenih studenata, razvijanje sklonosti naučnoistraživačkom radi i osposobljavanju za njega, kako bi se mogli uključiti u akademsku zajednicu.

1. 2. 5. Studenti i osoblje u okviru određenog studijskog programa su upoznati sa datim ciljevima

Studenti i nastavno osoblje su upoznati sa postavljenim ciljevima i svojim radom doprinose njihovom ostvarenju.

1. 2. 6. Profilisanje studijskog programa u odnosu na obrazovne ciljeve, kao i na domaće i/ili inostrane studijske programe kako bi se isti uskladio sa ciljevima studijskog programa (uključujući i skorašnji i predstojeći razvoj), i u odnosu na vlastitu viziju o zahtjevima i potrebama Prava

Rekonstrukcije nastavnog plana i programa imaju za cilj postepeno približavanje studijskim programima evropskih država, kao i praćenje najnovijih naučnih dostignuća. Nužnim smo smatrali osavremeniti sadržaj postojećih predmeta i uvesti jedan broj novih predmeta, kakvi su: međunarodno krivično pravo, medicinsko pravo, kao i neke druge aktualne sadržaje (klinička nastava, praktični dio nastave i sl.). Učinjenim izmjenama smo nastojali uskladiti u studijskom programu sadržaje koji se odnose na domaći pravni poredak sa sadržajima koje stalno treba uključivati u studij prava: onim koji se odnose na pravni poredak EU i uporednopravne aspekte.

Izmjenama curricula nastojali smo osigurati bolji kvalitet studija i kvalitet pravnika.

Usklađivanje obrazovnih ciljeva sa stručnim propisima/legislativom, ukoliko isti postoje
Obrazovni ciljevi su, najvećim dijelom, usklađeni s dokumentom „Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini”.

Usklađivanje ciljeva sa potrebama i zahtjevima pravne struke

Pri određivanju ciljeva imali smo u vidu potrebu da oni budu usklađeni sa zahtjevima i potrebama pravne struke. Mislimo da smo, doduše ne u potpunosti, uspjeli postići ovo usklađivanje i da će naši svršeni studenti moći uspješno obavljati poslove pravnika u svim oblastima u kojima budu radili. Studentima nastojimo pružiti kvalitetno pravničko obrazovanje kako bi se mogli uključiti i svojim radom doprinijeti da se BiH konsoliduje kao država prava, da se njeni upravni organi organizuju i funkcionišu po principima pravne države, da pravosudni organi budu kompetentni za profesionalno obavljanje svoje funkcije, da se zadovolje potrebe domaćeg tržišta uređenog pravnim propisima, koji su po porijeklu domaći, ali i sa izraženim elementima globalizacije i evropeizacije.

Kriterij 2. NASTAVNI PLAN I PROGRAM (CURRICULUM)

Prilikom kreiranja nastavnog plana i programa vodilo se računa o postavkama Bolonjske deklaracije, poput slijedećih: omogućavanju mobilnosti studenata i nastavnog osoblja, međunarodnoj dimenziji, uvođenju kreditnog sistema ocjenjivanja (ECTS), kvalitetu i prepoznavanju kvalifikacija.

Indikator 2.1. Usklađenost ciljeva i sadržaja studijskog programa

Prevođenje ciljeva u nastavni plan i program (curriculum)

Svjesni da postavljene ciljeve možemo realizovati samo ako oni budu usklađeni sa sadržajem studijskog programa, nastojali smo napraviti nastavni plan i program koji će omogućiti realizaciju obrazovnih ciljeva i sticanje završnih kvalifikacija, odnosno postizanje planiranih ishoda učenja. To se odnosi na oba ciklusa studija.

Nastavni plan I ciklusa studija, odnosno obavezni i izborni predmeti sadržani u njemu, omogućavaju sticanje opštih i posebnih teorijskih i praktičnih znanja i vještina iz skoro svih oblasti prava u kojim studenti mogu biti u prilici zaposliti se i osposobljavanje za uspješno obavljanje poslova. Nastavni plan i program je takav da, pored osnovnog, osigurava sticanje i kontekstualnog znanja te usvajanje pravnih vrijednosti (ugradnjom u studij prava razumijevanja i trajnog usvajanja vladavine zakona, pravde i ideje pravičnosti).

Nastavni programi predmeta i metode izvođenja nastavnog procesa putem predavanja, vježbi, seminarskih radova, eseja, studijskih posjeta, također mogu u velikoj mjeri osigurati realizaciju ciljeva: da student u toku studija ovlada znanjem i razumijevanjem predmeta, sposobnostima kritičkog razmišljanja, analize, sinteze, ocjenjivanja i rješavanja problema te izvora, načina dobijanja i obrade informacija (korištenje literature, časopisa, savremenih informacionih tehnologija). Sticanju praktičnih vještina doprinosi način rada sa studentima na nastavi i vježbama, a posebno obavezna praksa studenata IV godine. Na praksi u sudu (do sada su se studenti opredjeljivali za sud, a ne i za upravne organe), studenti se susreću sa stvarnim situacijama i sporovima, prate postupak njihovog rješavanja i donošenja odluke, pri tome provjeravajući vlastito znanje i sposobnost njegove primjene u sudskom postupku.

Uključivanje jednog broja studenata u rad klinika, a posebno u pružanje besplatne pravne pomoći, ima poseban značaj za ovladavanje potrebnim vještinama. U aktivnostima koje preduzimaju u okviru navedenih projekata studenti i svršeni studenti imaju daleko zahtjevniju ulogu: u pružanju pravne pomoći moraju pokazati znanje i kritičko razumijevanje principa u određenoj pravnoj oblasti te posjedovanje vještina - sposobnost da identifikuju problem, da odaberu najbolji pristup za njegovo rješavanje, da izvrše analizu činjenica i sintezu prikupljenih podataka te pronađu rješenje logičkim razmišljanjem, uz mogućnost timskog rada. Nažalost, ovakav rad je dostupan, kako je već pomenuto, samo jednom broju studenata i nije obuhvaćen nastavnim planom i programom.

Svjesni smo da bi ovakav ili njemu sličan način rada trebalo predvidjeti u okviru nastavnog programa, ali do sada to nismo mogli uraditi. Međutim, sigurni smo da ćemo ovaj problem otkloniti time što ćemo na Fakultetu organizovati simulovana suđenja, za koja ćemo već od slijedeće godine imati sve potrebne uslove. Naime, Federalno ministarstvo obrazovanja prihvatilo je naš projekt „Opremanje sudnice” (upućujemo na tabelu u kojoj su navedeni projekti – kriterij 3. indikator 3.3., tabela 8) i odobrilo sredstva za opremanje jedne sale kao sudnice. Od početka ljetnog semestra 2011/2012. godine u njoj će se organizovati simulovana suđenja u okviru svih pozitivno - pravnih predmeta, u kojima će moći aktivno učestvovati svi studenti. U dosadašnjim simulovanim suđenjima učestvovao je, u pravilu, samo određeni, manji broj studenata. Fakultet će angažovati u njihovom izvođenju sudije, advokate i tužioce, koji će, zajedno s nastavnicima i

saradnicima, kompletan sudski postupak – sve njegove stadije i sve radnje učesnika u postupku učiniti studentima bližim i lakše shvatljivim, odnosno doprinijet će ovladavanju potrebnim vještinama.

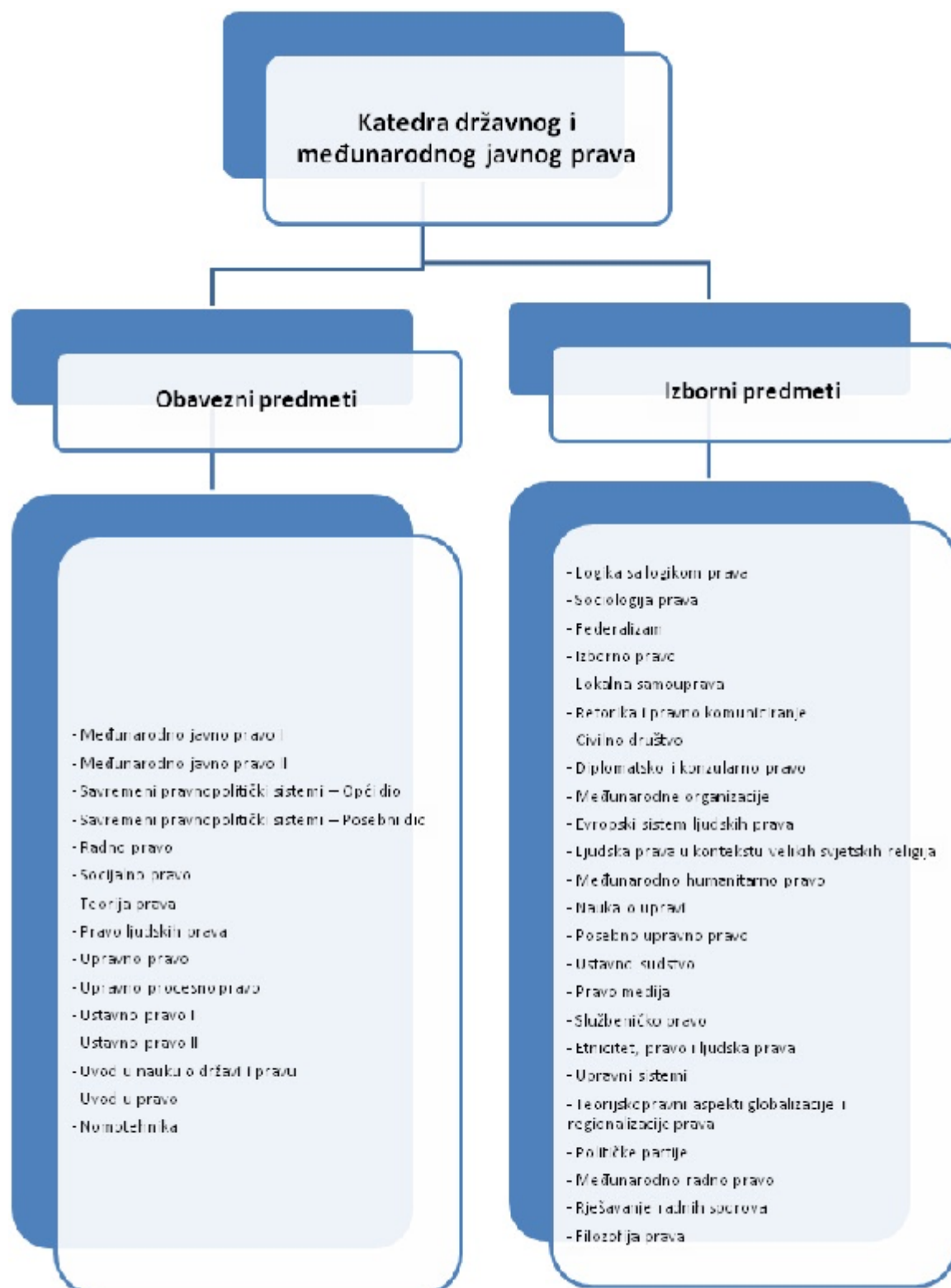
Nivo i sadržaj pojedinih komponenti studijskog programa

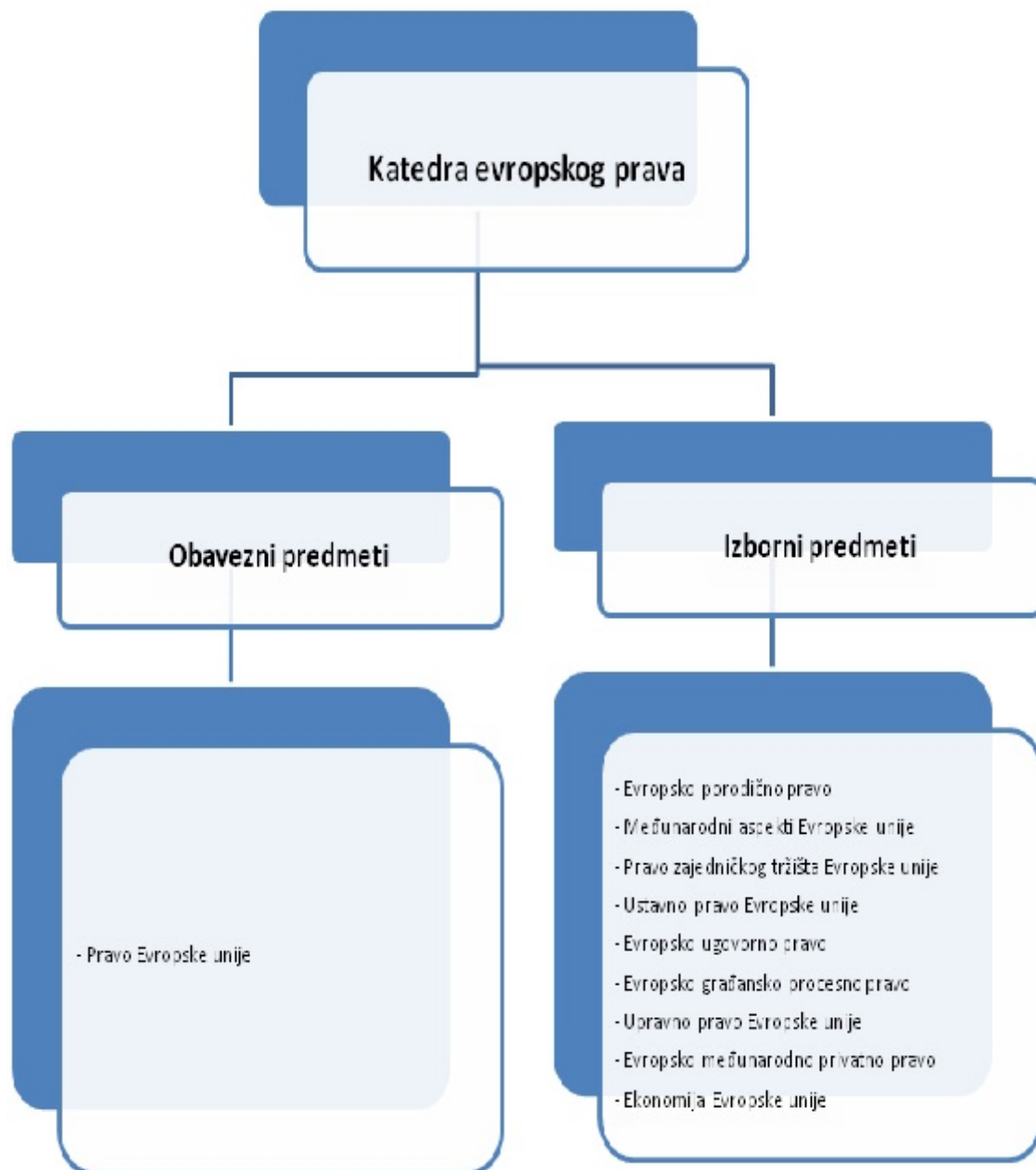
Izmijenjeni nastavni plan obuhvata 55 predmeta. Od toga je 50 obaveznih predmeta. Na listi izbornih su 62 predmeta, od kojih se za svaku akademsku godinu formira posebna lista predmeta koji se studentima nude u toj godini. S te posebne liste studenti biraju na II godini jedan, a na III i IV po 2 predmeta. Izborom ovih predmeta oni se tretiraju kao obavezni - student ih je obavezan polagati. U toku studija studenti, znači, polažu 5 izbornih predmeta. Od obaveznih predmeta njih je 28 pozitivno-pravnih, 9 teorijsko-pravnih, 6 istorijsko-pravnih i 6 ekonomsko- pravnih predmeta, a jedan je opšteobrazovni (Osnove informatike).

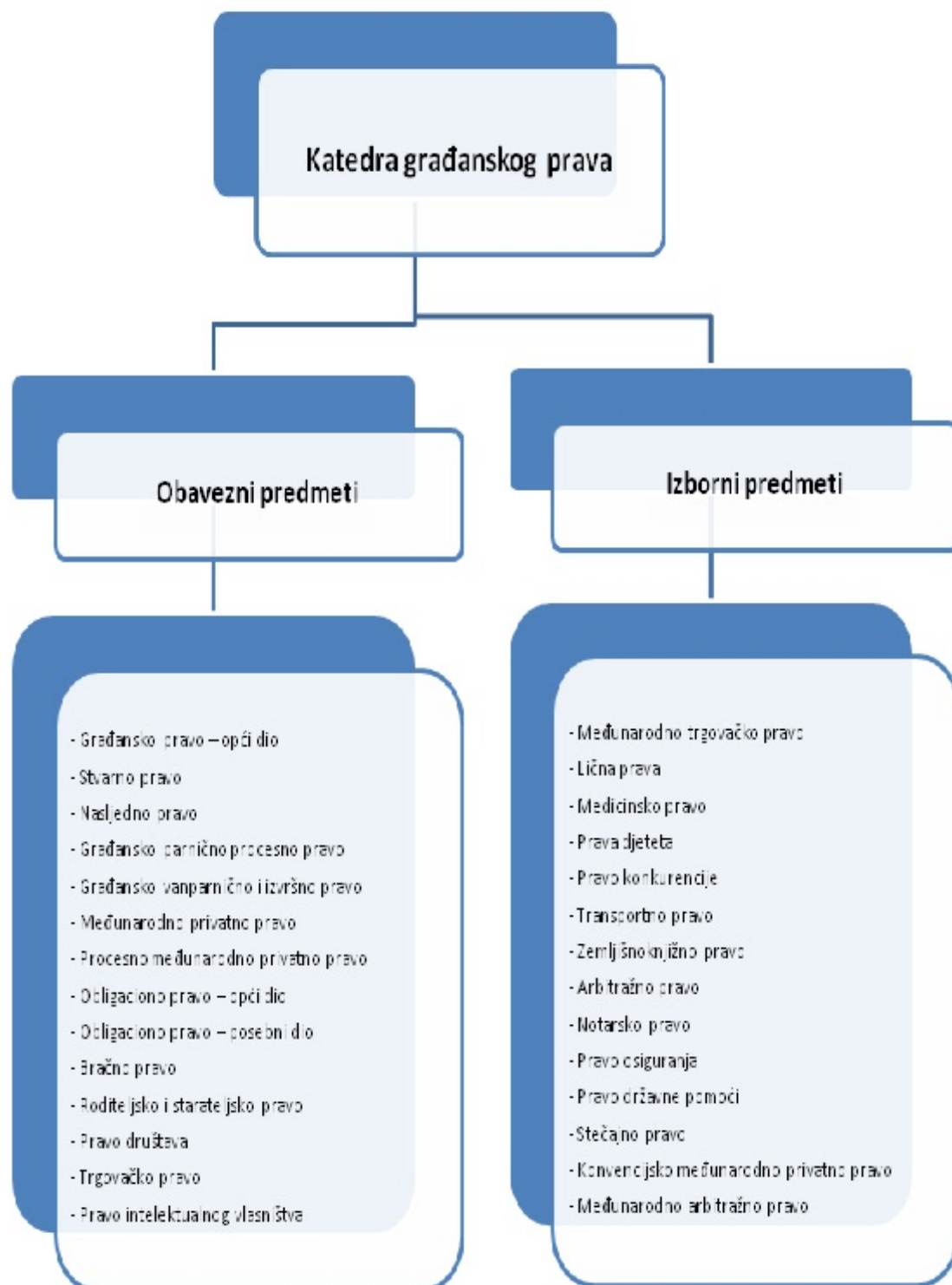
Struktura studijskog programa

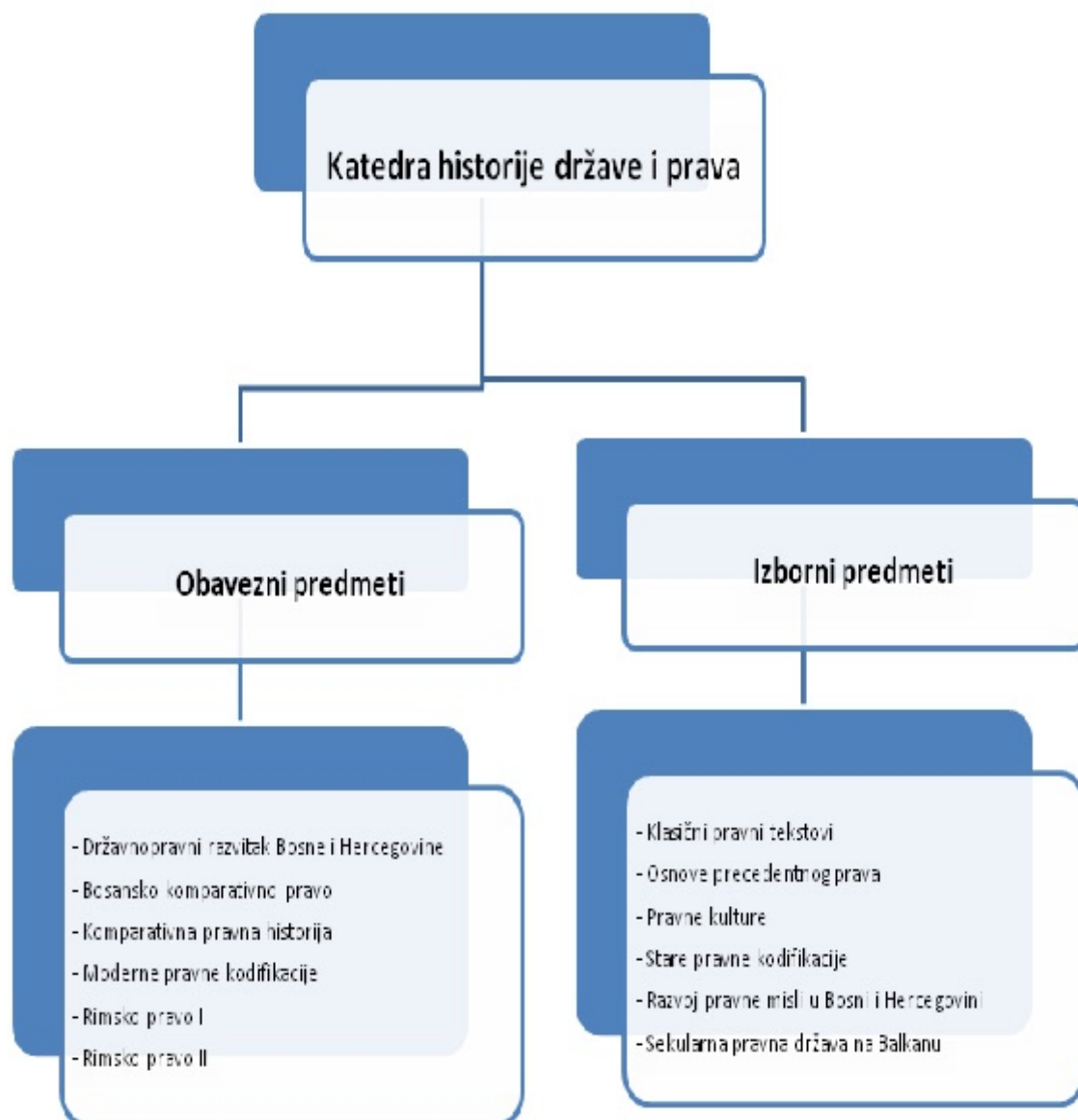

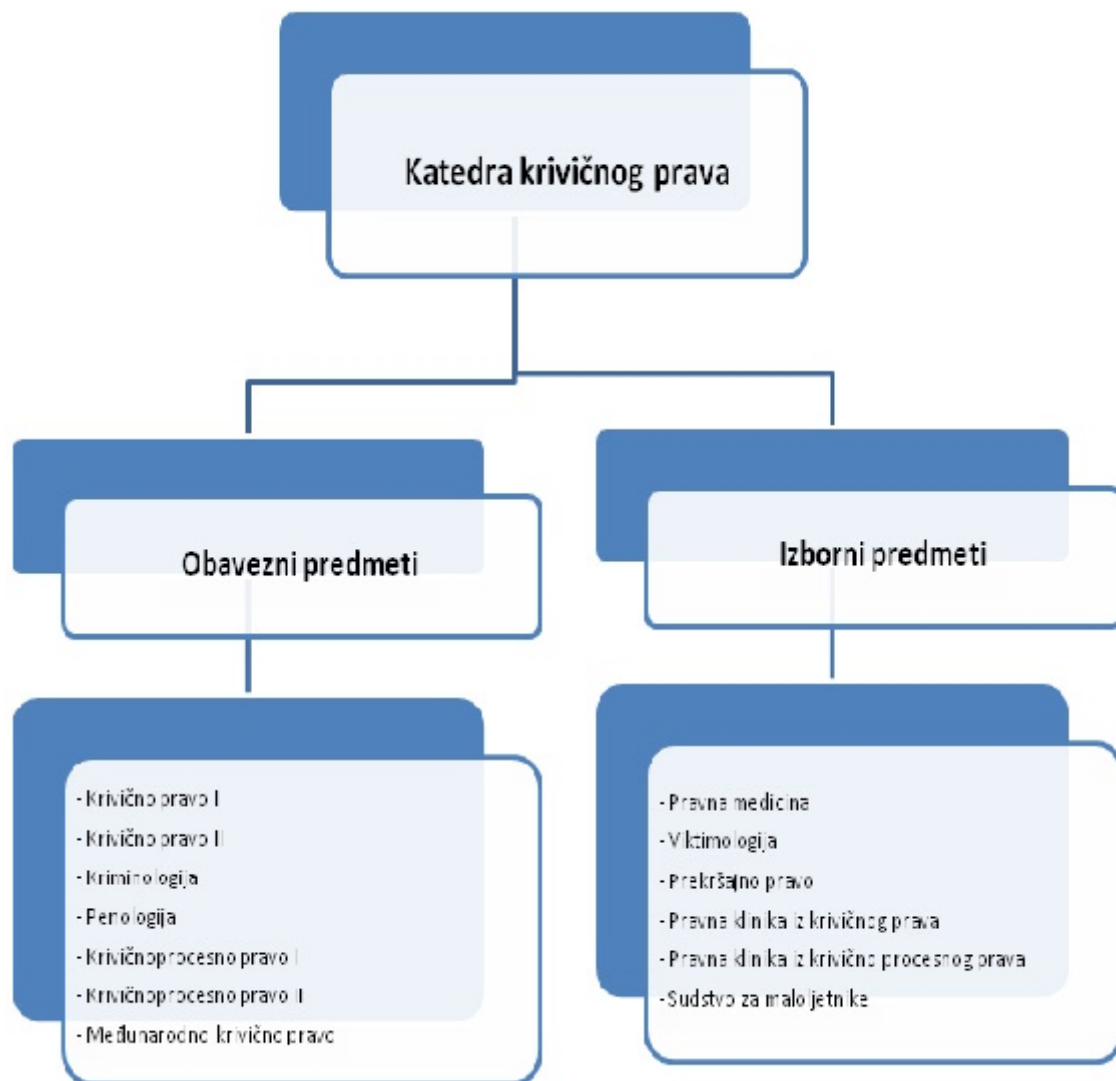
Predmeti po katedrama predstavljeni su shemama ispod

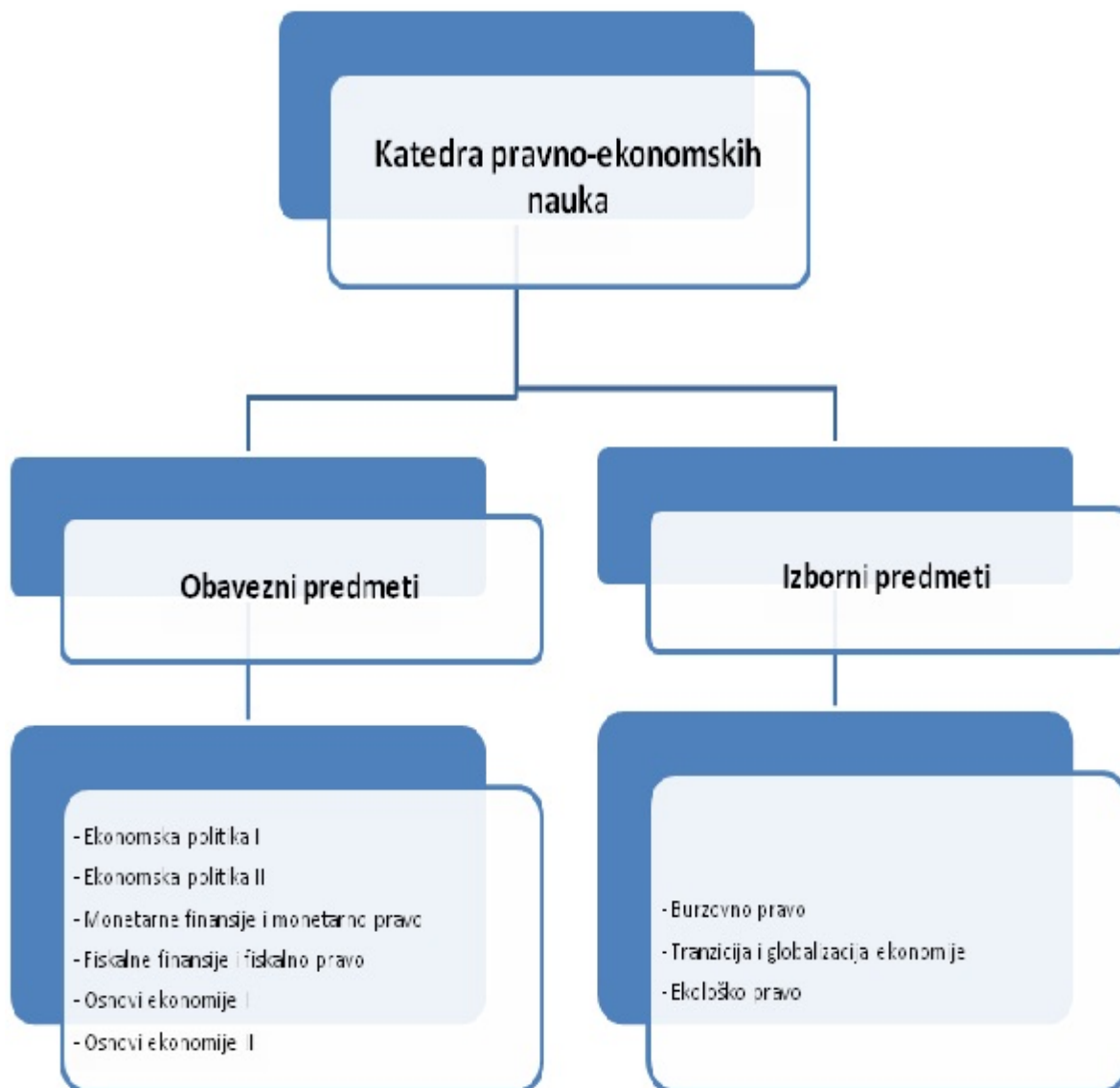

Interdisciplinarni elementi prisutni su u predmetima iz grupe ekonomsko-pravnih i istorijsko-pravnih predmeta, kao i u jednom broju teorijsko-pravnih predmeta (Savremeni pravno-politički sistemi- Opći i Posebni dio). Ovaj element je u većoj mjeri zastupljen u izbornim predmetima.

Nastojali smo programe preispitati tako što smo pažljivo definisali planirane ishode učenja, a u cilju osiguranja studentima, nakon završenog Fakulteta, širokih mogućnosti zapošljavanja, ličnog i stručnog napredovanja i usavršavanja. Stavljanjem fokusa na ishode učenja, htjeli smo naglasiti intelektualne sposobnosti svršenih studenata, ali i uključiti mogućnost njihovog zapošljavanja zahvaljujući stečenom solidnom akademskom znanju,

osposobljenošću da pravno rezonuju i da pravna pravila primjenjuju na praktične situacije. Pri tome smo stalno imali na umu da uspostavljanje demokratskog sistema i pravne države traži sposobne i prilagodljive pravnike, spremne za obavljanje poslova u cijelom spektru zanimanja, primjenjujući sintetizovana znanja iz više oblasti prava i vrijednosti pluralizma, tolerancije i poštovanja ljudskih prava.

Specijalizaciju studenata na III i IV godini, ni pri ovim izmjenama nastavnog plana, nismo uspjeli osigurati u većoj mjeri od one koju smo nudili do sada. U tome nas je spriječio nedovoljan broj nastavnika koji bi mogli preuzeti izvođenje nastavnog procesa iz većeg broja izbornih predmeta. Studentima nismo dali priliku da biraju grupu predmeta, nego samo predmete. U ovakvoj situaciji specijalizacija se donekle postiže time što student može od ponuđenih izbornih predmeta odabrati onih pet koji pripadaju istoj oblasti, pa se na taj način uže usmjeriti za nju.

Nedostatak prisutan u nastavnom planu jeste neuključenost u njega izučavanja stranog jezika. Ovaj predmet je, (uz glas « protiv » našeg predstavnika u Nastavno-naučnom vijeću Univerziteta) isključen s liste zajedničkih predmeta, finansiranih od Univerziteta. Zbog nepostojanja dovoljno finansijskih sredstava, iz kojih je trebalo da sami osiguramo sredstva za njegovo izvođenje, kao i zbog nemogućnosti otklanjanja problema manifestovanih u dotadašnjem načinu izvođenja nastave na ovom predmetu, bili smo primorani izostaviti Strani jezik iz nastavnog plana. Svjesni smo posljedica ovakvog rješenja i nastojat ćemo ih u skoroj budućnosti otkloniti ih.

Progresija kroz I ciklus obrazovanja je dijelom osigurana. Na prvoj godini I ciklusa izučavaju se pravni predmeti (Uvod u nauku o državi i pravu, Uvod u pravo i Rimsko pravo) u okviru kojih, zajedno sa istorijsko-pravnim predmetima, studenti stiču osnovna znanja o državi i pravu. Na ta znanja nadograđuju znanje koje stiču u okviru pojedinih naučnih disciplina na starijim godinama studija. U oblasti građanskog prava, nakon III semestra, u kojem se izučava Opći dio, u IV semestru studenti stiču znanja u oblasti stvarnog i nasljednog, u V i VI semestru se izučava Obligaciono pravo, da bi se znanje materijalnog prava, zajedno s Poslovnim pravom u VII semestru, zaokružilo sticanjem potrebnih znanja o ostvarivanju ovih prava u sudskom postupku. Također, u oblasti krivičnog prava, nakon sticanja potrebnih znanja u oblasti materijalnog, izučava se procesno pravo. Isto važi i za oblast upravnog prava.

Međunarodna dimenzija studijskog programa/internacionalizacija nastavnog plana i programa (politika, procenat učešća, oblici saradnje, međunarodni kontakti, itd)

Što se tiče međunarodne dimenzije studijskog programa, ona je izražena uglavnom kroz nastavni plan i program – više obaveznih i izbornih predmeta pripada upravo oblasti međunarodnog prava, kako privatnog, tako i javnog. Isto tako, veliki broj predmeta obe kategorije sadrže i međunarodnu dimenziju proučavanja određene pravne grane ili oblasti, s obzirom da se pozitivnopravna rješenja BiH sagledavaju u komparativnoj perspektivi - u odnosu na rješenja iz regije, te prava Evropske unije. Sve ovo je vidljivo iz priloženog nastavnog plana i programa.

Međutim, o ostalim komponentama ove dimenzije skoro da ne možemo govoriti. Manji broj nastavnika i saradnika je bio na studijskom boravku na stranim fakultetima (u zadnjih 5 godina tri nastavnika su bila na 4 studijska boravka na Pravnom fakultetu Univerziteta «Karl Francens» u Grazu (Austrija).

U nekoliko navrata studentima su predavanja držali strani profesori. Međutim, ova predavanja nisu obuhvaćena nastavnim programom.

Stepen do kojeg je skorašnji napredak/razvoj u datoj oblasti kod nas i u inostranstvu izražen, odnosno uvršten u nastavni plan i program;

U razradi i izvođenju programa izvršili smo promjene u skladu sa izmijenjenim zahtjevima (kako u smislu znanja, tako i u smislu vještina) u obrazovanju profesionalnog pravnika koji će raditi kao advokat i sudija, ili će se pravom baviti u javnoj upravi, privredi ili politici. U neformalnim kontaktima sa svršenim studentima i poslodavcima, kao i u popunjenim upitnicima dobijenim od poslodavaca i svršenih studenata, osnovna primjedba koju upućuju nastavnom planu i programu, odnosno načinu njegovog izvođenja, jeste nedovoljna zastupljenost praktičnog rada i nesavladavanje vještina potrebnih za uspješno obavljanje poslova pravnika. Stečena teorijska znanja se uglavnom ocjenjuju dobrim i zadovoljavajućim, ali ne i dovoljnim za efikasno obavljanje poslova u skladu sa očekivanjima i zahtjevima poslodavaca.

Nastojali smo da se u predmetima sadržanim u nastavnom planu odrazi savremeni razvoj, da oni odgovaraju potrebama društva i željama studenata, profesionalnih tijela i drugih potencijalnih poslodavaca. Posebnu pažnju smo usmjerili na uključivanje u nastavne sadržaje institucija Evropske unije i evropskog materijalnog prava. Istina, to nije izraženo u istoj mjeri u svim predmetima. Veći broj nastavnika je programe svojih predmeta već i pri donošenju do sada važećeg nastavnog plana i programa, proširio na evropsko pravo, obuhvatajući njima izučavanje pravnog uređenja ustanova iz aspekta evropskog prava i prakse. Pored toga, najvažnije grane evropskog prava se izučavaju ili je njihovo izučavanje uvedeno posljednjim izmjenama nastavnog plana i programa, u posebnim, izbornim predmetima. Ovi predmeti daju mogućnost studentima da zaokruže znanje evropskog prava i da stvore solidnu osnovu za dalju specijalizaciju u ovoj oblasti, između ostalog i izborom odgovarajućeg modula II ciklusa studija, odnosno doktorskog studija. Obavezni predmeti u ovoj oblasti su Ekonomija EU i Pravo EU.

Usklađivanje nastavnog plana i programa sa trendovima u ekonomiji postignuto je kroz pravno – ekonomske predmete, a izborni predmeti pružaju mogućnost sticanja posebnih znanja iz više oblasti prava.

Dva **magistarska studija**, organizovana u zadnjih 5 godina, svojim nastavnim planom i programom također su u znatnoj mjeri omogućila realizaciju obrazovnih ciljeva (navedenih pod 1.1.) i sticanje završnih kvalifikacija.

Nastavni plan i program II ciklusa za 2011/12. godinu također je koncipiran tako da osigura realizaciju postavljenih ciljeva i postizanje planiranih ishoda učenja. Usmjeren je na naučno i stručno usavršavanje pravnika, naročito onih koji rade u pravosuđu, privredi,

finansijskim institucijama i naučnim ustanovama. U oblastima obuhvaćenim nastavnim planom postići će se produbljivanje znanja i specijalizacija pravnika, nametnuta evropeizacijom prava, intenziviranjem saradnje praktičara te fluktuacijom znanja i njegove praktične primjene. Studenti će se osposobiti za pravilnu primjenu propisa evropskog i domaćeg prava te međunarodnih sporazuma, za uključivanje u postupak harmonizacije domaćih propisa s evropskim propisima (građansko-pravni smjer), odnosno za uključivanje u proces harmonizacije i koordinacije fiskalno-pravni sistema, proširiti će i produbiti znanja o finansijskim institucijama i finansijskom tržištu, o ulozi i funkcionisanju središnjih banaka, o vrijednosnim papirima i tržištima vrijednosnih papira (pravno-ekonomski smjer).

Procedura za razvoj, reviziju i uvođenje inovacija u nastavni plan i program obrađena je dijelom 2.3., pa upućujemo na taj dio. Ovdje bismo samo htjeli naglasiti relativno visok stepen autonomije Fakulteta i fleksibilnost ovog procesa: po uočenoj potrebi manjih izmjena (do 30%) možemo odmah reagovati i izmjene izvršiti bez potrebe da tražimo saglasnost univerzitetskog Nastavno-naučnog vijeća. Međutim, do sada nismo nailazili na nerazumijevanje i otpor ni u slučaju izmjena i revizije za koje smo morali dobiti ovu saglasnost.

Učešće relevantnih aktera u izradi, reviziji i uvođenju inovacija u nastavni plan i program. – *(upućujemo na dio 2.3.)*

Indikator 2.2 Usklađivanje profesionalnih i akademskih zahtjeva

Usvojene su izmjene Nastavnog plana i programa četverogodišnjeg studija koje su pripremljene po predviđenoj proceduri u okviru periodične izmjene – revizija nastavnog plana i programa, te su uvedeni novi obrasci syllabusa za sve predmete, izborne i obavezne, sa naglašenim ciljevima i ishodima učenja, kao i didaktičkim konceptom i metodologijom učenja i poučavanja.

Nastavni plan i program važeći od 2011/12. akademske godine, posebno u odnosu na raniji nastavni plan i program, karakteriše to da su struktura nastavnog plana i programa i sadržaj predmeta koncipirani tako da u najboljoj mogućoj mjeri teže ka postizanju ciljeva i ishoda učenja, a u okviru postojećih mogućnosti: ljudski i materijalni resursi, sistem obrazovanja, organizacijski kontekst.

Napravljena su stanovita unaprjeđenja u smislu:

- akcentiranja pojedinih najaktuelnijih oblasti u okviru postojećih predmeta, uz uključivanje elemenata evropskog prava i prakse,
- ažuriranje nastavne materije u skladu sa savremenim trendovima i promjenama unutar pravnog okvira i društvenog okruženja, konstantno, što je imperativ, a u velikoj mjeri se i poštuje,

- redefinisavanje postojećih i uvođenje novih obaveznih izbornih predmeta, u cilju omogućavanja studentima razvijanja vještina i unaprjeđenja znanja shodno njihovim posebnim interesovanjima, a od aktuelnog značaja i za predstojeći profesionalni angažman u struci,
- unaprjeđenje i intenziviranje naučno-istraživačkog rada i u okviru syllabusa predmeta kroz nastavne obaveze osoblja i strudenata i njihov nastavni angažman na naučnim, praktično-pravnim i stručnim istraživanjima sa mogućnošću primjene rezultata u praksi.

U smislu (razvoja) interakcije sa praksom, pored postojeće obavezne prakse u trajanju od tri sedmice za studente IV godine studija u pravosudnim organima, organima uprave, te mogućnosti koju studenti u velikom broju koriste: učešća u edukativnim, naučno-istraživačkim i pravno-praktičnim projektima nevladinog sektora, čine se stalni naponi i konkretizuje saradnja sa praksom, sa tendencijom daljeg razvijanja, kroz kontakte sa poslodavcima i zaposlenim diplomiranim studentima i provođenje anketa, između ostalog, o mogućnostima i modalitetima saradnje na obostrano dobro i korist.

Sve navedeno treba poslužiti svrsi što potpunijeg ostvarenja misije i vizije Fakulteta:

- obrazovanje u okviru I, II i III ciklusa studija stručnjaka u skladu sa potrebama i zahtjevima okruženja uz stalna organizaciona, materijalna i metodološka poboljšanja,
- unaprjeđivanje znanja i razvoj naučno-istraživačkog rada,
- fleksibilnost i prepoznatljivost Fakulteta, te ekonomičnost studiranja,
- uvođenje novih obrazovnih sadržaja radi praćenja potreba tržišta rada i osposobljavanja studenata za uključivanje u međunarodne privredne odnose i trgovinu i za izvršavanje poslova i zadataka iz raznih oblasti koji se pred njih postavljaju već u procesu pridruživanja BiH u EU,
- provođenje istraživačkih projekata u saradnji sa domaćim firmama,
- organiziranje i učešće u međunarodnim konferencijama i publikovanje radova u međunarodnim referentnim časopisima u cilju jačanja naučno-istraživačke djelatnosti i primjene rezultata istraživanja u praksi.

2.3. Usklađenost (koherentnost) nastavnog plana i programa

Revizija nastavnog plana i programa vrši se na Fakultetu svake četiri godine, što omogućava konstantan rad na unapređenju sadržaja i ispravljanja uočenih nedostataka. Ova obaveza je u nadležnosti Nastavno-naučnog vijeća, a regulisana je u čl. 21. Pravila Fakulteta. U tom smislu, usvojene su i izmjene Nastavnog plana i programa koje će se primjenjivati od akademske 2011./2012. godine. Fakultet ima utvrđen i standardizovan postupak razvoja nastavnog plana i programa, u kojem su katedre nosioci reforme. Ova njihova nadležnost regulisana je čl. 133. Pravila. Svaka katedra predlaže izmjene postojećeg plana i programa iz svoje nadležnosti, a koje razmatra posebna komisija sastavljena od predstavnika svih katedri. Komisija utvrđuje prijedlog novog nastavnog plana i programa, odnosno izmjena postojećeg, a Naučno-nastavno vijeće ga razmatra i

usvaja. Ovakav postupak podrazumijeva uključenost svih nastavnika, saradnika i studentskih predstavnika u rad na razvijanju i unaprjeđenju plana i programa. Pravila Pravnog fakulteta ne predviđaju obavezu konsultovanja subjekata iz okruženja, poput poslodavaca ili diplomiranih studenata u procesu kreiranja nastavnog plana i programa. Iz tog razloga, ovo do sada nije bila praksa.

U toku samog procesa revizije postojećeg nastavnog plana i programa, fokus katedri bio je na unapređivanju sadržaja već postojećih nastavnih predmeta, osavremenjivanju literature i prilagođavanju sistema ocjenjivanja bolonjskim kriterijima s naglaskom na kontinuiranoj provjeri znanja, te uvođenju novih obaveznih i izbornih predmeta.

U tom smislu, vodilo se računa o obrazovnim trendovima priznatih pravnih fakulteta u regiji, aktuelnostima u pravnoj teoriji i praksi u BiH, regiji i Evropskoj uniji, kao i potrebama tržišta rada. Vodeći računa o potrebama studenata, uvedeni su obavezni predmeti kao što su Međunarodno krivično pravo, Nomotehnika i Pravo intelektualnog vlasništva, a lista izbornih predmeta je proširena i obogaćena nekolicinom novih predmeta, kao što je vidljivo iz novog nastavnog plana.

Također su izrađeni i novi syllabus i za sve obavezne i izborne predmete, sa revidiranim ciljevima i ishodima učenja, što će omogućiti i izradu tabelarnog prikaza matrice kompetencija.

Bitno je napomenuti da veliki broj obaveznih i izbornih predmeta sadrži i međunarodnu dimenziju proučavanja određene pravne grane ili oblasti, o čemu je već bilo riječi u 2.1.

Usklađivanje nastavnog plana i programa studijskog programa na Pravnom fakultetu sa trendovima u ekonomiji postignuto je kroz predmete: Osnovi ekonomije, Ekonomska politika, Monetarne finansije i monetarno pravo, Fiskalne finansije i fiskalno pravo, Ekonomski sistem EU, Privredno pravo i Pravo društava, a izborni predmeti pružaju mogućnost sticanja posebnih znanja iz više oblasti prava.

Do sada su nastavni planovi i programi fakulteta u okviru Univerziteta bili povezani zajedničkim predmetima koje su studenti polagali na prvoj i drugoj godini studija. To su Sociologija, Sport i zdravlje, te Informatika. Nastavni program za navedene predmete je bio zajednički za sve studijske programe, a ispit iz nekog od ovih predmeta položen na jednom studijskom programu priznao se na ostalim. Od ove akademske godine Informatika je jedini zajednički predmet.

Značajno je pomenuti da su i neki nastavni predmeti razvijeni na Pravnom fakultetu uključeni u nastavne planove drugih studijskih programa, kao što je slučaj sa izbornim predmetom Pravo medija, kojeg slušaju i studenti Odsjeka za komunikologiju Fakulteta humanističkih nauka pod nazivom Pravo i obaveze medija.

Nastavnik Pravnog fakulteta je angažovan u realizaciji nastave na Nastavničkom fakultetu, smjer Sociologija, na predmetu Politička ekonomija, te na Fakultetu infomacijskih tehnologija, na predmetu Osnovi ekonomije poslovanja. Programi ovih nastavnih predmeta su također osmišljeni na četverogodišnjem studijskom programu Pravnog fakulteta.

Na Ekonomskom fakultetu je angažovan naš nastavnik na predmetu Osnovi poslovnog prava u okviru kojeg se stiču osnovna znanja o pravu, te se izučavaju osnove Građanskog, Obligacionog i Poslovnog prava.

Potrebno je uložiti više truda u osmišljavanje zajedničkih predmeta na nivou Univerziteta kojim bi se intenzivirao proces povezivanja studenata različitih studijskih programa i

omogućilo sticanje dodatnih znanja i vještina iz oblasti koje nisu primarne za određeni studijski program, ali su od značaja za upotpunjavanje pravničkog obrazovanja. Ove aktivnosti uveliko zavise od procesa integracije na nivou Univerziteta, s obzirom da će se njegovim uspješnim okončanjem omogućiti uklanjanje administrativnih zapreka koje stoje na putu boljem povezivanju.

Indikator 2.4. Radno opterećenje

Postojeći studijski program u trajanju od četiri godine nosi 240 ECTS bodova. Predmeti su raspodijeljeni u osam semestara. Ukupan broj bodova po semestru je 30, odnosno ukupno 60 za jednu akademsku godinu. Program na taj način ispunjava formalne zahtjeve u pogledu broja bodova za studij I ciklusa i usklađen je sa važećim propisima i standardima u Bosni i Hercegovini, odnosno na Univerzitetu.

Broj predmeta po semestru varira od šest do osam. Na I godini nema izbornih predmeta, na II godini je jedan izborni predmet (u IV semestru), a na III i IV godini su po dva izborna predmeta (u oba semestra). Obavezni predmeti nose od jedan do šest bodova, a izborni po dva boda.

Bodovi su izračunati na osnovu opterećenosti studenta za pripremu pojedinog predmeta (sedmični fond sati nastave na predmetu, vrijeme potrebno za pripremu i učenje itd.).

Nedavno je Univerzitet izradio novu formu syllabusa sa formulom za izračunavanje broja ECTS bodova. Formula je slijedeća:

Ukupno opterećenje za predmet u semestru:

$$\frac{(40 \times 15)h / sem}{30kredita / sem} \times 5kredita = 20h / kreditu \times 5kredita = 100h$$

Ukupan fond sati predavanja i vježbi prema izmijenjenom nastavnom planu i programu u jednoj sedmici iznosi između 21 i 30 sati, odnosno između 315 i 450 u jednom semestru.

U toku aktivnosti na izmjenama nastavnog plana i programa, raspravljalo se o tome je li broj predmeta u pojedinim semestrima prevelik, odnosno je li prevelik ukupan fond sati nastave i predavanja.

Analize su pokazale da je sa ranijim fondom sati predavanja i vježbi studentu ostajalo nedovoljno vremena za ostale vidove rada, a posebno za individualni rad.

Na Fakultetu ne postoje idealni uslovi za proces učenja, budući da nedostaje didaktička oprema, bogat bibliotečki fond, dostupnost izvorima i bazama podataka u znatnijoj mjeri. U posljednjih nekoliko godina desilo se znatno poboljšanje u pogledu ljudskih resursa – povećan je broj nastavnog osoblja koji je stalno zaposlen na Fakultetu, čime je prevaziđen jedan od nedostataka u izvođenju procesa učenja. Materijalne nedostatke nastavno osoblje nastoji eliminisati ili ublažiti vlastitim angažmanom i kreativnošću, motivišući studente na učenje i aktivno učešće u nastavi primjenom savremenih metoda izvođenja nastave, interaktivnim radom i sl.

Sedmična norma nastavnika (broj časova nastave koje mora izvesti) iznosi osam sati za asistenta, šest sati za višeg asistenta i četiri sata za nastavnika. U ovaj fond sati se ne računa vrijeme potrebno za pripremu nastave, konsultacije, aktivnosti vezane za

seminarske radove studenata, pripremanje, održavanje i korigovanje pismenih testova/ispita, odnosno održavanje usmenih ispita itd. Ova norma je određena pravilnikom koji je donesen na nivou Univerziteta i na njoj je utemeljena visina plaće nastavnog osoblja.

Indikator 2.5 Usklađenost (koherentnost) između organizacije procesa učenja i sadržaja nastavnog plana i programa

Struktura i sadržaj nastavnog plana i programa bili su predmet razmatranja na Fakultetu u cilju preispitivanja koherentnosti i usklađenosti sa modernim didaktičkim pristupima, obrazovnim ciljevima i ishodima učenja, tokom nedavno završene revizije Nastavnog plana i programa.

Usvojene su izmjene nastavnog plana i programa, koji sada odražava u većoj mjeri usklađenost (koherentnost) između organizacije procesa učenja i sadržaja nastavnog plana i programa, što je vidljivo i iz syllabusa predmeta, sadržaja nastavne materije, ciljeva i ishoda učenja, opterećenja studenta, oblika provođenja nastave/metoda učenja, načina provjere znanja, kao i predviđenog načina praćenja kvalitete i uspješnosti izvedbe predmeta, što će nam biti indikator za razmatranje i odlučivanje o kvalitetu nastavnog plana i programa.

U svrhu postizanja kurikuluma kao strukturiranog niza željenih ishoda učenja određenog ciljevima učenja, koliko je to moguće u datom kontekstu i sa raspoloživim resursima, izvršena je analiza ranijeg nastavnog plana i programa i syllabusa predmeta, te su upravo na osnovu oučenih nedostataka i potrebe njihovog eliminisanja, usvojene izmjene Nastavnog plana i programa.

U nastavnom procesu evidentna je primjena savremenih nastavnih didaktičkih metoda, koncepta i tehnike, uvedene se inovacije u nastavni proces u smislu naglašavanja rada u manjim grupama (timski rad studenata, kao i rad nastavnog osoblja sa manjim grupama studenata) i rješavanja praktičnih zadataka, diskusije o pojedinim aktuelnim pitanjima i temama, pripremanje i izlaganje referata, izrada i odbrana seminarskih radova, uže specijalizirana predavanja, praktične vježbe za primjenu stečenih znanja, te se koristi računarska oprema i prezentacije.

Studenti se motivišu da se aktivno uključe, barem dio njih, u rad na istraživačkim projektima tokom nastavnog procesa.

Omogućen je i individualni rad sa studentima, posebno pri obavljanju konsultacija za nastavnu materiju predmeta i druge oblike nastavnih aktivnosti studenata, a u cilju podrške i pomoći i individualnom radu, odnosno učenju studenata.

Indikator 2.6 Završni rad I i II ciklusa

Završni rad I ciklusa

Na I ciklusu studija nije bila predviđena izrada završnog rada. Studenti su završavali studij I ciklusa polaganjem zadnjeg ispita. Novim Pravilima studiranja na I ciklusu studija na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru, usvojenim 14.6.2011. godine, u čl. 30. predviđena je obaveza izrade i odbrane završnog rada. Prema ovim Pravilima, posebnim pravilnikom će se regulisati postupak izrade i odbrane završnog rada (u aneksu Izvještaja, prilog br:). Na inicijativu Pravnog fakulteta, Nastavno-naučno vijeće Univerziteta je predložilo Savjetu Univerziteta izmjenu odredbe o obaveznoj izradi i odbrani završnog rada: umjesto „obaveze” normira se „mogućnost izrade i odbrane završnog rada,“Ukoliko se izvrši predložena izmjena Pravila, u našem nastavnom planu i programu ni u buduću neće biti predviđena izrada i odbrana završnog rada.

Kriterij 3. LJUDSKI RESURSI

Indikator 3.1. Kvalitet nastavnog kadra i indikator 3.2. usklađivanje profesionalnih i akademskih zahtjeva

Kvalitet nastavnog osoblja, kontinuirano nastavno i naučno-istraživačko usavršavanje, te unaprjeđivanje znanja i razvoj naučno-istraživačkog rada nastavnika i saradnika osnovni su uslovi postizanja visokog nivoa kvaliteta nastave i njenog povezivanja sa naukom i istraživanjem u cilju realizacije studijskog programa usmjerenog na visokokvalitetno obrazovanje studenata – budućih stručnjaka u skladu sa potrebama sticanja znanja, praktičnih vještina i konkurentskih prednosti, a odgovarajući zahtjevima okruženja. Redovno pratimo, analiziramo, procjenjujemo, diskutujemo i unaprjeđujemo kvalitet nastavnog kadra, uzroke i posljedice stanja (normativni okvir i bitne praktične, stvarne odrednice) i uvodimo praksu kreiranja akcionih planova, politike upravljanja i implementacije u najvećoj mogućoj mjeri radi njegovog permanentnog unaprjeđenja.

Nastavno osoblje obavezno je dostavljati Nastavno-naučnom vijeću Fakulteta godišnje izvještaje o radu na razmatranje i usvajanje, a iz kojih su vidljiva nastavna, naučna, stručna i profesionalna postignuća nastavnika i saradnika u izvještajnom periodu: nastavni proces, stručno usavršavanje, objavljeni radovi – izdavačka djelatnost, učešće u projektima i ostale relevantne aktivnosti stručnog, tehničkog i didaktičkog unaprjeđenja. Ažurirani podaci o kvalifikacijama i ekspertizi nastavnog/akademskog kadra, osim u redovnim godišnjim izvještajima o radu, sadržani su i u ličnom dosjeu uposlenika na nivou Univerziteta, biografiji u dosjeu uposlenika na Fakultetu, te Europass CV obrascu. Također, kvalitet nastavnog osoblja podlozan je analizi i procjeni i putem anketiranja studenata, nastavnika, a rezultati rada nastavnog osoblja analiziraju se i kroz izvještaje o prolaznosti i prosječnoj ocjeni studenata na pojedinim predmetima.

Uslovi i postupak za izbor u nastavna i saradnička zvanja na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru normirani su Pravilima Pravnog fakulteta, Zakonom o Univerzitetu, Statutom Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Okvirnim

zakonom o visokom obrazovanju i Pravilnikom o minimalnim uslovima u postupku izbora u nastavna i saradnička zvanja na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru, a propisuju kvalifikacije koje nastavničko i saradničko osoblje mora imati.

Nastavnici se biraju u zvanje: docenta, vanrednog profesora i redovnog profesora, a saradnici u zvanje asistenta i višeg asistenta.

Uslovi za izbor nastavnika su:

a) za docenta:

- naučni stepen doktora nauka,
- najmanje tri pretežno samostalna naučna rada objavljena u priznatim publikacijama i pokazani rezultati u nastavnom radu

b) za vanrednog profesora:

- proveden najmanje jedan izborni period u zvanju docenta,
- objavljena knjiga,
- najmanje pet pretežno samostalnih naučnih radova objavljenih u priznatim publikacijama, rezultati vlastitih istraživanja u primjeni,
- pokazani rezultati u nastavnom radu i
- doprinos u stvaranju novog nastavnog, odnosno naučnoistraživačkog kadra

c) za redovnog profesora:

- proveden najmanje jedan izborni period u zvanju vanrednog profesora,
- najmanje dvije objavljene knjige,
- najmanje osam pretežno samostalnih naučnih radova objavljenih u priznatim publikacijama,
- pokazani rezultati u nastavnom i naučnom radu,
- doprinos u stvaranju novog nastavnog i naučnoistraživačkog kadra,
- doprinos razvoju i afirmaciji naučne i stručne oblasti kojom se bavi.

Uslovi za izbor saradnika su:

a) za asistenta:

- odgovarajući četverogodišnji univerzitetski studij sa najmanje 240 ECTS bodova,
- prosječna ocjena u toku studija najmanje 8,
- poznavanje najmanje jednog svjetskog jezika

b) za višeg asistenta:

- stepen drugog ciklusa studija (magisterij) u odgovarajućoj oblasti,
- poznavanje jednog svjetskog jezika,
- pokazana sklonost za nastavno-naučnoistraživački rad.

Minimalni uslovi za izbor u nastavna i saradnička zvanja su određeni Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju i Pravilnikom o minimalnim uslovima u postupku izbora u nastavna i saradnička zvanja na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

Drugi saradnici na Fakultetu su studenti-demonstratori. Za studenta demonstratora može biti angažovan student koji posjeduje značajne rezultate u nastavno-naučnom procesu i koji ima prosječnu ocjenu najmanje 8.

Izbor nastavnika i saradnika u isto ili više zvanje vrši Nastavno-naučno vijeće Fakulteta uz prethodno pribavljenu saglasnost Nastavno-naučnog vijeća Univerziteta.

Izbor se vrši na osnovu konkursa kojeg na prijedlog Nastavno-naučnog vijeća raspisuje Upravni odbor Fakulteta.

Nakon provedene konkursne procedure i davanja prijedloga za izbor, Nastavno-naučno vijeće dostavlja Nastavno-naučnom vijeću Univerziteta prijedlog za izbor radi davanja saglasnosti.

Prijedlog za izbor sadrži podatke za sve kandidate koji su učestvovali na konkursu, a naročito:

- osnovne biografske podatke,
- podatke o stručnom i naučnom stepenu kandidata,
- pregled i ocjenu naučnih i stručnih radova, uz navođenje podataka o tome gdje su objavljeni,
- ocjenu pedagoških sposobnosti kandidata i njegovog doprinosa podizanju nastavnog i naučnoistraživačkog podmlatka,
- ocjenu rezultata koje je kandidat postigao u nastavnonaučnom i naučnoistraživačkom radu,
- pohvale, priznanja i nagrade koje je kandidat dobio za svoj naučni i naučnoistraživački rad,
- obrazložen prijedlog za izbor.

Rok za dostavljanje prijedloga za izbor ne može biti duži od 60 dana od dana isteka roka za podnošenje prijave na konkurs.

Univerzitet je dužan u roku utvrđenom Zakonom o univerzitetu i pravilima Univerziteta dostaviti Fakultetu saglasnost, odnosno odbiti davanje saglasnosti na izbor.

Svo nastavno osoblje ispunjava propisima određene uslove i obavlja poslove normirane u opisu poslova.

Prema podacima dostupnim u izvještajima o radu i biografijama nastavnog osoblja, evidentno je povećanje broja i napredovanje nastavnog i saradničkog kadra u radnom odnosu na Fakultetu, posebno u protekle dvije godine. Time se značajno doprinosi i kvalitetu nastavnog procesa omogućavajući redovnost održavanja časova nastave i vježbi, te naučnu i stručnu posvećenost i specijalizaciju nastavnog i saradničkog kadra za pojedine nastavne predmete i fokusiranost naučnog istraživanja i usavršavanja iz oblasti njihovih matičnih predmeta.

U periodu akademska 2009/10, 2010/11. i početak 2011/12 godini sedam viših asistenata odbranilo je doktorske disertacije, pet asistenata odbranilo je magistarske radove, za dva

doktorata prijavljena od viših asistenata odobrene su teme. Šest viših asistentica izabrano je u zvanje docentica, predstoji pokretanje procedure za izboga jedne više asistentice u zvanje docentice, tri asistenta izabrana su u zvanje višeg asistenta, a u završnoj fazi je procedura izbora dvije asistentice u zvanje više asistentice.

Obrazovne, stručne, organizacijske i didaktičke vještine su na zadovoljavajućem nivou i stalno se unaprjeđuju. Nastavno osoblje poznaje i aktivno koristi barem jedan svjetski jezik, osposobljeno je za rad na računaru i korištenje savremenih kompjuterskih aplikacija i internet tehnologija u nastavi i naučno-istraživačkom radu, angažovano je u organima Fakulteta i Univerziteta i uglavnom ima iskustva u organizaciji i upravljanju, te u timskom radu.

Nastavnici i saradnici uredno obavljaju aktivnosti u okviru nastavnog procesa (predavanja, vježbe, konsultacije, održavanje ispita, asistiranje na pismenim i usmenim ispitima, pomoć pri izradi seminarskih radova i sl.).

Nastavnici su angažovani kao spoljni saradnici na fakultetima drugih javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini i regionu.

Broj časova nastave i vježbi je određen nastavnim planom. Opterećenost nastavnika i saradnika zavisi od broja nastavnih predmeta na kojima rade, godine studija na kojoj je predmet situiran, fonda sati te broja studenata. Prema podacima iz Pregleda pokrivenosti nastave za akademsku 2010/2011. godinu, nastavnik koji drži nastavu na jednom predmetu ima sedmični fond od 2, 3, ili 4 časa. Nastavnici su angažovani na po dva ili više predmeta, uključujući obavezne i izborne predmete. Sedmični broj časova saradnika zavisi od toga na kojoj se godini izučava predmet, posebno zbog toga što se studenti na časovima vježbi dijele u grupe, i to: prva godina u tri grupe, a druga, treća i četvrta godina u po dvije grupe. Sedmična opterećenost saradnika po jednom predmetu je 2 do 6 časova, a saradnici su uglavnom angažovani na dva ili više predmeta u jednom semestru.

Pravilnikom o zajedničkim osnovama i mjerilima za utvrđivanje plaća i drugih ličnih primanja radnika Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru određen je slijedeći sedmični fond časova: za nastavnika 4, za višeg asistenta 6 i za asistenta 8. Ovaj Pravilnik određuje i raspodjelu preostalog radnog vremena, uglavnom na naučno-istraživački rad i stručno usavršavanje.

Struktura radnog vremena za nastavno osoblje Univerziteta	
Radni zadaci	Radni sati u procentima
nastavni proces	50%
konsultacije sa nastavnicima (saradnicima) i studentima, učešće u diplomskim, seminarskim radovima i dežurstvima na ispitima	10%

rad u organima Univerziteta i Fakulteta	5 %
usavršavanje i naučnoistraživački rad	25%
ostali poslovi	10%

Naučnoistraživački rad se pravda objavljenim naučnim i stručnim radovima, autorskim učestvovanjem na naučnim i stručnim skupovima, pisanjem monografije, udžbenika i skripti, u skladu sa Pravilima Fakulteta.

Nastavnici i saradnici imaju prava i dužnosti utvrđene Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju, Zakonom o Univerzitetu i opštim aktima Univerziteta i Fakulteta, a u svom radu, djelovanju i ponašanju moraju se pridržavati moralnih načela i profesionalne etike.

Prema Pravilima Pravnog fakulteta, nastavnici imaju pravo i dužnost da u okviru 40-satne radne sedmice:

- redovno održavaju nastavu prema nastavnom planu i programu i rasporedu nastave,
- organizuju i obavljaju nastavni i naučnoistraživački rad,
- staraju se o podizanju nastavnog, naučnog i saradničkog podmlatka,
- pomažu i podstiču učešće studenata u nastavnonaučnom procesu i naučnoistraživačkom radu,
- objave udžbenik ili priručnik za nastavni predmet za koji su izabrani,
- predlažu usavršavanje i preispitivanje nastavnog programa,
- izvršavaju i druge zadatke predviđene relevantnim pravnim aktima.

Dužnosti asistenta i višeg asistenta u okviru 40-satne radne sedmice su da:

- pod rukovodstvom nastavnika, a u okviru plana koji utvrđuje Nastavno-naučno vijeće na prijedlog katedre za svaku školsku godinu, rade na svom stručnom i naučnom usavršavanju,
- blagovremeno ispunjavaju uslove za izbor u više zvanje,
- pod rukovodstvom nastavnika izvode seminare, vježbe i učestvuju u ispitnim komisijama,
- individualno rade sa studentima prema utvrđenom rasporedu, u cilju pomaganja u savladavanju nastavnog gradiva,
- obavljaju i druge poslove i zadatke utvrđene o Pravilima Fakulteta.

Nastavno-naučno vijeće Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru donijelo je dana 22.2.2007. godine Odluku o usvajanju Kodeksa nastavničke etike.

Usvojeni Kodeks su obavezni potpisati svi zaposleni nastavnici i saradnici na visokoškolskim ustanovama Univerziteta „Džemal Bijedić" u Mostaru, odnosno svi nastavnici i saradnici prilikom zasnivanja radnog odnosa. (Kodeks nastavničke etike, Prilog br: ...)

Ovim Kodeksom propisuju se moralna i etička načela kojih se moraju pridržavati univerzitetski nastavnici, saradnici, naučnici i istraživači koji obavljaju naučno-nastavnu ili umjetničko-nastavnu i naučno-istraživačku djelatnost na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

Intenzivirana je i naučno-istraživačka i izdavačka djelatnost, pisanje i objavljivanje naučnih i stručnih radova, udžbenika i monografija.

Značajno je učešće nastavnika u podizanju mlađeg nastavnog i saradničkog kadra, angažman nastavnika i saradnika u edukativnim, naučno-istraživačkim i stručnim projektima, seminarima, savjetovanjima, organima.

Pravilima Pravnog fakulteta regulisano je da se na Fakultetu organizuje naučnoistraživački rad u cilju unapređivanja naučnih disciplina koje se izučavaju u nastavnim predmetima utvrđenim nastavnim planom dodiplomskog studija, a u čemu učestvuju nastavnici i saradnici, te mogu učestvovati i studenti, shodno svojim sklonostima i sposobnostima.

Organi Fakulteta su dužni u okviru svoje nadležnosti starati se o organizovanju naučnog i stručnog rada na Fakultetu i u fakultetskim naučno-nastavnim jedinicama i osigurati uslove za taj rad. Naučnoistraživački rad se izvodi prema programu rada kojeg donosi Nastavno-naučno vijeće Fakulteta.

Obaveza je nastavnika i saradnika ostvarivati program naučnoistraživačkog rada u okviru svojih radnih obaveza.

Također, normirano je i da nastavnik i saradnik može uz prethodno dobijenu saglasnost Nastavno-naučnog vijeća Fakulteta dio radnog vremena koji mu preostane po izvršenim obavezama vezanim uz nastavu, ispite i konsultacije, realizovati van prostorija Fakulteta, ukoliko Fakultet nije u mogućnosti da mu osigura sve pretpostavke za njegov naučnoistraživački rad.

U toku rada na istraživanju nastavnik i saradnik je o rezultatima svog rada dužan pismeno obavještavati Nastavno-naučno vijeće, a po završetku istraživanja prezentirati mu rezultate do kojih je istraživanje dovelo.

Naučnoistraživački rad nije iniciran i materijalno pomognut od Fakulteta u dovoljnoj mjeri, uglavnom zbog nedostatka finansijskih sredstava, oskudnog i neažuriranog bibliotečkog fonda, nedovoljne uvezanosti Fakulteta sa relevantnim akterima za obavljanje istraživačke djelatnosti u praksi i akademskoj zajednici, ali su nastavnici i saradnici upućeni na individualni naučno-istraživački angažman i ohrabreni učestvovati u projektima ponuđenim od drugih subjekata, projektima osmišljenjima i kandidovanim za podršku, kao i projektima realizovanim u saradnji Fakulteta sa njima.

Fakultet izdaje časopis Revija za pravo i ekonomiju od 2000. godine i do sada su objavljena 23 broja. Oni sadrže radove čiji su autori nastavnici i saradnici Pravnog fakulteta, potom nastavnici, saradnici i studenti na postdiplomskom studiju drugih pravnih fakulteta, odnosno ostalih fakulteta društvenih nauka u Bosni i Hercegovini i u regionu, magistri i doktori, te stručnjaci iz domaće pravne prakse.

Od posebnog značaja za studij, edukaciju studenata i usavršavanje nastavnog osoblja su projekti koje organizuje Centar za ljudska prava u Mostaru, od 2000. godine, u saradnji sa oba Pravna fakulteta u Mostaru. Nastavno osoblje u okviru projekata realizovanih u

saradnji sa Centrom za ljudska prava u Mostaru, kontinuirano stiže i unapređuje nova praktično-pravna znanja, usvaja nove metodologije rada, vještine prenošenja znanja i obogaćuje naučno-istraživački rad i izdavačku djelatnost, te daje doprinos savremenoj nauci i struci, u uže specijalizovanom teorijskom i posebno praktično-pravnom smislu.

Pravni fakultet saraduje sa Centrom za ljudska prava, nevladinom organizacijom fokusiranom na unapređenje kvalitete obrazovanja studenata prava i znanja i vještina (mladih) diplomiranih pravnika, pružanje besplatne pravne pomoći, edukaciju akademskog osoblja i pravnika praktičara, proces zakonodavne, pravosudne i reforme javnog sektora u Bosni i Hercegovini, te istraživanje javnih politika i pravljenje i publikovanje analiza. Ovaj Centar putem svojih edukativnih, istraživačkih i informativnih aktivnosti, analiziranja, monitoringa, praćenja stanja, izvještavanja, savjetovanja i izdavačke djelatnosti daje doprinos u oblasti ljudskih prava i svih pravnih oblasti, a uz učešće nastavnog osoblja, studenata i diplomiranih pravnika oba Pravna fakulteta u Mostaru.

Sa navedenog aspekta, kao najznačajniji mogu se izdvojiti projekti:

„Pravno savjetovalište – Centar za besplatnu pravnu pomoć pri Centru za ljudska prava u Mostaru” („žive klinike”), u okviru kojeg studenti i tek diplomirani pravnici sa oba Pravna fakulteta u Mostaru, kao polaznici pravnih klinika (projekta koji realizuje Centar za ljudska prava u Mostaru u saradnji sa Pravnim fakultetima u Mostaru i pod sponzorstvom Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine), pod mentorstvom, uz pomoć i saglasnost profesora sa iskustvom u kliničkom obrazovanju pravnika, kao i pravnika praktičara, pružaju besplatnu pravnu pomoć socijalno ugroženim kategorijama stanovništva. Projekt se realizuje kao nadgradnja projekta Centra za ljudska prava u Mostaru “Kliničko obrazovanje pravnika za studente Pravnog fakulteta Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru”, sponzorisanog od Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina – Soros fondacije, koji je realizovan u saradnji sa Pravnim fakultetima još od 2003. godine, a ima za cilj dati značajan doprinos modernizaciji i unapređenju kvaliteta obrazovanja budućih pravnika kroz otklanjanje uočenih slabosti nastavnog plana i programa koje se prvenstveno odnose na zapostavljenost praktičnog obrazovanja studenata prava za njihovu buduću karijeru i profesionalni angažman, te osposobiti studente za njihov rad u praksi, što se ostvaruje adekvatno odabranom metodologijom rada i realizacijom ideje kliničkog obrazovanja studenata – budućih pravnika. Akcenat projekta je na tome da studenti steknu i primjenjuju praktično pravno znanje i vještine kroz nastavni proces pravnih klinika ljudskih prava, krivičnog procesnog prava, građanskog procesnog prava, upravnog/upravnog procesnog prava, te radnog i socijalnog prava: radionice, naučne razgovore i okrugle stolove, studijske posjete, te pravnu praksu i savjetovanje uz učešće akademskih mentora i pravnika praktičara iz BiH i regiona, kao i stručnjaka iz međunarodnih organizacija.

Projekat Centra za ljudska prava u Mostaru “Pristup pravdi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu – besplatna pravna pomoć”, finansiran od USAID JSDP II (septembar 2010. – maj 2011.) fokusira se na oblast pružanja besplatne pravne pomoći, i to: postojeći pravni okvir, davanje usluga apstraktne i konkretne pravne pomoći tražiocima pravne pomoći, edukaciju i informisanje i pružaoca i primaoca pravne pomoći, ciljnih

grupa, te studenata prava i javnosti, kao i članica Mreže pravde u BiH, po potrebi, analizu i istraživanje relevantnog pravnog okvira i metodologije i sadržaja rada posebno na najučestalijim pravnim problemima, kao i uzajamnih odnosa ključnih aktera: sudstvo (Općinski i Kantonalni sud u Mostaru), NVO sektor, osobito Centar za ljudska prava u Mostaru, akademska zajednica (dva Pravna fakulteta u Mostaru, nastavno osoblje, studenti i tek diplomirani pravnici), advokatska kancelarija (Advokatska komora FBiH – Regionalna advokatska komora - HNK), Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK, Vlada HNK, Skupština HNK, zagovaranje i lobiranje za donošenje i/ili unaprjeđenje pravnih akata (zakona) i prakse za poboljšanje stanja u ovoj oblasti, pripremanje i publikovanje završnog zbirnog izvještaja svih navedenih ključnih aktera u HNK sa praktičnim i izdajivim preporukama za unaprjeđenje stanja u oblasti pristupa pravdi – besplatnoj pravnoj pomoći u HNK.

Na ovaj način obezbjeđuje se i neposredna uvezanost akademskog osoblja sa relevantnim stručnjacima iz prakse, te uvid u potrebe osposobljavanja studenata – budućih diplomiranih pravnika za tržište rada.

U nastavnom procesu na Fakultetu angažovani su i spoljni saradnici iz prakse: Sekretar Ustavnopravne komisije Doma naroda Parlamenarne skupštine Bosne i Hercegovine, vanredni profesor, doktor pravnih nauka; sudija Kantonalnog suda u Mostaru, vntredni profesor, doktor pravnih nauka; primarijus u Sveučilišnoj kliničkoj bolnici u Mostaru, docent, doktor medicinskih nauka.

Kroz nastavni proces koji obavljaju na Fakultetu, spoljni saradnici iz prakse, studentima prenose praktična znanja, s obzirom na činjenicu da imaju neposredni uvid u stvarno stanje i stručnu problematiku, potrebna praktična znanja i razvijene vještine praktičnog obrazovanja. Pored navedenog, studentima se povremeno organizuju i posjete Kantonalnom sudu u Mostaru.

Jedan broj nastavnika i saradnika, kako pokazuju podaci iz izvještaja o radu, ostvaruje i međunarodne kontakte i stiče međunarodna akademska iskustva tokom studijskih boravaka, međunarodnih projekata i saradnje sa relevantnim subjektima izvan granica Bosne i Hercegovine, a znanja stečena na taj način koristi u nastavnom procesu, osavremenjujući, sadržajno i metodološki, nastavu i naučnoistraživački rad.

Nastavnici se pozivaju i učestvuju kao eksperti u određenim postupcima. Primjer za to je pripremanje Izvještaja o pravu staranja i porodičnom pravu u BiH (Report on custody rights and Family Law in Bosnia and Herzegovina) po pozivu Fellow International Academy of Matrimonial Lawyers, Barrister at Law, Attorney at Law, Family Law International, Boulder (SAD), a za potrebe sudskog postupka pred američkim sudom u predmetu međunarodne otmice djece.

Jedan broj nastavnika, kao stalni edukatori izvode obuku sudija i tužilaca u FBiH, a u organizaciji Centra za obuku sudija i tužilaca FBiH.

U Bosni i Hercegovini koncept cjeloživotnog učenja nije normativno adekvatno regulisan, niti se efektivno provodi u praksi. Upravo ova oblast procijenjena je kao jedna od najslabijih u provođenju Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini.

Međutim, na Univerzitetu „Džemal Bijedić” u Mostaru, pa time i na svim fakultetima, ovaj problem se upravo pokušava prevazići kroz TEMPUS projekat „Centers for Curricula Modernization and Lifelong Learning - CCMLL”

Cilj projekta je osnivanje i razvoj „Centra za modernizaciju nastavnih planova i programa i cjeloživotno učenje“ (engl. „Centers for Curricula Modernization and Lifelong Learning - CCMLL”) na BiH univerzitetima.

Ciljevi Centra su:

- podrška unapređenju univerziteta,
- podrška integraciji univerziteta i
- uspostavljanje veza između visokog obrazovanja i tržišta rada,
- uspostavljanje i promocija blended learninga kao osnovnog alata za cjeloživotno učenje i uspostavljanje društvene mreže za dijeljenje znanja između nastavnika i učesnika u procesu cjeloživotnog učenja.

Sa svakog fakulteta imenuje se po jedan saradnik Centra iz reda nastavnog osoblja.

Zaključak do kojeg iz svega navedenog dolazimo jeste:

- ostvaruje se kontinuirano napredovanje nastavnog osoblja,
- došlo je do povećanja broja nastavnog i saradničkog kadra u radnom odnosu na Fakultetu,
- intenzivirana je naučno-istraživačka i izdavačka djelatnost,
- unaprijeđena je interakcija sa okruženjem, relevantnim akterima iz prakse i akademske zajednice, posebno kroz projekte drugih, te učešće u projektima, seminarima, savjetovanjima, programima obuke.

Indikator 3.3. Broj zaposlenog nastavnog kadra

Nastavni kadar po broju još uvijek ne zadovoljava potrebe i zahtjeve nastavnog procesa, tako da su u nastavnom procesu angažovani i spoljni saradnici. Kako se vidi iz tabela, došlo je do znatne izmjene stanja u posmatраних pet godina izvještajnog perioda. Broj domaćih, stalno zaposlenih nastavnika se povećao, što je u isto vrijeme imalo za posljedicu smanjenje broja gostujućih nastavnika (part time). U odnosu na 2009/2010., u akademskoj 2010/2011. godini broj nastavnika se uvećao za 100% (sa pet na deset nastavnika). Uvećanje je rezultat napredovanja vlastitog saradničkog kadra (šest viših asistentica je izabrano u zvanje docentica; jedan docent je raskinuo radni odnos). Pored deset domaćih nastavnika, u nastavnom procesu u akademskoj 2011/2012. godini angažovano je 8 gostujućih, dok je ovaj odnos u 2010/2011 bio 10:10, a u prethodne tri godine 5:14.

Napredovanje domaćih saradnika u nastavničko zvanje znači u isto vrijeme smanjenje broja viših asistenata. Inače, posebno je nepovoljna upravo situacija u kojoj se Fakultet nalazi vezano za broj asistenata. Četiri asistenta su birana u zvanje višeg asistenta, a od njih je jedna asistentica upravo, u vrijeme finaliziranja Izvještaja, doktorirala, pa slijedi njen izbor u zvanje docentice. Dvije asistentice su tokom prošle akademske godine

magistrirale i stekle uslove za izbor u više zvanje (postupak njihovog izbora je u toku), a jedna asistentica je dobila otkaz jer nije u predviđenom roku magistrirala. U najskorije vrijeme imat ćemo samo dvije asistentice, izabrane u julu ove godine. (izbrisana rečenica: Ona...). U ovom momentu trebalo bi da imamo zaposleno bar pet novih asistenata, ali nepovoljna finansijska situacija na Univerzitetu i Fakultetu nas sprečava da to i realizujemo. Ukupan broj stalno zaposlenih asistenata je, znači, osam. Jedna asistentica (uključena u nastavni proces na predmetu Osnove informatike) je saradnica na Ekonomskom fakultetu našeg Univerziteta.

U akademskoj 2011/2012. godini udio domaćih nastavnika i saradnika u ukupnom broju nastavnog osoblja je 66,66%. Unutar domaćeg nastavnog osoblja 55,55% čine nastavnici. Odnos između pojedinih zvanja je: redovni profesor-10%, vanredni profesor- 30%, docenti- 60%.

Sa starosnom strukturom nastavnog osoblja uglavnom možemo biti zadovoljni, što se vidi iz tabele br. Spolna struktura osoblja je uglavnom posljedica dosadašnjeg većeg broja studentica u studentskoj populaciji i njihove veće angažovanosti i boljeg postignutog uspjeha u toku studija. Na svim do sada raspisivanim konkursima samo su dva muškarca konkurisala za izbor u zvanje asistenta. Od 18 domaćih nastavnika i saradnika samo su tri muškarca (18,7%).

Na Fakultetu su zaposlene 24 osobe, od čega je 18 nastavnika i saradnika (75%), a 6 osoba čini administrativno-tehničko osoblje (25%). Međutim, poslove administrativno - tehničke prirode za Fakultet obavlja i 7 zaposlenika na Univerzitetu (s obzirom na već ostvareni određeni stepen integracije Univerziteta). Ako se oni uračunaju u broj administrativno – tehničkog osoblja na Fakultetu (u tabelama smo ih uračunali, jer oni zaista obavljaju poslove za potrebe Fakulteta), onda je odnos između nastavnog i administrativno-tehničkog osoblja 18:13, odnosno 58,06% je nastavnog, a 41,94% čini administrativno-tehničko osoblje. Od administrativno-tehničkog osoblja na Fakultetu je zaposleno 46,15%, a na Univerzitetu 53,85%.

STUDY PROGRAMM

I LIST OF NAMES OF FULL TIME ACADEMIC STAFF (WITH THE TITLE AND SEX)

1. dr. Suzana Bubić, Regular professor, F
2. dr. Mirjana Nadaždin, Associate professor, F
3. dr Osman Pajić, Associate professor, M
4. dr Edin Rizvanović, Associate professor, M
5. dr. Dubravka Husić, Assistant professor, F
6. dr. Amra Mahmutagić, Assistant professors, F
7. dr. Maja Čolaković, Assistant professors, F
8. dr. Alena Huseinbegović, Assistant professors, F
9. dr. Anita Duraković, Assistant professors, F
10. dr. Amra Jašarbegović, Assistant professors, F
11. dr. Rebeka Kotlo, Senior assistant, F
12. mr Nerma Čolaković Prguda, Senior assistant, F

13. mr Denis Pajić, Senior assistant, M
14. mr Šejla Maslo Čerkić, Senior assistant, F
15. mr. Lana Bubalo, Assistant, F
16. mr. Ramajana Demirović, Assistant, F
17. Emina Hasanagić, Assistant, F
18. Sunčica Vežzović, Assistant, F

II LIST OF NAMES OF PART TIME ACADEMIC STAFF (WITH THE TITLE)

1. dr. Zvonimir Tomić, Regular professor
2. dr. Hajrija Sijerčić – Čolić, Regular professor
3. dr. Vesna Kazazić, Regular professor
4. dr. Nurko Pobrić, Associate professor
5. dr. Mustafa Hadžiomerović, Assistant professors
6. dr. Ibrahim Kozić, Assistant professors
7. mr Sabina Šehić, Senior Assistant
8. dr Ivo Rozić, Assistant Professor
9. dr. Snježana Pehar, Assitant Professor

III Publikacije od značaja za studijski program:

a) Obavezna literatura

1. Osman Pajić, „Osnovi ekonomije I“, IC štamparija, Mostar, 2008.
2. Osman Pajić, „Osnovi ekonomije II“, Mostar, IC štamparija, 2007.
3. Nerimana Traljić, Suzana Bubić, „Bračno pravo“, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.
4. Suzana Bubić, Nerimana Traljić, „Roditeljsko i starateljsko pravo“, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.
5. Mirjana Nadaždin Defterdarević, Pravo medija: nužnost ograničene slobode, Mostar, Slovo, 2006.

b) Dopunska literatura

1. Mirjana Nadaždin Defterdarević, „Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava“, Mostar, 2007.
2. Alena Huseinbegović, „Osiguranje lica – životno osiguranje, osiguranje od posljedica nezgode“, monografija, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2008.
3. Enes Bikić, Zastupanje u domaćem pravu i principima Evropskog ugovornog prava, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2008.
4. Sejo M. Žuljević, „Uprava Razvoj, diferencijacija, integracija“, Lawrenceville, 2006.
5. Edin Rizvanović, Državna pomoć u zemljama Evropske unije: iskustva za Bosnu i Hercegovinu, Fojnica, 2005.
6. Mirjana Nadaždin Defterdarević, Pravo na informisanje u društvima u tranziciji s posebnim osvrtom na države nastale na prostoru bivše Jugoslavije, Mostar, Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, 2004.
7. Edin Rizvanovic, Osnovi poslovnog prava, univerzitetski udžbenik, Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2011.

IV Istraživački radovi

1. Grupa autora, Procjena razvoja demokratije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo : Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, 2006 (Rebeka Kotlo i Edin Hodžić (koautorstvo), „Pristupačnosti i osjetljivost vlasti“ i Rebeka Kotlo „Demokratska uloga političkih stranaka“, autorski prilog/rad)
2. Grupa autora, Proces odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine: stanje, komparativna rješenja, prijedlozi“ Sarajevo, Fondacija "Konrad Adenauer",
3. Predstavništvo u Bosni i Hercegovini, 2009. (Amra Jašarbegović – autorski prilog/rad „Intervencija Visokog predstavnika od 19.10.2007. godine)
4. Nedžad Duvnjak, Amra Jašarbegović, Oglеди o Dejtonskoj Bosni i Hercegovini, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2004., monografija (autorski prilog/rad, Amra Jašarbegović, „Položaj i ovlaštenja Visokog predstavnika u BiH)
5. Grupa autora, „Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008. - Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava sa ispitivanjem javnog mnijenja“ Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, 2009., Rebeka Kotlo (koautorstvo), autorski prilog/rad „Pravo na slobodu mirnog okupljanja i sloboda udruživanja“, izdanje na b/h/s i engleskom jeziku,
6. Grupa autora, „Studija sistema nacionalnog integriteta“, Transparency International BiH 2007, (koautorstvo), autorski prilog/rad, Rebeka Kotlo, „Regionalna i lokalna vlast“, izdanje b/h/s i na engleskom jeziku
7. Rebeka Kotlo, «Uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru», individualni istraživački rad - studija, Fond otvoreno društvo BiH – Soros fondacija, kroz Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika, www.soros.org.ba, maj 2005., 85 stranica, na bosanskom i engleskom jeziku,
8. Suzana Bubic, Neki aspekti prava na pošteno suđenje u građanskim predmetima, u: Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini, Besplatna pravna pomoć: poseban osvrt na Hercegovačko-neretvanski Kanton, Centar za ljudska prava u Mostaru, Mostar 2011, (str.83-97.)
9. Rebeka Kotlo, autorski prilog, rad „Pravni okvir pristupa pravdi – besplatne pravne pomoći u BiH, sa posebnim osvrtom na Hercegovačko-neretvanski kanton i evropske standarde“, str 33.-42. u: Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini i besplatna pravna pomoć: poseban osvrt na Hercegovačko-neretvanski kanton“, Centar za ljudska prava u Mostaru, 2011.

V Publikacije nastavnog osoblja u radnom odnosu na Fakultetu koje su rezultat timskog rada:

1. Vesna Kazazić, Mirjana Nadaždin Defterdarević, Rebeka Kotlo, „Ljudska prava“, Praktikum, Edicija Pravni praktikumi Centra za ljudska prava u Mostaru, Centar za ljudska prava u Mostaru, Mostar, 2009.
2. Suzana Bubić, Jozo Čizmić, „Građansko procesno pravo“, Praktikum, Centar za ljudska prava u Mostaru, Edicija Pravni praktikumi Centra za ljudska prava u Mostaru, Mostar, 2009.

3. Mustafa – Sejo Žuljević, Snježana Pehar, Upravno pravo“, Edicija Pravni praktikumi Centra za ljudska prava u Mostaru, Centar za ljudska prava u Mostaru, Mostar, 2009.
4. Mirjana Nadaždin Defterdarević, Rebeka Kotlo, „Problemi djece i omladine u kontekstu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini“, Nezavisni biro za humanitarna pitanja BiH (IBHI – BiH), 2006., izdanje b/h/s i na engleskom jeziku (koautorstvo), autorski prilog/rad, Mirjana Nadaždin Defterdarević, „Prava djeteta kao pretpostavka za odrastanje u građanina – ljudska prava i dječija prava u kontekstu pravno-političkih rješenja u Bosni i Hercegovini“, (koautorstvo), autorski prilog/rad, Rebeka Kotlo, „Prava i status djece i omladine s posebnim potrebama u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: teorija i praksa, sa osvrtom na ulogu nevladinog sektora“.
5. Koautorski prilog, rad „Pristup pravdi – besplatna pravna pomoć u HNK: uloga i (moguća) saradnja pravosuđa, organa uprave, Institucije ombudsmena i nevladinog sektora“, Nina Ćulanić, Rebeka Kotlo, Ivana Stipanović, str. 55.– 66. u Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini i besplatna pravna pomoć: poseban osvrt na Hercegovačko-neretvanski kanton“, Centar za ljudska prava u Mostaru, 2011.
6. Koautorski prilog, rad „Besplatna pravna pomoć u Hercegovačko-neretvanskom kantonu: Uloga nevladinih organizacija“, Rebeka Kotlo, Ivana Stipanović, str. 95.-112., u “Pristup pravdi u Bosni i Hercegovini – Zbirka analiza javnih politika iz oblasti pravosuđa”, Mreža pravde u Bosni i Hercegovini, maj 2011, na bosanskom i engleskom jeziku

VI Doktorske disertacije odbranjene na Fakultetu u posljednjih pet godina (nastavno osoblje u radnom odnosu na Fakultetu i ostali):

1. mr. Dubravka Husić, „Žrtve prisilnih migracija i njihov položaj u međunarodnom pravu“, 2009.
2. mr. Maja Čolaković, „Pravo na tjelesni integritet kao lično pravo, sa posebnim osvrtom na ovlaštenje čovjeka na raspolaganje dijelovima vlastitog tijela“, 2010.
3. mr. Amra Mahmutagić, „Vjerska dimenzija privatnog prava u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata“, 2010.
4. mr. Alena Huseinbegović, „Načela civilnog izvršnog postupka, 2010.
5. mr. Anita Duraković, „Međunarodno privatno pravo razvoda braka u Evropskoj uniji i u Bosni i Hercegovini“, 2010.
6. mr. Amra Jašarbegović, „Ustavno-sudska zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda“, 2010.
7. mr. Ahmet Šantić, Izborno pravo Bosne i Hercegovine u kontekstu izbornih sistema savremenih evropskih država“, 2009.
8. Mr. Enes Bikić, „Ugovorno zastupanje u domaćem pravu i principima Evropskog ugovornog prava“, Mostar, 2005.

Spisak naučnih i stručnih radova nastavnog osoblja u radnom odnosu na Fakultetu objavljenih u proteklih pet godina nalazi se u prilogu Izvještaja (Prilog br. ...)

Table Staff academic and non-academic

Years	Regular prof.	Associate prof.	Assistant prof.	Senior assis. and assist.	Research assist.	Others	Total of academic staff	Non-academic staff
2011/12	4	5	9	9	-	-	27	13 (10+3)
2010/11	6	5	9	7	-	-	27	13 (10+3)
2009/10	9	6	4	15	-	-	34	13 (10+3)
2008/09	8	7	4	15	-	-	34	13 (10+3)
2007/08	6	10	4	14	-	-	34	8 (6+2)
2006/07	3	8	8	13	-	-	32	8 (6+2)

Table Student versus staff and graduates versus staff ratio

Years	Number of academic staff	Number of students	Number of graduates	Student/staff members	Graduates/staff members
2011/12	27	550	91	20,37:1	3,37:1
2010/11	27	539	86	19,96:1	3,18:1
2009/10	34	594	70	17,47:1	2,05:1
2008/09	34	684	79	20,11:1	2,32:1
2007/08	34	761	85	22,38:1	2,5:1
2006/07	32	775	79	24,21:1	2,46:1

Table Administration versus academic staff ratio

Years	Academic staff	Administration staff/technical
2011/12	27	13 (10+3)
2010/11	27	13 (10+3)
2009/10	34	13 (10+3)
2008/09	34	13 (10+3)
2007/08	34	8 (6+2)
2006/07	32	8 (6+2)

Table Student versus administration ratio

Years	Number of students	Administration staff/ technical staff
2011/12	550	13 (10+3)
2010/11	539	13 (10+3)
2009/10	594	13 (10+3)
2008/09	684	13 (10+3)
2007/08	761	8 (6+2)
2006/07	775	8 (6+2)

Table Full time versus part time academic staff ratio

Years	Full time teaching staff	Part-time teaching staff
2011/12	18	9
2010/11	16	11
2009/10	18	16
2008/09	18	16
2007/08	18	16
2006/07	16	16

Table Administrative staff

<i>Title</i>	Faculty	High school	Secondary school	Others	Supportive staff	<i>Total</i>
2011.	2+4	1	2+5	-	1 +3	6+12

Table Age distribution of academic staff

Years	20-30	31-40	41-50	51-60	61-70
	7	6	6	5	3

Tabele List of different projects

No	Name of project	Type of project		Start/end	Number of teaching staff involved in the project
		Project of relevant Ministries	International projects		
1	Pravno savjetovalište – Centar za besplatnu pravnu pomoć („žive klinike”)		Centar za ljudska prava u Mostaru, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, BiH i New York	2009. -	2
2	„Kliničko obrazovanje pravnika za studente Pravnog fakulteta Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru i Centra za ljudska prava u Mostaru		Centar za ljudska prava u Mostaru, Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina, Sarajevo, BiH i New York	2003 - 2009	9
3	“Pristup pravdi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu – besplatna pravna pomoć”		Centar za ljudska prava u Mostaru USAID JSDP II	2010/2011	2
4	Nabavka opreme (projekt zajednički s Fakultetom humanističkih nauka)	Federal Ministry of Education and Science		2009/10	5
5	Podrška izdavanju Revije za pravo i ekonomiju	Federal Ministry of Education and Science		2010/2011 i 2011/20112	5
6		Federal		2010. i 2011.	5

	Analiza pasivnosti studenata u cilju poboljšanja kvaliteta	Ministry of Education and Science		godina (14 mjeseci)	
7	Postdiplomski – Poslovno pravo EU		GTZ, Otvoreni regionalni fond za Jugoistočnu Evropu, “Pravna reforma” pravnih fakulteta iz jugoistočne Evrope	2009/2010 (u toku je)	
8	Opremanje sudnice	Federal Ministry of Education and Science		2011/2012	3
9	Opremanje dvije učionice namještajem	Federal Ministry of Education and Science		2011/2012	3
<i>TOTAL: 9</i>					

Kriterij 4. STUDENTI

Indikator 4.1. Ocjenjivanje i testiranje

Prema odredbama Pravila Pravnog fakulteta, obaveza Fakulteta je da se na početku školske godine studenti upoznaju sa njihovim pravima i dužnostima, te sa nastavnim planom i programom (član 86).

Upoznavanje studenata sa njihovim pravima i dužnostima, između ostalog, podrazumijeva i održavanje razgovora sa svim studentima radi upoznavanja sa sadržajem Pravila i nastavnog plana i programa, objavljivanje popisa ispitne materije predmeta, te objavljivanje rasporeda ispita za svaki ispitni rok najkasnije 15 dana prije početka ispitnog roka.

Sistem ispitivanja i ocjenjivanja na dodiplomskom studiju na Fakultetu provodi se na sljedeći način.

Ispiti se polažu iz svakog predmeta posebno u skladu sa nastavnim planom Fakulteta po kojem je student upisan, a prema sadržaju utvrđenom nastavnim programom. Ispitni rokovi predviđeni Pravilima studiranja na I ciklusu studija Univerziteta su: januarsko-februarski ispitni rok, junsko-julski i septembarski ispitni rok. Januarsko-februarski i junsko-julski ispitni rok imaju po dva ispitna termina, a septembarski ispitni rok ima jedan ispitni termin (član 17). Student ima pravo polagati ispit u oba ispitna termina u okviru jednog roka, ali u drugom ispitnom terminu može polagati najranije po proteku 15 dana od dana polaganja u prvom ispitnom terminu.

Pravila također predviđaju da Nastavno-naučno vijeće Pravnog fakulteta može donijeti odluku o uvođenju oktobarskog ispitnog roka, koji ima jedan ispitni termin, a NNV Fakulteta istovremeno utvrđuje i kriterije po kojima mu studenti mogu pristupiti.

Ispite iz jednosemestralnih predmeta studenti polažu na kraju semestra u kojem su odslušali taj predmet. Pravilima studiranja na I ciklusu studija Univerziteta određeno je da student ima pravo uvida u ispitnu dokumentaciju. Student koji smatra da nije dobio zasluženu ocjenu zbog nepravilnosti pri ispitivanju ili ocjenjivanju može u roku od 24 sata nakon saopćenja ocjene podnijeti prigovor na ocjenu. Dekan zatim imenuje komisiju koja odlučuje o osnovanosti prigovora i donosi konačnu odluku o ocjeni na ispitu u roku od 48 sati od podnošenja prigovora (član 15).

Student koji želi veću ocjenu od pozitivne ocjene postignute na ispitu, a ne smatra da je bilo nepravilnosti na ispitivanju ili ocjenjivanju, ima pravo od predmetnog nastavnika u roku od 24 sata od saopćenja ocjene zatražiti polaganje ispita u sljedećem predviđenom terminu (član 16).

Student polaže ispite pred predmetnim nastavnikom usmeno, pismeno ili usmeno i pismeno. Kombinacija ove dvije metode (pismena i usmena provjera znanja), pored

ostalog doprinosi njegovanju oba oblika izražavanja studenata, kao podjednako važna za pravnike.

Predmetni nastavnici napustili su sveobuhvatan finalni ispit i primjenjuju kumulativni način ispitivanja što podrazumijeva da, pored polaganja završnog ispita, studenti imaju mogućnost da polažu kolokvije, rade testove i seminarske radove, pišu eseje, rješavaju slučajeve iz prakse. Ovi vidovi aktivnosti posebno dolaze do izražaja na starijim godinama, gdje je nastavni proces dinamičniji, veća je mogućnost za realizaciju praktične nastave, tako da studenti imaju više prilika i mogućnosti da iskažu stečeno znanje i vještine.

Tako se kod utvrđivanja konačne ocjene u obzir ne uzima samo znanje koje su studenti pokazali na završnom ispitu, već i znanje i vještine koje su pokazali kroz pomenute oblike provjere, odnosno u obzir se uzima njihova aktivnost tokom cijele akademske godine.

Od studenata se očekuje da uspješno savladaju osnovne pojmove i institute u okviru pojedinih predmeta, da ih pravilno tumače i primjenjuju. Također, treba da pokažu teorijska i praktična znanja neophodna za tumačenje konkretnih pitanja iz pojedinih oblasti, te da savladaju osnovne vještine rješavanja konkretnih problema u pojedinim pravnim oblastima, tj. da budu osposobljeni za praktičan rad.

Prema odredbama Pravila Pravnog fakulteta koje su u skladu sa Pravilima studiranja na I ciklusu studija Univerziteta, znanje studenta se ocjenjuje konačnom ocjenom od 5 do 10, a najniža prolazna ocjena je 6 (član 107). Rezultati usmenog ispita, odnosno konačni rezultat ispita se studentu saopštavaju odmah nakon završetka ispita, a krajnji rok za objavu rezultata pismenih ispita, odnosno rezultata testa/kolokvija je sedam dana od dana polaganja pismenog ispita.

Syllabusom se definiše ocjenjivanje za svaki predmet.

Da bi položio prvi ili drugi kolokvij, student/ica mora ostvariti najmanje 55% od ukupnog broja bodova. Ako student ne položi prvi kolokvij, organizovan tokom semestra, polaže čitav ispit na kraju semestra, sa mogućnošću dobivanja maksimalno 85 bodova.

Vanredni studenti mogu ostvariti maksimalno 100 bodova na završnom ispitu. Međutim, vanredni studenti imaju mogućnost opredijeliti se da polažu ispit kao redovni studenti.

Tabela 4.1. Sistem bodovanja za redovne studente:

	Bodovi	Postotak
I kolokvij	40	40%
II kolokvij	45	45%
Prisutnost i aktivnost na predavanjima	5	5%
Prisutnost i aktivnost na vježbama	5	5%
Seminarski rad	5	5%
Ukupno:	100	100%

Napomena: Predmetni nastavnici mogu izvršiti drugačiju preraspodjelu bodova za predispitne aktivnosti (prisustvo na nastavi, aktivnost studenata, seminarski rad).

Tabela 4.2. Sistem bodovanja za vanredne studente:

	Bodovi	Postotak
I kolokvij	45	45%
II kolokvij	55	55%
Ukupno:	100	100%

Tabela 4.3.

Status studenta	Minimalan broj bodova za prolaznu ocjenu na kolokvijima (I i II kolokvij)		
	I kolokvij	II kolokvij	Ukupno
Redovni	22	25	47
Vanredni	25	30	55

Minimalan broj bodova za prolaznu ocjenu za čitav ispit je 55 (55%).

Tabela 4.4. Sistem bodovanja i ocjenjivanja

Bodovi	Ocjena
55-64	6
65-74	7
75-84	8
85-94	9
95-100	10

O načinu provjere znanja (formi završnog ispita, kolokvija, testova), kao i kriterijima bodovanja-ocjenjivanja istih, predmetni nastavnici upoznaju studente prilikom predstavljanja sadržaja predmeta. Termini održavanja kolokvija/testova oglašavaju se na oglasnoj ploči najmanje sedam dana prije održavanja kolokvija. Rezultati testa/kolokvija objavljuju se na oglasnoj ploči najkasnije sedam dana od dana održavanja. Tokom jednog semestra se pored završnog ispita, organizuje jedan ili 2 kolokvija, u zavisnosti od obima materije na pojedinim predmetima. Nakon održanog kolokvija/testa, predmetni nastavnici sa studentima naprave i zajedničku analizu kolokvija/testova, a takođe studenti imaju pravo uvida u svoje pismene radove.

Završna ocjena se prvenstveno zasniva na pokazanom znanju i vještinama kojima student raspoláže, odnosno rezultatima ličnog angažmana studenta prilikom rješavanja zadataka koji su pred njega postavljeni tokom savladavanja gradiva. Također, kao eventualni korektiv ocjene dobijene na osnovu pokazanog znanja studenta, u obzir bi svakako trebalo uzeti i neke dodatne kriterije, poput marljivosti i odgovornosti studenta ili redovnosti prisustva predavanjima i vježbama.

Indikator 4.2. Praktična nastava

Fakultet, imajući na umu neophodnost i praktično-pravnog osposobljavanja studenata za predstojeći kvalitetan i profesionalan angažman u struci po završetku studija, u nastavnom procesu i uspostavljanjem kontinuirane saradnje sa okruženjem – sektorom pravosuđa i nevladinim sektorom u nastavnim i vannastavnim stručnim aktivnostima, posebno posljednjih godina intenzivira sljedeću metodologiju rada:

- primjenu metoda rada sa manjim grupama studenata radi uspostavljanja što bolje interakcije između predavača i studenata,
- edukaciju studenata usmjerenu na rješavanje hipotetičkih slučajeva u cilju produblivanja specijaliziranih teorijskih znanja i analitičkog razmišljanja,
- rješavanje zadatih pravnih problema zbog razvijanja sposobnosti primjene stečenih znanja na praktične slučajeve – primjena i prakticiranje prava,
- analizu slučajeva iz pravne prakse kako bi se stekao uvid i razvile vještine kritičkog osvrta na postupak rješavanja predmeta i funkcionisanja pravnog sistema, zaštite i ostvarenja prava i mogućnosti djelovanja pravnika,
- dodatno istraživanje pojedinih tema bliskih praktičnoj primjeni stečenih pravnih znanja.

Posebno vrijedi istaknuti i način i sadržaj obavljanja praktične nastave na pojedinim nastavnim predmetima, koja se ogleda, između ostalog, i u organizovanju edukativnih studijskih posjeta i sastanaka, te organizacijom drugačijih vidova edukacije studenata prava za budući angažman u struci.

Tako je u nastavnom programu za izborni predmet Prava djeteta predviđena i realizuje se:

1. Posjeta Uredu Ombudsmena BiH u Mostaru radi upoznavanja sa poštovanjem/kršenjem prava djeteta u praksi
2. Posjeta Domu za djecu bez roditeljskog staranja radi upoznavanja sa prilikama u kojim žive djeca bez roditeljskog staranja i uočavanja mogućnosti popravljivanja njihovog položaja
3. Posjeta Školi za djecu s posebnim potrebama radi upoznavanja sa stanjem u oblasti zaštite ove djece i poštovanja zahtjeva postavljenih u međunarodnim i domaćim dokumentima
4. Posjeta Centru za socijalni rad radi upoznavanja sa ostvarivanjem prava djeteta u praksi ovog organa i identifikovanja eventualnih problema te potrebe i načina njihovog otklanjanja

(Napomena: aktivnost pod 3. nije realizovana u 2010/2011. godini)

Na predmetima Krivično procesno pravo I i II i Penologija, organizuju se slijedeće praktične aktivnosti studenata:

- takmičenje pravnih fakulteta u simuliranom suđenju pred Evropskim sudom za ljudska prava "Moot Court Competition", u saradnji sa American Bar Association - Rule of Law Initiative, Mostar, decembar 2007 ;

- posjete Sudu i Tužilaštvu BiH, Odjelu za podršku svjedocima(2007-2011);
- posjete MUP-u HNK-a, Odjel za vještačenje (2007-2011);
- posjeta Tužilaštvu HNK-a (2007-2008);
- posjeta Općinskom i Kantonalnom sudu u Mostaru (2007-2011);
- posjeta Kazneno popravnom zavodu poluotvorenog tipa u Mostaru (2010-2011);
- simulacija glavnog pretresa uz učešće studenata Pravnog fakulteta u Mostaru (2007-2010). Napomena: Simulacije suđenja se održavaju u učionicama Pravnog fakulteta, a jednu godinu nam je Općinski sud u Mostaru ustupio sudnicu (2009).
- simulacija suđenja pred Međunarodnim krivičnim sudom (2010-2011), takmičenja su održana u Poljskoj.

Studenti na vježbama sami pišu optužnice, presude, žalbe i druge podneske, te rješavaju zadatke – hipotetičke slučajeve.

Fakultet u okviru studijskog programa uveo je i obaveznu praksu za studente IV godine, u trajanju od tri sedmice, koja se organizuje u pravosudnim i upravnim organima u Mostaru i drugim gradovima u Bosni i Hercegovini i tokom koje studenti neposredno stiču praktična znanja i vještine i procjenjuju mogućnost praktične primjene znanja stečenog tokom studija.

O obavljenoj obaveznoj praksi vodi se evidencija i studentima se izdaje uvjerenje nakon uspješno obavljene prakse, što je jedan od uslova za ovjeru semestra.

Studentima koji nisu iz Mostara omogućeno je da praksu obavje u mjestu u kojem žive, a kako bi im se olakšalo pohađanje prakse.

Tokom prakse na Općinskom sudu u Mostaru, gdje praksu obavlja najveći broj studenata, studenti stiču neposredan uvid u pravnu praksu i upoznaju se sa radom suda, počevši od pisarnice, prate sudske postupke i produbljuju svoja znanja o parničnom, vanparničnom, izvršnom postupku te krivičnom postupku i sa pravno-praktičnog aspekta.

U reviziji Nastavnog plana i programa posebna pažnja je posvećena praktično-pravnim aspektima i metodama obrazovanja, te su prethodno diskutovani modaliteti zastupljenosti i dalje primjene i vrjednovanja praktičnog obrazovanja u nastavnom procesu i uopće edukaciji studenata prava.

Sarađujući kontinuirano sa Centrom za ljudska prava u Mostaru, nevladinom organizacijom sa fokusom na obrazovanje studenata prava i pravnika, od 2000. godine, kroz aktivno učešće, uzajamnu podršku, memorandum o saradnji i niz projekata Centra, Pravni fakultet nudi studentima, apsolviranim i diplomiranim pravnicima brojne mogućnosti pravno-praktične edukacije i usavršavanja, te unaprjeđenja njihovih znanja, naučnih, stručnih i profesionalnih vještina i kapaciteta.

Posebno vrijedi istaknuti i dati rezimirani prikaz pojedinih projekata, o kojima više podataka navodimo u prilogu (Prilog broj: ...). U prilogu je i Izvješće i mišljenje

Predsjednika Općinskog suda u Mostaru (o obavljenoj obaveznoj praksi studenata, prilog broj: ...).

Tokom 2003., 2004., 2005., 2006., 2007. i 2008. i 2009. godine realizovan je projekat “Kliničko obrazovanje pravnika za studente Pravnog fakulteta Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru”, sponzorisan od Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina – Soros fondacije.

Kao nastavak projekta i njegova naprednija faza realizacije, od 2009. u Centru za ljudska prava u Mostaru djeluje Pravno savjetovalište – Centar za besplatnu pravnu pomoć pri Centru za ljudska prava u Mostaru („žive klinike“), u okviru kojeg studenti, kao (završeni) polaznici pravnih klinika – projekta koji se realizuje u saradnji sa Pravnim fakultetima u Mostaru i pod sponzorstvom Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, i tek diplomirani pravnici sa oba Pravna fakulteta u Mostaru, pod mentorstvom, uz pomoć i saglasnost profesora prava sa iskustvom u kliničkom obrazovanju pravnika, kao i pravnika praktičara, pružaju besplatnu pravnu pomoć socijalno ugroženim kategorijama stanovništva.

U okviru projekta Centra za ljudska prava u Mostaru “Pristup pravdi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu – besplatna pravna pomoć”, finansiranom od USAID JSDP II (septembar 2010. – maj 2011.) studenti i diplomirani pravnici fokusiraju se na oblast pružanja besplatne pravne pomoći, i to: postojeći pravni okvir, davanje usluga apstraktne i konkretne pravne pomoći tražiocima pravne pomoći, edukaciju i informisanje i pružaoaca i primaoca pravne pomoći, analizu i istraživanje relevantnog pravnog okvira i metodologije i sadržaja rada posebno na najučestalijim pravnim problemima, kao i uzajamnih odnosa ključnih aktera u sektoru pravde

Uz navedene projekte i programe, u saradnji sa UNHCR-om, Pravni fakultet realizovao je i pravnu kliniku iz izbjegličkog prava, koristeći metodologiju svojstvenu kliničkom obrazovanju pravnika, te je organizovao studijske posjete i drugim organima i organizacijama u BiH relevantnim za praktično obrazovanje studenata prava.

Indikator 4.3. Uslovi za upis studenata na studijski program

Status studenta dodiplomskog i diplomskog studija se stječe upisom u odgovarajuću godinu studija, odnosno u semestar.

Uslovi za upis na I godinu studija su određeni konkursom za upis studenata, u skladu sa odredbama Zakona o Univerzitetu, Statutom Univerziteta (čl. 8., 25., 26., 120., 121., 122., 123. i 188.), Pravilima studiranja na I ciklusu studija na Univerzitetu Džemal Bijedić u Mostaru (čl. 4. i 21.) i Pravilima studiranja na II ciklusu studija na Univerzitetu Džemal Bijedić u Mostaru (čl. 15., 20. i 22.).

Pravo učešća na ovom konkursu imaju državljani Bosne i Hercegovine sa završenim četverogodišnjim srednjim obrazovanjem u Bosni i Hercegovini, te strani državljani i osobe bez državljanstva sa završenim srednjim obrazovanjem u inostranstvu.

Konkurs se raspisuje u mjesecu junu i objavljuje u sredstvima javnog informisanja. Odluku o raspisivanju konkursa donosi Savjet Univerziteta. Konkurs se raspisuje istovremeno za sve fakultete Univerziteta.

Prije raspisivanja konkursa Nastavno-naučno vijeće Fakulteta donosi odluku o broju studenata koji se mogu upisati na studijski program. Taj broj se određuje na osnovu procjene o stepenu interesovanja za studij prava u tekućem periodu i podatka o broju nezaposlenih diplomiranih studenata, a uz saglasnost resornog ministarstva.

Nakon donošenja odluke o raspisivanju konkursa, Nastavno-naučno vijeće Fakulteta formira Komisiju za prijem studenata u I. godinu studija. Komisija se sastoji od tri člana – dva člana iz reda nastavnika i saradnika, a jedan iz reda administrativnog osoblja. Zadatak Komisije je da sačini rang-listu prijavljenih kandidata, prema kriterijima određenim u konkursu. Ti kriteriji su opšti uspjeh postignut tokom cjelokupnog srednjoškolskog obrazovanja, te poseban uspjeh iz predmeta koji su značajni za studij – maternjeg jezika i historije. Svakom kandidatu se obračunavaju bodovi ostvareni po oba kriterija, na način određen u konkursu. Navedena rang-lista se nalazi u aneksu Izvještaja.

Ranije je Fakultet organizovao prijemni/kvalifikacioni pismeni ispit iz predmeta maternji jezik i historija, koji je predstavljao dodatni kriterij za bodovanje i rangiranje prijavljenih kandidata, ali se takav ispit posljednjih godina nije organizovao.

Po obavljenom zadatku, Komisija za prijem studenata podnosi izvještaj Nastavno-naučnom vijeću Fakulteta o broju kandidata koji su konkurisali za upis na studij i njihovom rangiranju. Nastavno-naučno vijeće donosi odluku o minimalnom broju bodova za prijem na studij i usvaja listu primljenih kandidata. Ova odluka se potom objavljuje na oglasnoj tabli Fakulteta. Kandidati imaju na nju pravo žalbe u predviđenom roku. Po proteku žalbenog roka, Nastavno-naučno vijeće donosi odluku o konačnoj listi kandidata koji su primljeni na I godinu studija.

Ukoliko se u junskom roku ne javi dovoljan broj kandidata, ili svi prijavljeni kandidati ne ostvare minimalni broj bodova koji su uslov za prijem, u septembru se raspisuje konkurs za drugi upisni rok. Provodi se ista procedura u pogledu rangiranja i prijema kandidata kao i na prvom upisnom roku.

Prema urađenim analizama, na studij su se u proteklom periodu prijavljivali i upisivali kandidati koji su završili gimnaziju, ali i neke stručne škole – npr. medicinsku i ekonomsku školu. Nastavni plan i program studija je u određenom stepenu usklađen sa prethodno stečenim znanjima/nastavom ovih srednjoškolaca. U slučaju gimnazijalaca taj stepen je znatno viši u odnosu na učenike koji su završili stručne srednje škole. Analiza strukture prijavljenih i upisanih kandidata na I. godinu studija u akademskoj 2011/2012. godini se nalazi u aneksu ovog Izvještaja.

Za studente koji u srednjoj školi nisu izučavali latinski jezik organizuju se nastava i ispiti iz ovog predmeta tokom I. godine studija.

U skladu sa Pravilima Pravnog fakulteta (čl. 80., 89., 90. i 95.), student može upisati narednu godinu studija ukoliko je ispunio obaveze predviđene svim oblicima nastave (uredno pohađanje predavanja i vježbi, izrada jednog seminarskog rada iz obaveznog predmeta koji sam odabere), te ako do 30. septembra tekuće godine nije položio najviše dva dvosemestralna ili četiri jednosemestralna ispita iz prethodne godine studija. Redovni student u toku studija može obnoviti upis najviše dva puta, a samo jednom u istu godinu studija. Student koji izgubi pravo na redovno studiranje može nastaviti studij u statusu

vanrednog studenta. Student koji ne ispuni uslov za upis u narednu godinu studija obnavlja upis u istu godinu studija.

Shodno Pravilima studiranja na I ciklusu studija na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ u Mostaru (čl. 21.), koja se primjenjuju od generacije upisane u akademskoj 2011/2012. godini, student upisuje narednu godinu studija na osnovu ostvarenog broja ECTS bodova iz prethodne godine studija, utvrđenih zakonom i općim aktima Univerziteta/Fakulteta. Student može u narednu godinu prenijeti maksimalno tri predmeta ili maksimalno 12 ECTS bodova. Ukoliko ne ostvari normirani broj ECTS bodova, obnavlja upis u istu godinu studija.

Studentu upisanom na dodiplomski studij Fakultet izdaje upisnicu (index), kojom se dokazuje status studenta. Broj indexa odgovara broju pod kojim je student evidentiran u Matičnoj knjizi i pod kojim se vodi njegov dosje. U index se upisuju podaci o semestrima koje je student upisao i ovjerio, te o predmetima koje je pohađao u pojedinom semestru. Uredno pohađanje nastave na pojedinom predmetu potvrđuje se nakon završetka te nastave, potpisom predmetnog nastavnika u index. U index se također upisuju podaci o seminarskim radovima studenta, te o položenim ispitima i na njima postignutim ocjenama.

Indikator 4.4. Uključenost studenata u unapređenje nastavnih i procesa učenja

Studenti utječu na kreiranje nastavnog plana i programa na nekoliko načina.

a) U skladu sa Pravilima Fakulteta, po jedan predstavnik studenata sa svake studijske godine je član Nastavno-naučnog vijeća Fakulteta. Oni imaju pravo odlučivanja o svim pitanjima koja su u nadležnosti Vijeća, na jednak način kao i ostali njegovi članovi – nastavnici i saradnici. Budući da je Nastavno-naučno vijeće nadležno za utvrđivanje nastavnog plana i nastavnih programa, svi studenti – članovi Nastavno-naučnog vijeća mogu učestvovati u raspravi o prijedlogu novog nastavnog plana i programa, i o tom pitanju iznositi mišljenje i sugestije svih studenata koje predstavljaju.

b) Studenti uz to imaju mogućnost, putem svojih predstavnika u Nastavno-naučnom vijeću, inicirati raspravu o problemima i nedostacima vezanim za realizaciju nastavnog plana i programa, te predložiti mjere za njihovo prevazilaženje.

c) Studenti mogu dati svoje sugestije vezane za nastavni plan i program i tokom izvođenja nastave, kroz razgovor sa predmetnim nastavnicima i saradnicima.

d) Studenti su bili aktivno uključeni u postupak samoevaluacije i evaluacije Pravnog fakulteta provedenog u okviru projekta Vijeća Evrope *Revizija pravnih fakulteta u Bosni i Hercegovini* u 2004. godini. Njihovi predstavnici su učestvovali u pripremama za provođenje procesa samoevaluacije zajedno sa članovima samoevaluacionog tima – nastavnim i administrativnim osobljem, razgovarali su sa članovima tima inostranih eksperata, te učestvovali u radu na sastancima samoevaluacionog tima sa timom inostranih eksperata.

Pored toga što imaju mogućnost odlučivanja u Nastavno-naučnom vijeću Fakulteta, studenti imaju svoje predstavnike i u stručnim i rukovodnim tijelima Univerziteta. Unija studenata Univerziteta (<http://www.unijamo.ba/>), koju čine studenti svih fakulteta Univerziteta, delegira svoje članove u Nastavno-naučno vijeće (dva studenta) i Savjet Univerziteta (pet studenata). Studenti imaju jednako pravo odlučivanja u tim tijelima kao

i ostali njihovi članovi. Uz to, studenti su putem svojih predstavnika uključeni u rad Odbora za kvalitet na Univerzitetu (detaljnije o Odboru u poglavlju 6.1.).

Studenti učestvuju u evaluaciji nastavnog plana i programa kroz provođenje anketiranja studenata o kvalitetu izvođenja nastave (predavanja i vježbe). Anketa se provodi jednom u toku akademske godine, naizmjenično po semestrima. Obrada rezultata ankete provodi se u skladu sa Pravilnikom o studentskoj evaluaciji kvaliteta izvođenja nastave i postupanju po provedenoj evaluaciji (detaljnije poglavlje 6.3.).

Na Univerzitetu je osnovan Odbor za osiguranje kvaliteta. Članovi Odbora su predstavnici svih fakulteta (većinom su to prodekani za nastavu), te predstavnici rukovodstva Univerziteta, administrativnog osoblja i studenata.

Unapređenje procesa učenja odvija se i kroz angažovanje studenata – demonstratora. Za studenta – demonstratora može biti angažovan student koji posjeduje značajne rezultate u nastavno-naučnom procesu i koji ima prosječnu ocjenu najmanje osam (8). On može biti angažovan za obavljanje određenih zadataka iz nastavno-naučnog i naučnoistraživačkog rada pod rukovodstvom nastavnika. Odluku o njegovom angažovanju donosi Nastavno-naučno vijeće na prijedlog predmetnog nastavnika.

U 2010/2011. godini na Fakultetu su bila angažovana tri studenta – demonstratora za izvođenje vježbi na predmetima Obligaciono pravo – opći dio, Obligaciono pravo – posebni dio, Kriminologija i Državnopravni razvitak BiH.

Unapređenje procesa učenja također se odvija kroz učestvovanje studenata na različitim skupovima i takmičenjima iz oblasti prava. Studenti su nekoliko proteklih godina učestvovali u radu Otvorenog parlamenta, organizovanog od strane Omladinske informativne agencije u saradnji sa OSCE, te tokom tri protekle godine u projektu Model International Criminal Court (MCCI) – simulaciji zasjedanja Međunarodnog krivičnog suda u Hagu koje se održava u Poljskoj u organizaciji MCCI Univerziteta i The Kreisau-Initiative Berlin.

Studenti Fakulteta su 2007. godine učestvovali na Pravnijadi, skupu studenata Pravnih fakulteta iz regiona.

Ranije je postojalo i aktivno djelovalo Udruženje studenata fakulteta, ali ono nije aktivno posljednjih nekoliko godina.

4.5. Mjere za promovisanje mobilnosti i priznavanje kredita

U cilju jačanja međuuniverzitetske saradnje i promovisanja mobilnosti nastavnog osoblja i studenata Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, a u okviru njega i Pravni fakultet, je potpisao sljedeće bilateralne sporazume sa sljedećim univerzitetima: Univerzitet u Granadi, Španija, Univerzitet Novi Sad, Srbija, Akdeniz University Antalija, Turska, Univerzitet u Kragujevcu, Srbija, Univerzitet Novi Pazar, Srbija, Norveški Univerzitet prirodnih nauka UMB, Norveška, Univerzitet u Aleksandriji, Egipat, Univerzitet Jyväskylä, Finska, Univerzitet u Ljubljani, Slovenija, Mediteran, Univerzitet u Podgorici, Crna Gora, FH Joanneum Gessellschaft mbH Univerzitet primijenjenih nauka u Gracu, Austrija, The National and Kapadistrian University of Athens, Univerzitet u Ateni, Grčka, Univerzitet u Trieru, Njemačka, Međunarodni univerzitet Sarajevo, BiH, Univerzitet u Veroni, Italija, Univerzitet Alexander Dubcek Trencin, Slovačka, Univerzitet u Prištini, Kosovo, italijanski univerziteti - kreiranje mreže italijanskih i bh. univerziteta.

Kancelarija za međunarodnu saradnju Univerziteta pruža pomoć studentima pri apliciranju za različite međunarodne programe studentske mobilnosti kao što su UEP, JoinEu See, Basileus, EM2 – STEM, EMIN i drugi. Na Univerzitetu i Fakultetu postoji, dakle, institucionalni okvir koji omogućava studentima da određeni dio nastavnog procesa pohađaju na nekom drugom univerzitetu u zemlji ili inostranstvu. Međutim, ova aktivnost je do sada bila minimalna iz različitih razloga. Prije svega, ECTS sistem prenosa kredita nije još u potpunosti zaživio na Fakultetu. Od akademske 2010./2011. godine Fakultet je usvojio sistem ECTS kredita, te je svakom predmetu dodijelio odgovarajući broj bodova na osnovu izračunate opterećenosti studenta. Univerzitet je izradio nepohodnu dokumentaciju o priznavanju ECTS kredita, tačnije utvrdio obrasce Ugovora o učenju, Prijepisa ocjena, Studentske prijave, Diplome matičnog univerziteta i Dodatka diplomi, čime su učinjeni prvi koraci u uspostavljanju sistema unapređivanja priznavanja ECTS kredita. Osim toga, Pravila studiranja na I i II ciklusu regulišu pitanje mobilnosti studenata u članovima 27, 28, i 29. za I ciklus, odnosno 31, 32. i 33. za II ciklus. Univerzitet je usvojio i Pravilnik o sadržaju javnih isprava koje izdaje Univerzitet, koji također predstavlja neophodni alat za priznavanje ECTS kredita.

Najveća prepreka ostaje neusvajanje pravilnik o ECTS kreditima, što znači da ne postoje jedinstveni kriteriji za njihovu dodjelu i priznavanje. Ovo predstavlja i najveću prepreku intenziviranju studentske mobilnosti.

Studentska mobilnost na Fakultetu je do sada ostvarivana kroz prelaske studenata sa drugih pravnih fakulteta iz BiH, Srbije i Crne Gore. Odluku o priznavanju položenih ispita donosi Nastavno-naučno vijeće Fakulteta na prijedlog predmetnog nastavnika koji priznavanje ispita predlaže nakon uvida u nastavni program predmeta. Odobravanje upisa u određenu godinu studija vršilo se na osnovu broja položenih predmeta, a ne na osnovu ostvarenih ECTS kredita.

Značajno je spomenuti da su studenti Pravnog fakulteta do sada ostvarivali određene aktivnosti na međunarodnom nivou. Tako su do sada dva puta učestvovali u projektu Model International Criminal Court (MICC) u Krzywou, Poljska, gdje su ostvarili značajne rezultate. Učestvovali su i na Međunarodnoj studentskoj konferenciji modela Ujedinjenih naroda (MOSTIMUN), različitim seminarima i studentskim konferencijama, a planirana je i posjeta Međunarodnom sudu pravde u Hagu. Iako ove aktivnosti ne predstavljaju mobilnost u smislu pohađanja nastave na drugim visokoškolskim ustanovama, ipak pokazuju zainteresovanost studenata za usavršavanje izvan matičnog Fakulteta.

Indikator 4.6. Savjetovanje studenata i konsultacije

Okvirni zakon o visokom obrazovanju propisuje da "studenti imaju sljedeća prava: ... na konsultacije i mentoraki rad, ... na blagovremeno i tačno informisanje o svim pitanjima koja se odnose na studije."

(Vidjeti: <http://www.fmon.gov.ba/images/okvirni%20zakon%20o%20visokom%20obrazovanju%20u%20bih.pdf>, član 89.)

Prema Statutu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru (prečišćeni tekst, april 2004., član 128.) „Nastavnici i saradnici su dužni da obezbijede studentima, osim redovne nastave, odgovarajuće konsultacije o savladavanju nastavnog gradiva, da im pružaju

pomoć i upute u izradi seminarskih i praktičnih radova i druge vidove pomoći u toku studija.“ (Vidjeti: <http://www.unmo.ba/dokumenti.aspx>)

Pravila Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru normiraju u članu 53. „Dužnosti asistenta i višeg asistenta... su da: ... individualno rade sa studentima prema utvrđenom rasporedu, u cilju pomaganja im u savladavanju nastavnog gradiva.“, u članu 95. „Studenti imaju pravo i obavezu da: ... u cilju dobivanja dopunskih znanja i uput za rad obavljaju individualne konsultacije sa nastavnicima i saradnicima“. (Vidjeti: <http://www.pf.unmo.ba/pravila.aspx>)

Nastavno osoblje redovno održava usmene konsultacije i komunikaciju putem e-maila i telefona sa studentima prema unaprijed preciziranim i objavljenim terminima konsultacija.

Konsultacije se odnose na pomoć i podršku pri savladavanju nastavne materije, izradu seminarskih radova, dodatno pojašnjavanje gradiva potrebnog za ispit, informisanje o svim pitanjima od značaja za nastavni predmet, ali i studij i studiranje uopće, te na upute gdje, kako i koje informacije se mogu dobiti, a od značaja su za studente. Studentska služba studente informiše studente, shodno svojoj nadležnosti, o pitanjima relevantnim za studij, a s obzirom da na Fakultetu nemamo imenovane akademske tutore/mentore za grupe studenata, i svo nastavno osoblje pruža studentima njima bitne informacije, po potrebi.

Uz navedeno, Pravni fakultet je u postupku finaliziranja aktivnosti i pravnog preciziranja određivanja prava, obaveza, uloge i značaja akademskih tutora/mentora za pojedine grupe studenata, kako bi se postigla veća efikasnost informisanja i upućenost studenata u sva pitanja i problematiku, te rješavanje problema koji su njima značajni tokom studija.

4.7. Sistem informisanja i žalbi

a) Informisanje

Pravilima Fakulteta normiran je način informisanja studenata. Fakultet je obavezan, na početku školske godine, upoznati studente s njihovim pravima i dužnostima utvrđenim Pravilima, i s nastavnim planom i programom.

S pravima i dužnostima studenti se upoznaju na slijedeći način:

1. razgovorom koji se organizuje sa svim studentima na početku školske godine, radi upoznavanja sa sadržajem Pravila i s nastavnim planom i programom. Pored toga, nastavni plan i program se, u skladu s članom 24. Pravila, objavljuju na oglasnoj ploči i web stranici Fakulteta. Osim toga, pri upisu studentima se uručuje Vodič za studente, koji sadrži osnovne informacije o Fakultetu, Izvod iz Pravila Fakulteta, Nastavni plan i kraću verziju nastavnog programa, s podacima o predmetnim nastavnicima i saradnicima te literaturom.

2. objavljivanjem popisa ispitne materije predmeta. Tematske oblasti po kojima će se savladavati nastavna materija i vršiti provjera znanja nastavnici saopštavaju studnetima na početku školske godine (čl. 87.).

3. objavljivanjem rasporeda nastave na oglasnoj ploči i web stranici Fakulteta na početku svakog semestra

4. objavljivanjem rasporeda ispita za svaki ispitni rok najkasnije 15 dana prije početka ispitnog roka (član 86.)

Vežano za upoznavanje studenta sa uspjehom postignutim na ispitu, Pravila su normirala obavezu nastavnika pred kojim je student polagao ispit da, na zahtjev studenta omogućiti uvid u pismeni rad, u vrijeme koje odredi nastavnik, a najkasnije jedan dan prije polaganja usmenog dijela ispita (član 108/4).

b) Pravo na žalbu i postupanje po žalbi

Student ima pravo izraziti svoje neslaganje s dobijenom ocjenom na ispitu. Ukoliko je nezadovoljan ocjenom i smatra da nije pravilno ocijenjen, ima pravo u roku od 24 sata od saopštenja ocjene podnijeti dekanu obrazložen pismeni zahtjev da bude ispitan komisijski. Radi utvrđivanja opravdanosti zahtjeva, o tačnosti navoda sadržanih u zahtjevu dekan pribavlja informaciju od nastavnika pred kojim je student polagao ispit.

Ako utvrdi da je zahtjev opravdan, dekan donosi rješenje o obrazovanju komisije pred kojom će student ponovo polagati ispit. Komisija se sastoji od predmetnog nastavnika koji je vršio ispitivanje i dva nastavnika iz iste ili srodne oblasti. Nastavnik koji je obavio prethodno ispitivanje ne može biti predsjednik Komisije. Ponovni ispit se mora organizovati u roku od tri dana od podnošenja zahtjeva. Ocjena Komisije je konačna. (član 109.)

c) podrška studentima

U aktima Fakulteta i Univerziteta nije normirano pružanje podrške studentima, ali se ona, i pored toga, pruža u praksi. Na nivou Univerziteta formiran je Centar za razvoj karijere, u kojem studenti mogu dobiti pomoć i savjete iz oblasti kojom se bavi Centar, ali i izvan nje. Osim toga, neophodne savjete i podršku studenti mogu dobiti u univerzitetškoj Kancelariji za međunarodnu saradnju.

Svi nastavnici i saradnici su u svako doba spremni primiti studente na razgovor a kada za tim postoji potreba, pružiti im podršku. Studenti znaju da im se mogu obratiti, iznijeti probleme vezane ne samo za studij, nego i one iz privatnog života. Na istu spremnost i otvorenost nailaze i kod dekana, prodekana, sekretara i zaposlenika u studentskoj službi.

Oblik podrške najboljim studentima jeste i mogućnost dodjeljivanja pohvale, diplome i nagrade za spjeh postignut u nastavnom i naučnoistraživačkom radu na Fakultetu. Postignuta prosječna ocjena u toku studija za dodjelu pohvale je najmanje osam (8), a za

dodjelu diplome i novčane nagrade najmanje devet (9). Posebna diploma „student generacije“ dodjeljuje se studentu koji ima najveći prosjek iz svih ispita predviđenih nastavnim planom, a koji ne može biti manji od devet (9) (članovi 118.-120. Pravila Fakulteta). Studentima s odgovarajućom prosječnom ocjenom, utvrđenom od Savjeta Univerziteta, dodjeljuje se zlatna, srebrena i bronzana medalja Univerziteta. Ova priznanja se uvažavaju pri izboru asistenata, a uglavnom ih uzimaju u obzir i ostali poslodavci pri odabiru kandidata prijavljenih na konkurs za zasnivanje radnog odnosa.

Kriterij 5. FIZIČKI RESURSI

Indikator 5.1 Materijalni aspekti

Za potrebe izvođenja ovog studijskog programa, Fakultet raspolaže slijedećim prostorom: dvije učionice u kojima se odvija nastava za studente prve i druge godine, koje su smještene u zgradi koja je zajednička i koju koriste i studenti Građevinskog, Ekonomskog fakulteta, te Fakulteta humanističkih nauka. U zgradi se nalazi i sala za simulaciju suđenja čije opremanje je u toku. U toj su zgradi smješteni i 1 kabinet za gostujuće profesore i prostorije studentske službe. U 2007.godini završena je izgradnja nove zgrade Fakulteta u kojoj su smještene 3 učionice namjenjene izvođenju nastave na trećoj i četvrtoj godini studija i nastavi na postdiplomskom studiju, kabineti za profesore i asistente (14 kabineta), dekanat, sekretarijat (3 prostorije), fakultetska biblioteka i konferencijska sala. Fakultet raspolaže prostorom ukupne površine od 1430 m², od toga 533 m² su učionice, a 600 m² kabineti (ostatak – 277 m² su hodnici, toaleti, spremačicina prostorija i sl.). Raspoloživi prostor za realizaciju studijskog programa koristimo na najefikasniji način. Nastava se održava prema utvrđenom rasporedu svaki radni dan, pa i subotom za spoljne saradnike. Raspored prostorija određuje dekanica sa prodekanicama, rukovodeći se potrebama studenata i nastavnog osoblja, a u skladu sa nastavnim procesom.

Znači, raspoloživi prostor (učionice) iznosi 1,23 m² po studentu za studente prve godine, 1,40m² za studente druge godine, 1,22m² za studente treće i 1,32 m² za studente četvrte godine. Kad je riječ o nastavnicima odnosno saradnicima, raspoloživi prostor iznosi 39,15 m² prostora učionice za jednog nastavnika - saradnika.

Raspoloživi prostor (kabineti) iznosi 13,65m² za jednog nastavnika, odnosno 10,61m² prostora za jednog zaposlenog iz reda administrativnog osoblja. Pored prostorija koje koristi stalno zaposleno administrativno-tehničko osoblje, još je 150 m² prostora Univerziteta na raspolaganju osobama koje su zaposlene na Univerzitetu, ali djelomično obavljaju i administrativno-tehničke poslove za potrebe Pravnog fakulteta (osobe zaposlene u Kancelariji za međunarodnu saradnju, Kancelariji za osiguranje kvaliteta, Univerzitetsko-informacijskom centru te Računovodstveno-finansijskoj službi Univerziteta)

U nastavnom procesu nastojimo, što je više moguće, koristiti savremena nastavno-naučna sredstva i metode što uključuje i power point prezentacije. U svim učionicama su instalirani fiksni projektori, kupljeni dijelom iz vlastitih sredstava, a dijelom iz namjenskih sredstava koja su Fakultetu odobrena od strane Ministarstva obrazovanja i nauke FBiH. U nastavnom procesu koriste se: 6 laptopa, 2 grafoskopa, 3 kopiraparata,

dva pokretna projektora i skener. Pojedini nastavnici i saradnici koriste i vlastite laptope u izvođenju nastave.

Takođe, svi nastavnici i saradnici imaju u kabinetima kompjutere sa internet konekcijom, preko kojih mogu ostvariti pristup naučnim i bibliotečkim bazama, prvenstveno ebscohost-u gdje je pretraživanje besplatno.

U nastavnom procesu se koriste 22 računara koji su dostupni studentima tokom realizacije nastave iz predmeta Informatika na drugoj godini studija. Studenti mogu koristiti i dva „studomata“ smještena u hodnicima Fakulteta.

Međutim, svi studenti mogu, potpuno besplatno, unutar kampusa svakodnevno koristiti vlastite računare i uređaje sa wireless tehnologijom za pristup internetu, naučnim i bibliotečkim naučnim bazama (pristup ebscohostu takođe je besplatno i za studente). Studentima je na raspolaganju i Univerzitetski multimedijalni centar, svakog dana od 13,00 do 19, 00 sati.

Studenti se mogu koristiti literaturom iz Univerzitetske biblioteke (biblioteka broji 8.500 monografskih naslova, odnosno 25.000 knjiga, te 4.500 magistarskih radova, doktorskih disertacija i diplomskih radova). Većina literature, preko 70% pisana je na domaćim jezicima, a 30% literature je na engleskom i njemačkom jeziku. Univerzitetska biblioteka, u sklopu koje se nalazi i čitaonica, je smještena u kampusu, ukupna površina prostorija koje pripadaju biblioteci je 108 m², a radno vrijeme je radnim danima od 7:30 do 14:30 sati i svake prve i treće subote u mjesecu pd 7:30 do 13:00 sati.

Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH je Pravnom fakultetu 2008.godine odobrilo namjenska sredstva u iznosu od 25.113, 000 KM, za realizaciju projekta „Opremanje studentske internet sale i biblioteke“. Dio tih sredstava je utrošen za opremanje biblioteke, (kupovinu neophodnog namještaja i nabavku knjiga), dok realizacija projekta opremanja Internet sale još uvijek nije počela. Fakultetska biblioteka raspolaže sa 600 primjeraka (knjige, praktikuma, zbornika radova, časopisa). Većinu literature čini obavezna udžbenička literatura, na domaćim jezicima (bosanski, srpski, hrvatski) koja je studentima neophodna za spremanje ispita iz pojedinih predmeta, (ukupno 22 naslova), a manji broj naslova je na engleskom i njemačkom jeziku (7 naslova). Fakultetska biblioteka raspolaže i ograničenim brojem primjeraka domaćih i stranih časopisa koji su, uglavnom, poklonjeni fakultetu. Fakultetska biblioteka radi svakog radnog dana od 10.30 do 12.30 sati.

Detaljniji podaci o resursima Studentskog centra, Univerzitetske biblioteke, kao i informacijskog sistema nalaze se u aneksu ovog Izvještaja.

Dalja nabavka opreme i poboljšanje uslova rada zaposlenih i studenata su neophodni, ali to prvenstveno zavisi od raspoloživih finansijskih sredstava. Postojeći budžet Fakulteta uglavnom je dovoljan samo za podmirenje najosnovnijih potreba i isplatu naknada spoljnim saradnicima.

Od 2008. godine spoljni saradnici se u potpunosti finansiraju iz vlastitih sredstava Fakulteta tj. sredstava koje Fakultet ostvari po osnovu upisnina i drugih naknada koje uplaćuju studenti.

Za gostujuće profesore angažovane na dodiplomskom studiju Fakultet je tokom 2009/2010 akademske godine izdvojio 58.812,00 KM. Visina naknade se za svakog profesora određuje prema broju časova održane nastave, a prema slijedećoj cijeni časa: za

docenta 39, 37 KM, za vanrednog profesora 43,05 KM i za redovnog profesora 45, 67 KM.

Ukupni prihodi Fakulteta u protekloj godini iznosili su 950.000,00 KM, dok su rashodi za isti period bili 920.000, 00 KM. Razlog za ovakav odnos prihoda i rashoda jednim dijelom je posljedica činjenica da od HNK, koji ima obavezu finansiranja Univerziteta, ne dobivamo predviđeni iznos sredstava. Pored toga, Fakultet je dužan od prihoda ostvarenih po osnovu školarina i na druge načine, izdvajati dio sredstava za finansiranje Univeziteta. Visinu školarina određuje Savjet Univerziteta, a one se posljednjih godina nisu povećavane. U aneksu Izvještaja se nalazi Odluka broj 100-1-994/11 o utvrđivanju visini naknade pri upisu studnata na visokoškolske ustanove Univerziteta „Džemal Bijedić“ u akademskoj 2011./2012. godini od 12.9.2011. godine i Odluka broj 100-1-995/11 o odvajanju za Univerzitet „Džemal Bijedić“ od 12.9.2011. godine.

Tabela 5.1. Tabela prikaz broja knjiga u Fakultetskoj biblioteci.

	Fakultetska biblioteka	Broj
1.	Knjige na Bosanskom, Srpskom i Hrvatskom jeziku	114 naslova (knjige:82 udžbenici: 32)
2.	Priručnici na našim jezicima	62 naslova
3.	Časopisi na našim jezicima	58 naslova
4.	Knjige na stranim jezicima	62 naslova
5.	Priručnici na stranim jezicima	44 naslova
6.	Časopisi na stranim jezicima	14 naslova
7.	Magistarski radovi	22 naslova
8.	Doktorski radovi	7 naslova
Total:		383 naslova

Ukupno knjiga na našim jezicima: 1107

Ukupno knjiga na stranim jezicima: 164

Ukupno: 1271

Tabela 5.2. Univerzitetska biblioteka

1. Knjige	8.500 naslova (iz oblasti prava:
2. Udžbenici	8.500 naslova (iz oblasti prava: cca 600)
3. Časopisi	15 (iz oblasti prava: 2)
4. Kompjuteri za studente	3
5. Kompjuteri za nastavno osoblje i osoblje zaposleno u biblioteci	3

Napomena: Bibliotečki fond nije kategoriziran na knjige i udžbenike, većina od 8500 naslova su udžbenici.

Tabela 5.3. Učionice prema broju studenata po godini

Godine	m ²
Prva godina	1,23m ²
Druga godina	1,40m ²
Treća godina	1,22m ²
Četvrta godina	1,32m ²

Tabela 5.4. Učionice prema broju nastavnog osoblja

Total m ²	39,15m ²
----------------------	---------------------

Kriterij 6. UNUTRAŠNJE OSIGURANJE KVALITETA

Univerzitet, kao nastavno-naučna, naučno-istraživačka i stručna institucija služi građanima Hercegovačko-neretvanskog kantona, Bosni i Hercegovini i svijetu. Osnovni ciljevi kvaliteta u radu Univerziteta se ogledaju u sljedećem: služenje građanima kroz nastavu, istraživanje i pružanje drugih intelektualnih usluga; pomaganje studentima u cilju ostvarenja njihovih optimalnih potencijala; privlačenje, upošljavanje, razvijanje i zadržavanje kvalitetnog nastavnog i drugog osoblja; proširenje kapaciteta i poboljšavanje nastavnih planova i programa u skladu sa zahtjevima subjekata u okruženju Univerziteta; obogaćenje nastavnih, bibliotečkih, laboratorijskih, informatičkih i drugih kapaciteta Univerziteta; proširenje obima saradnje sa okruženjem putem poboljšanja kvaliteta studenata, nastave, istraživanja i usluga; povećavanje obima saradnje sa domaćim i inostranim obrazovnim i naučnoistraživačkim institucijama na svim poljima, u cilju uklapanja u svjetske tokove obrazovanja i razvoja; povećavanje obima rada u međunarodnim istraživačkim programima.

Indikator 6.1. Rezultati evaluacije

Kancelarija za osiguranje kvaliteta na Univerzitetu postoji od septembra 2006. godine. Glavni zadaci Kancelarije su provođenje interne evaluacije, provođenje evaluacije drugih institucija na njihov zahtjev, organizacija i provođenje akreditacije Univerziteta i fakulteta, te pružanje fakultetima svakovrsne tehničke podrške iz domena osiguranja kvaliteta na Univerzitetu. Glavni cilj Kancelarije za osiguranje kvaliteta jeste izgradnja i širenje kulture kvaliteta.

Kancelarija koordinira aktivnosti i projekte koji se direktno ili indirektno odnose na osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, kako one interne (*Information system for internal quality assurance at Džemal Bijedić University of Mostar and University of Tuzla; Student evaluation of teaching process 2006/07, 2007/08, 2008/09 and 2009/10; Strategic development of Džemal Bijedić University of Mostar* itd.), tako i one u kojima je Univerzitet partner. Kancelarija je aktivno učestvovala u više raznovrsnih Tempus projekata (*Quality assurance at universities in BiH; From quality assurance to strategy development; Strategic Management of Higher Education Institutions Based on Integrated Quality Assurance System; Modernisation and Reconstruction of University*

Management and Structure; EU standards for accreditation of study programs on BH Universities itd.), projekata Vijeća Evrope i Evropske komisije, WUS Austrije, ADA, itd.

Osiguranje kvaliteta na Univerzitetu predstavlja strateško opredjeljenje, u skladu sa dokumentom *Osnovi strategije razvoja Univerziteta*. Planirano je uvođenje funkcije prorektora za nastavu i kvalitet, ali ova aktivnost još nije okončana.

Usvojena je i politika razvoja kvaliteta na Univerzitetu. Ona obuhvata: strateške ciljeve u razvoju Kancelarije za osiguranje kvaliteta; izradu dokumenata sistema kvaliteta; identifikaciju, mjerenje i praćenje key performance indikatora na integrisanom univerzitetu; institucionalno pozicioniranje i jačanje Kancelarije za osiguranje kvaliteta; razvoj informacijskog sistema osiguranja kvaliteta; razvoj i usavršavanje procesa interne evaluacije; razvoj sistema analiza, ispitivanja i evaluacija na Univerzitetu; saradnju Kancelarije za osiguranje kvaliteta i okoline; jačanje uloge studenata u internom sistemu osiguranja kvaliteta; razvoj međunarodne saradnje i projekata; razvoj dokument menadžment sistema; diseminaciju informacija i podizanje svijesti aktera u procesu visokog obrazovanja o značaju osiguranja kvaliteta; kreiranje mreže osoba zaduženih za problematiku osiguranja kvaliteta na fakultetima; izradu web stranice vezanu za provođenje osiguranja kvaliteta; poštovanje standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja u BiH; pružanje podrške nauci i naučno-istraživačkom radu od strane Kancelarije za osiguranje kvaliteta; stvaranje i širenje kulture kvaliteta.

Nedavno je na Univerzitetu osnovan Odbor za osiguranje kvaliteta. Članovi Odbora su predstavnici svih fakulteta (većinom su to prodekani za nastavu), te predstavnici rukovodstva Univerziteta, administrativnog osoblja i studenata.

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u augustu mjesecu 2011. godine počinje sa akreditacijom institucija. Za provođenje ove aktivnosti na nivou Bosne i Hercegovine su usvojeni *Kriteriji za akreditaciju visokoškolskih ustanova u BiH*. Nakon provedene akreditacije institucija, započet će akreditacija studijskih programa. Za ovaj vid akreditacije još uvijek nisu izrađeni kriteriji za akreditaciju, kao što za sada ne postoje niti kriteriji za akreditaciju *distance learning* studiranja.

Sistem osiguranja kvaliteta nije na jednak način i u jednakom obimu razvijen na svim fakultetima. Na Fakultetu ovaj sistem za sada nije u potpunosti razrađen, ali se određeni elementi sistema već duže vrijeme primjenjuju u praksi (analiza godišnjih izvještaja o radu nastavnog osoblja; analiza uspjeha studenata na ispitima; anketiranje diplomiranih studenata; periodična revizija nastavnog plana i programa itd. – detaljnije 6.3.).

Indikator 6.2. Mjere za unapređenje studijskog programa

Fakultet je već prošao jedan postupak samoevaluacije i evaluacije, proveden u okviru projekta Vijeća Evrope *Revizija pravnih fakulteta u Bosni i Hercegovini* u 2004. godini. Učestvovanje u ovom projektu je bilo veoma korisno za Fakultet, budući da su analizom dotadašnje organizacije Fakulteta uočeni brojni nedostaci. Samoevaluacija i evaluacija su pomogle nastavnom i administrativnom osoblju Fakulteta, kao i njegovim studentima, u

izgradnji jasnije slike o mjestu, ciljevima i zadacima Fakulteta. Usto su potakle ubrzanje procesa provođenja reformi, odnosno implementacije Bolonjskog procesa na Fakultetu. Otklanjanje pojedinih nedostataka uočenih u postupku samoevaluacije i primjena preporuka međunarodnog tima za evaluaciju su predstavljali početne korake ka ustanovljavanju sistema osiguranja kvaliteta na Fakultetu.

Aktivnosti preduzete kao odgovor na nalaze i preporuke evaluacionog tima su omogućile da se ostvare sljedeći ciljevi i namjere: modernizacija studija; inovacija nastavnog plana i programa podjelom dvosemestralnih na više jednosemestralnih predmeta i uvođenjem većeg broja izbornih predmeta; reformisanje studija prihvatanjem svih elemenata Bolonjske deklaracije, kao što su uvođenje kreditnog sistema ocjenjivanja (ECTS), prilagođavanje evropskim standardima dužine trajanja ciklusa visokog obrazovanja; reforma sistema provjere znanja, davanjem dodatnih ispita (kolokvija) u toku akademske godine, da bi se ostvario veći stepen interaktivnosti između nastavnika i studenata, te uvođenjem kombinacije pismenih usmenih ispita; povećanje mobilnosti studenata i nastavnog osoblja na unutrašnjem i međunarodnom nivou; postizanje bolje organizacije rada Fakulteta, njegovo kadrovsko jačanje i tehničko osposobljavanje za nastavni i naučno-istraživački proces.

Planirano je da se u narednim mjesecima preduzmu aktivnosti koje će voditi ka daljem uključivnjem elemenata učenja na daljinu.

Preduzimanje mjera i aktivnosti za unapređenje studijskog programa predstavlja zadatak katedri, Nastavno-naučnog vijeća i rukovodstva Fakulteta, odnosno cjelokupnog nastavnog osoblja, budući da bez aktivnog učešća svih nastavnika i saradnika nije moguće osmisliti kvalitetne promjene studijskog programa niti ih djelotvorno sprovesti u praksi.

Katedra predstavlja nastavnonaučnu i stručnu jedinicu koja udružuje nastavnike i saradnike iz određene grupe srodnih predmeta. U njenu nadležnost, među ostalim, spada predlaganje i analiza sadržaja nastavnih predmeta, analiza i praćenje nastavnog procesa uopće, analiza rada nastavnika i saradnika, davanje Nastavno-naučnom vijeću mišljenja i prijedloga o nastavnim planovima i programima itd. Prijedlozi katedri se razmatraju i usvajaju na Nastavno-naučnom vijeću, koje je nadležno za praćenje primjene nastavnog plana i programa i pokretanje postupka za njihovo preispitivanje, odnosno za utvrđivanje prijedloga novog nastavnog plana i programa.

Indikator 6.3. Uključivanje saradnika/kolega, studenata, svršenih studenata (alumni) i tržišta rada/profesije.

Unutrašnje osiguranje kvaliteta se postiže kroz sljedeće aktivnosti:

- Jednom u toku akademske godine, naizmjenično po semestrima, provodi se anketiranje studenata o kvalitetu izvođenja nastave (predavanja i vježbe), u skladu sa Pravilnikom o studentskoj evaluaciji kvaliteta izvođenja nastave i postupanju po provedenoj evaluaciji. Anketa se provodi na svim onim predmetima koje studenti pohađaju u toku semestra u kojem se anketa izvodi. Ovu anketu organizuje Rektorat Univerziteta, a za njeno

provođenje je odgovorna Kancelarija za osiguranje kvaliteta Univerziteta Džemal Bijedić. Anketu provode redovni studenti koje angažuje Kancelarija za osiguranje kvaliteta. Obrada rezultata ankete provodi se u skladu sa Pravilnikom o studentskoj evaluaciji kvaliteta izvođenja nastave i postupanju po provedenoj evaluaciji. Svakom nastavniku i saradniku se dostavljaju rezultati ankete koji se odnose na njega, a dekanu se dostavljaju kompletni rezultati ankete provedene na Fakultetu.

- Jednom godišnje (nakon okončanja akademske godine), sačinjava se izvještaj o prolaznosti studenata na ispitima za svaki predmet pojedinačno, kao i zbirni izvještaj. Izvještaji sadrže podatke o procentu prolaznosti i visini postignute prosječne ocjene za redovne i vanredne studente posebno, te zbirno. Taj izvještaj se analizira i usvaja na sjednici Nastavno-naučnog vijeća, uočavaju se predmeti na kojima postoji izuzetno loša prolaznost, pa se kroz razgovor sa predmetnim nastavnikom i studentima nastoje utvrditi uzroci takvom stanju i pronaći mjere za njegovo prevazilaženje. Primjerak zbirnog izvještaja o prolaznosti se nalazi u aneksu.

- Proteklih godina su diplomirani studenti tokom promocije anketirani o kvalitetu završenih studija. Anketa je organizovana i provedena od Fakulteta, a potom analizirana od rukovodstva Fakulteta.

- Procjena kvaliteta organizacije studija i studijskog programa vrši se i kroz analizu statističkih izvještaja koje periodično sačinjava Studentska služba Fakulteta i dostavlja ih nadležnom ministarstvu obrazovanja i Federalnom zavodu za statistiku. U tim izvještajima je, među ostalim podacima, registrovan broj studenata koji su u datom periodu diplomirali, te broj studenata koji su prekinuli studij i ispisali se sa Fakulteta. Primjerak ovog izvještaja je u aneksu.

- Svi problemi vezani za realizaciju nastavnog plana i programa se razmatraju na katedrama, prije njihove analize na sjednicama Nastavno-naučnog vijeća.

- Jednom godišnje (nakon okončanja akademske godine), svi nastavnici i saradnici podnose izvještaj o svom radu, koji obuhvata podatke o nastavnim aktivnostima, znanstvenom i istraživačkom radu i stručnom usavršavanju, te vannastavnim aktivnostima. Ti izvještaji se razmatraju i usvajaju na sjednici Nastavno-naučnog vijeća. Primjerak ovog izvještaja je u aneksu.

- Shodno Pravilima Pravnog fakulteta, svake četiri godine se vrši revizija nastavnog plana i programa četverogodišnjeg dodiplomskog studija na osnovu iskustava stečenih u njegovoj realizaciji. Sadržaj nastavnog plana i programa je podložan promjenama, u smislu njegovog osavremenjivanja i prilagođavanja aktuelnim naučnim shvatanjima i zahtjevima pravne prakse. Na sjednici svake katedre, a potom i na tematskoj sjednici Nastavno-naučnog vijeća, raspravlja se o tom nastavnom planu i programu i predlaže njegova inovacija, u cilju unapređenja kvaliteta studija. Ta inovacija se postiže zamjenom pojedinih „zastarjelih“ predmeta drugim, savremenijim. U nastavni plan i program se uvode predmeti za koje se procijeni da su aktuelni i interesantni za izučavanje s obzirom na postojeće društveno-ekonomske prilike u Bosni i Hercegovini i ekonomsko, pravno i političko okruženje u kojem se Bosna i Hercegovina nalazi i kojem teži. Inovacija četverogodišnjeg nastavnog plana i programa obuhvata i promjenu sadržaja pojedinih predmeta i povećanje ili smanjenje broja sati nastave za pojedine predmete. Odluku o izmjeni nastavnog plana i programa donosi Nastavno-naučno vijeće Fakulteta, uz saglasnost Nastavno-naučnog vijeća Univerziteta.

Posljednja revizija nastavnog plana i programa učinjena je u akademskoj 2010/11. u skladu sa obavezom revizije nastavnog plana i programa svake četiri godine, što je rezultiralo usvajanjem izmijenjenog nastavnog plana i programa koji se primjenjuje od akademske 2011/12.

Reforma učinjena prije četiri godine (u akademskoj 2006/2007. godini), sastojala u podjeli dvosemestralnih predmeta na jednosemestralne. Kao obavezni su uvedeni predmeti u kojima se na cjelovit način izučavaju ljudska prava, te pravni i ekonomski sistem Evropske Unije, a broj izbornih predmeta je povećan.

- Rukovodstvo Fakulteta prati odvijanje obavezne prakse za studente IV godine, koja se u trajanju od tri sedmice organizuje u pravosudnim i upravnim organima u Mostaru i drugim gradovima u Bosni i Hercegovini. Ono tokom trajanja prakse kontaktira rukovodioce institucija u kojima se izvodi praksa, a u cilju informisanja o poslovima i zadacima na kojima studenti rade, utiscima zaposlenih o stečenim znanjima i vještinama studenata i njihovoj sklonosti da ih primijene u praksi. Pored toga, nastavno osoblje Fakulteta razgovara sa studentima koji pohađaju praksu o utiscima koje oni stječu tim praktičnim radom u struci. Primarni cilj tih razgovora je da se ustanovi kako studenti procjenjuju mogućnost praktične primjene znanja stečenog tokom studija. Ta saznanja služe za procjenu kvaliteta studiranja i njegovo poboljšanje.

- Studenti su uključeni u evaluaciju kvaliteta studija i kroz članstvo u Nastavno-naučnom vijeću Fakulteta. Četiri studenta – po jedan predstavnik svake studijske godine, članovi su Nastavno-naučnog vijeća, i imaju pravo odlučivanja o svim pitanjima koja spadaju u nadležnost Vijeća. Studenti uz to imaju pravo i sami pokrenuti raspravu o problemima i nedostacima vezanim za realizaciju nastavnog plana i programa, kao i da predlože mjere za njihovo rješavanje.

- Fakultet do sada nije provodio sistematičniju anketu diplomiranih studenata koji su se zaposlili i imaju određeno radno iskustvo u struci, niti njihovih poslodavaca, što je propust. Ta aktivnost je predviđena u okviru ovog projekta, sa namjerom da se ona nastavi izvoditi i nakon njegovog okončanja.

- Fakultet je u kontaktu sa pojedinim diplomiranim studentima i njihovim poslodavcima na različite načine:

a) Neki od diplomiranih studenata Fakulteta upisali su postdiplomski studij na Fakultetu, što može biti pokazatelj da su zadovoljni kvalitetom studija na dodiplomskom studiju i obrazovanjem stečenim na tom studiju.

b) Kroz projekte u kojima Fakultet i diplomirani studenti Fakulteta, odnosno njihovi poslodavci zajednički učestvuju (ministarstvo obrazovanja na nivou kantona i entiteta, različite nevladine organizacije itd.). Nažalost, takvi kontakti su sporadični, a Fakultet će u budućnosti nastojati ostvariti kontinuiranu vezu sa većim brojem svršenih studenata, u cilju stjecanja saznanja o praktičnoj primjenjivosti znanja stečenih tokom studija i poboljšanju kvaliteta studiranja.

Nažalost, ne postoji ALUMNI organizacija studenata Pravnog fakulteta. To može biti jedan od uzroka što Fakultet ne ostvaruje bolju i veću saradnju sa diplomiranim studentima i njihovim poslodavcima.

Kriterij 7. POSTIGNUTI REZULTATI

Indikator 7.1 Ostvareni nivo

U pogledu postignutih rezultata – ostvarenog nivoa upućujemo na sljedeće:

za kvalitet završnog rada – na indikator 2.6. Završni rad I ciklusa studija,
za kvalitet praktične nastave – na indikator 4.2. Praktična nastava, sa prilogom br. ... uz
Izvještaj, te

za urađeno po pitanju internacionalizacije obrazovanja/međunarodne saradnje i učestvovanja studenata (broj i postotak studenata koji dolaze na Fakultet na studij i onih koji odlaze negdje drugo) i osoblja sa učešćem u međunarodnim programima razmjene – na indikatore 2.1.3. Međunarodna dimenzija studijskog programa/internacionalizacija nastavnog plana i programa (politika, procenat učešća, oblici saradnje, međunarodni kontakti, itd) i 2.1.4. Stepen do kojeg je skorašnji napredak/razvoj u datoj oblasti kod nas i u inostranstvu izražen, odnosno uvršten u nastavni plan i program, indikator 2.3. Usklađenost (koherentnost) nastavnog plana i programa i indikator 4.5. Mjere za promovisanje mobilnosti i priznavanje kredita.

Fakultet je, uvidjevši nužnost intenziviranja saradnje sa okruženjem i uključivanja diplomiranih studenata i poslodavaca u procese unaprjeđenja nastavnog procesa, kvaliteta studija i daljeg stručnog osposobljavanja (diplomiranih) studenata, uveo sada i za dalje kontinuiranu praksu anketiranja diplomiranih studenata i poslodavaca. Rezultati provedenih anketa se analiziraju na Nastavno-naučnom vijeću Fakulteta i u skladu sa tim poduzimaju mjere i koraci za dalje unaprjeđenje i razvoj akcionih planova u pojedinim oblastima djelovanja.

Iz rezultata anketa vidljivo je, pored ostalog, ostvareno u pogledu sadržaja programa i nivoa zaposlenja, zadovoljstvo završenih studenata studijskim programom i dobivenim zaposlenjem, te cijenjenost završenih studenata od struke.

Anketni list za diplomirane pravnike – ranije studente Fakulteta sadrži podatke o profesionalnoj karijeri (zaposlenju/radnom mjestu) ispitanika, ocjeni profesionalne osposobljenosti (posebno o kvalitetu studija, prednostima i propustima fakultetskog obrazovanja za posao i rad u struci, razlozima odabira studija na Fakultetu, te njihovoj spremnosti i načinima da pomognu unaprjeđenju kvaliteta studija), kao i o obrazovanju nakon diplomiranja (posebno postdiloski studij). (Prilog br. ... Anketni list za diplomirane pravnike – ranije studente Pravnog fakulteta i Anketni upitnik za poslodavce).

Anketni list za poslodavce sadrži informacije o poslodavcu, ocjenu profesionalne osposobljenosti diplomiranih pravnika koji su završili Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru (adekvatnost stečenog obrazovanja za rad u struci, ocjenu nivoa vještina i znanja kojima vladaju diplomirani studenti, glavni propusti i nedostaci studija) te prijedloge o unaprjeđenju studija na Fakultetu (spremnost poslodavaca da daju doprinos unaprjeđenju kvaliteta studija i zainteresovanost za proširivanje i/ili uspostavljanje saradnje sa Fakultetom).

U oktobru 2011. završen je jedan ciklus anketiranja diplomiranih pravnika – ranijih studenata Fakulteta i njihovih poslodavaca.

Anketiranjem je obuhvaćeno 11 diplomiranih pravnika – ranijih studenata Fakulteta koji su studij završili u periodu 2002-2006. i 12 diplomiranih pravnika – ranijih studenata Fakulteta koji su diplomirali u periodu 2007-2011.

Popunjeni anketni listići dobiveni su od 5 poslodavaca koji zapošljavaju diplomirane pravnike – ranije studente Fakulteta koji su diplomirali u razdoblju 2007-2011. i od 3 poslodavca koji zapošljavaju diplomirane pravnike – ranije studente Fakulteta koji su diplomirali u razdoblju 2002-2006.

Anketirani diplomirani pravnici zaposleni su u sudovima, tužilaštvima, advokatskim kancelarijama, kod notara, u ministarstvima, javnim i privatnim preduzećima.

Zadovoljstvo trenutnim zaposlenjem (na skali od 1 – najmanja do 5 – najveća ocjena) ocjenjuju prosječno, ocjenom od 3 do 5, te pri tome valorizuju kvalitet posla, visinu zarade, mogućnost napredovanja i daju opći utisak.

Skoro svi anketirani bi ponovo odabrali studij prava i studirali bi na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru i to zbog „visokog nivoa profesionalnih sposobnosti predavača, jednog od najboljih studija, koji napreduje iz godine u godinu, prisupačnosti nastavnog osoblja i kvaliteta studija“.

Kao prednosti obrazovanja za posao ispitanici navode „učenje i usavršavanje kako osnovnih pravnih pojmova tako i kompleksnijih, kao i razvijanje sposobnosti komunikacije i konverzacije pred širim auditorijem, upućenost u obavljanje poslova pravne struke, poznavanje i primjena propisa, pružanje teorijskog znanja“.

Nedostaci (propusti) obrazovanja su, prema mišljenju ispitanika – diplomiranih pravnika, „nedovoljno praktičnog rada – praktične primjene teorijskog znanja, razvoja praktičnih vještina, nedovoljna posvećenost stranim jezicima.

Kao razloge odabira studija na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru ispitanici – diplomirani pravnici ističu posebno „Fakultet karakteriše dobar odnos prema studentima i dobar kvalitet studija“, za što su uglavnom dali najveće ocjene. Pojedini ispitanici su zainteresovani i spremni da doprinesu unaprjeđenju kvaliteta studija i da nastave obrazovanje na postdiplomskom studiju.

Anketirani poslodavci diplomiranih pravnika – ranijih studenata Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru smatraju da je fakultetsko obrazovanje njihovih zaposlenika stečeno na Fakultetu odgovarajuće.

Pri ocjenjivanju nivoa vještina i znanja kojima vladaju diplomirani pravnici - raniji studenti Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru najveće ocjene poslodavci su dali za: teoretska znanja, apstraktno razmišljanje, predanost poslu, timski rad, komunikaciju sa drugim ljudima, samostalno rješavanje problema, preduzimljivost, te korištenje stranog jezika.

Najlošije su ocijenjeni: poznavanje praktičnih vještina i dovoljno stručne prakse.

Poslodavci bi ponovo zaposlili diplomirane pravnike sa Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru i preporučili ih i drugim poslodavcima.

Poslodavci su uglavnom zainteresovani za **to** da pomognu unaprjeđenju kvaliteta studija na Fakultetu savjetima, omogućavanjem stručne prakse studentima i održavanjem predavanja iz svog područja djelovanja, te su zainteresovani za proširivanje i/ili uspostavljanje trajne saradnje sa Fakultetom: upućivanjem zaposlenih na postdiplomske studije, zajedničkim naučno-istraživačkim i razvojnim projektima, upućivanjem zaposlenih na specijalističke kurseve, organizovanjem zajedničkih **stručnih** skupova, **te** pomaganjem u zapošljavanju diplomiranih studenata.

U pogledu pripreme diplomiranih studenata za ulazak na tržište rada postoji i koristi se mogućnost sticanja praktično-pravnih vještina i diplomiranih studenata pružanjem besplatne pravne pomoći ugroženim kategorijama stanovništva pod mentorstvom pravnika praktičara i profesora prava u Pravnom savjetovaništu – Centru za besplatnu pravnu pomoć (pravne klinike i „žive“ klinike) Centra za ljudska prava u Mostaru, nevladine organizacije – udruženja građana, sa kojim Fakultet (oba Pravna fakulteta u Mostaru) imaju višegodišnju kontinuiranu saradnju. Uz to, u smislu pripreme diplomiranih studenata za ulazak na tržište rada vrijedi naglasiti i djelovanje Centra za razvoj karijere Univerziteta „Džemal Bijedić“ Mostar, od 2008. godine.

Centar za razvoj karijere pomaže studentima da prouče opcije za izbor karijere, razviju vještine za efikasno i efektivno nalaženje posla kroz upotrebu raznih pomagala Centra, baza podataka poslova i poslodavaca, posebne individualne i grupne savjetodavne programe.

Centar educira, savjetuje i povezuje potencijalne poslodavce sa studentima Univerziteta na obostranu korist studenata i diplomaca Univerziteta i poslodavaca.

Centar za razvoj karijere na Univerzitetu „Džemal Bijedić“ je strateški alat i sistemski pristup jačanja veze Univerziteta s tržištem radne snage, i firmama na lokalnom, državnom i međunarodnom nivou.

Ciljevi Centra za razvoj karijere su:

- kreiranje usluge koja će učiniti izglednijim šanse studenata i diplomanata da nađu dobar i obećavajući posao;
- kreiranje usluge koja će podržati studente i diplomante da postanu svjesni svojih skrivenih potencijala i da aktivno planiraju i odlučuju o budućim opcijama vezanim za izbor karijere;
- kreiranje usluge kojom će se oformiti jaka mreža prema kompanijama, privatnim i vladinim institucijama;
- kreiranje usluge koja će biti od koristi za sve stranke koje su uključene u proces: studente, fakultete, Univerzitet, firme, lokalnu zajednicu, državne vlasti, itd.

Centar za razvoj karijere fokusiran je na sljedeće:

- da omogući studentima da samostalno, na osnovu širokog spektra usluga, materijala i programa, razvijaju vještine za definisanje karijere i pronalaženje odgovarajućeg posla;
- da osposobi studente da donesu važne odluke vezane za karijeru i da, istražujući mogućnosti na tržištu rada, razvijaju znanja i vještine potrebne na tržištu rada;
- da omogući studentima da razvijaju određene vještine pisanja CV-a, popratnog pisma, razvijaju vještine ponašanja na intervjuu za posao, nauče da preduzmu samostalnu potragu za poslom;
- da razvija i koristi važne alate kojima će biti u mogućnosti pomoći studentima: baze podataka poslova i poslodavaca, obuke u pisanju popratnih pisama i rezimea, obuke za učešće u intervjuima za posao, itd.;

- da radi na povezivanju studenata i poslodavaca u vidu predstavljanja poslodavaca, saradnje vezane za praksu, posredovanje u zapošljavanju, itd.;
- da formira bazu podataka studenata koja će biti osnova za selekciju studenata za prakse, otvorene pozicije, itd.;
- da pruža pomoć studentima u izboru karijere, prikupljanjem, analizom i objavljivanjem informacija o kretanjima na tržištu rada. (Prilog br. ... Izvještaj o aktivnostima Centra za razvoj karijere).

Indikator 7.2 Ishod učenja

7.2. Ishodi učenja

Realizacija ishoda učenja prati se na sljedeći način:

Nakon okončanja svake akademske godine sačinjava se izvještaj o prolaznosti studenata na ispitima za svaki predmet pojedinačno, kao i zbirni izvještaj. Izvještaji sadrže podatke o procentu prolaznosti i visini postignute prosječne ocjene za redovne i vanredne studente posebno, te zbirno. Taj izvještaj se analizira i usvaja na sjednici Nastavno-naučnog vijeća, uočavaju se predmeti na kojima postoji izuzetno loša prolaznost, pa se kroz razgovor sa predmetnim nastavnikom i studentima nastoje utvrditi uzroci takvom stanju i pronaći mjere za njegovo prevazilaženje. Primjerak izvještaja o prolaznosti za pojedini predmet (za jedan ispitni termin na predmetu i godišnji izvještaj za taj predmet), kao i godišnjeg zbirnog izvještaja za sve predmete, nalaze se u aneksu ovog Izvještaja.

Procjena kvaliteta organizacije studija i studijskog programa vrši se i kroz analizu statističkih izvještaja koje periodično sačinjava Studentska služba Fakulteta i dostavlja ih nadležnom ministarstvu obrazovanja i Federalnom zavodu za statistiku. U tim izvještajima je, među ostalim podacima, registrovan broj studenata koji su u datom periodu diplomirali, te broj studenata koji su prekinuli studij i ispisali se sa Fakulteta. Primjerak navedenog statističkog izvještaja se nalazi u aneksu ovog Izvještaja.

U aneksu Izvještaja se nalazi i primjerak konačne liste kandidata primljenih na Fakultet u jednom upisnom roku u akademskoj godini. Postupak prijema studenata detaljno je opisan u indikatoru 4.3. Na osnovu analize strukture prijavljenih i upisanih kandidata mogu se dobiti podaci i izvući zaključci o kvalitetu kandidata koji konkurišu za upis na Fakultet. Ova analiza se nalazi u anexu Izvještaja.

1. Ispisani studenti:

Broj ispisanih studenata za period 2007., 2008. i 2009. godina dat je zbirno za sve četiri studijske godine, dok za 2010. i 2011. godinu postoje podaci o broju ispisanih studenata po studijskim godinama.

Napomena: Podaci za 2011. godinu uzeti su zaključno sa 1.10.2011. godine.

Tabela 7.1.

godina	broj ispisanih studenata
2007.	57
2008.	47
2009.	31

Tabela 7.2.

Ispisani studenti		
	2010.	2011.
Godina 1.	4	19
Godina 2.	4	5
Godina 3.	1	2
Godina 4.	1	2

2. Broj kandidata koji su magistrirali i doktorirali

Tabela 7.3.

	2007.	2008.	2009.	2010.
Magistriralo	-	-	2	4
Doktoriralo	1	1	2	3

3. Broj diplomiranih studenata

Tabela 7.4.

Diplomirani studenti			
	2007	2008	2009
VSS – dipl. pravnik	85	79	70
VŠS – upravni pravnik	19	11	27
VŠS - pravnik	40	38	22

4. Izvještaj o prosječnom trajanju studija

Podaci za 2010. i 2011. godinu su potpuniji, pa na osnovu njih možemo utvrditi prosječno trajanje studija

Tabela 7.5.

Status/godina		Diplomiralo			Prosjek studiranja			Prešli sa druge VŠU		
		M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno
2010.	VSS	24	62	86	6,25	5,58	5,76	5	9	14
	VŠS	14	12	26	6,09	6,12	6,15	0	0	0
2011.	VSS	19	51	70	5,7	5,81	5,79	5	6	11
	VŠS	12	9	21	5,83	7,93	6,75	3	2	5

Napomena: Studenti koji su prešli sa druge visokoškolske ustanove nisu ušli u broj prosječne dužine trajanja studija, jer im se nije mogla izračunati cjelokupna dužina trajanja studija.

Statistički pokazatelji o studentima koje pratimo i generišemo iz univerzitetskog informacionog sistema predstavljeni su tabelama ispod za akademsku 2010/2011. godinu. Statistički podaci za ranije akademske godine sadržani su u aneksima ovog Izvještaja.

5. Prikaz starosne strukture studenata

Tabela 7.6.

	< 20	20 - 25	25 - 35	> 35	SUM
četverogodišnji studij	9	297	138	43	487

6. Prikaz spolne strukture studenata

Tabela 7.7.

	Ženski	Muški	SUM
četverogodišnji studij	323	164	487

7. Prikaz broja i strukture studenata

Tabela 7.8.

		Redovan			Samofinansirajući			Vanredan			DL			
		God	1	P	SUM	1	P	SUM	1	P	SUM	1	P	SUM
četverogodišnji studij		2	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0
		SUM	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0
	opći smjer	1	0	17	17	0	9	9	0	10	10	0	0	0
		2	66	21	87	6	9	15	15	21	36	0	0	0
		3	49	11	60	4	4	8	9	46	55	0	0	0
		4	60	38	98	4	5	9	27	55	82	0	0	0
		SUM	175	87	262	14	27	41	51	132	183	0	0	0

8. Prikaz broja studenata po načinu studiranja za Pravni fakultet po državama:

		Redovan			Samofinansirajući			Vanredan			DL			
		God	1.	P	SUM	1.	P	SUM	1.	P	SUM	1	P	SUM
Nepoznato		4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
	SUM	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
	UKUPNO		0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0

Bosna i Hercegovina	Hercegbosanski	2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
		3	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0
		4	0	0	0	0	0	0	3	1	4	0	0	0
		SUM	1	0	1	0	0	0	3	3	6	0	0	0
	Hercegovačko-neretvanski	1	77	15	92	0	5	5	10	9	19	0	0	0
		2	54	18	72	8	9	17	12	15	27	0	0	0
		3	42	7	49	3	4	7	7	35	42	0	0	0
		4	46	30	76	4	5	9	12	43	55	0	0	0
		SUM	219	70	289	15	23	38	41	102	143	0	0	0
	Kanton Sarajevo	1	1	0	1	0	0	0	4	1	5	0	0	0
		2	0	1	1	0	0	0	0	2	2	0	0	0
		3	0	0	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0
		4	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0	0	0
		SUM	1	1	2	0	0	0	4	11	15	0	0	0
	Republika Srpska	1	4	1	5	0	2	2	4	1	5	0	0	0
		2	2	0	2	0	0	0	4	0	4	0	0	0
		3	2	1	3	0	0	0	0	3	3	0	0	0
		4	2	1	3	0	0	0	6	2	8	0	0	0
		SUM	10	3	13	0	2	2	14	6	20	0	0	0
	Srednjobosanski	1	9	1	10	0	1	1	0	0	0	0	0	0
		2	9	2	11	0	0	0	1	2	3	0	0	0
		3	4	3	7	1	0	1	1	2	3	0	0	0
		4	12	7	19	0	0	0	5	2	7	0	0	0
		SUM	34	13	47	1	1	2	7	6	13	0	0	0
	Tuzlanski	4	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	0
		SUM	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	0
	Unsko-sanski	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		SUM	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Zapadno hercegovački	2	0	0	0	0	0	0	2	1	3	0	0	0
		3	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0	0	0
		SUM	0	0	0	0	0	0	3	2	5	0	0	0
	Zeničko-dobojski	1	1	0	1	0	1	1	2	0	2	0	0	0
2		1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	
SUM		2	0	2	0	1	1	3	0	3	0	0	0	
UKUPNO		268	87	355	16	27	43	76	131	207	0	0	0	

Republika Hrvatska		1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
		3	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
		SUM	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0
	UKUPNO		0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0

**P – ponovci; 1. – prvi put upisani; SUM – zbir; god - godina*

SWOT Analiza

SWOT/Kriterij	Obrazovni ciljevi i ishodi učenja
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Jasno definisani obrazovni ciljevi i ishodi učenja za svaki predmet i za studijski program - Definisane kompetencije (opće i posebne) koje su u skladu s obrazovnim ciljevima - Postojanje dvogodišnjeg Plana rada Dekana - Jasna vizija i misija Fakulteta s kojom su usklađeni obrazovni ciljevi - Posvećenost nastavnog osoblja u formiranju sposobnosti studenata za kritičko razmišljanje
Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno razvijene praktične vještine studenata - Nedovoljno razvijena saradnja sa subjektima od značaja za pravnu praksu studenata - Razvoj dugoročne strategije je u toku, proces još nije okončan
Prilike u okruženju	<ul style="list-style-type: none"> - Mogućnost intenziviranja saradnje sa relevantnim subjektima u okruženju od interesa za Pravni fakultet - Veći obim međunarodne saradnje - Učenje na daljinu - Cjeloživotno učenje - Institut za pravne nauke
Prijetnje u okruženju	<ul style="list-style-type: none"> - Niska stopa odvajanja za nauku, obrazovanje i istraživanje na svim nivoima vlasti - Neadekvatna i neusaglašena zakonska regulativa - Otvaranje sve većeg broja privatnih pravnih fakulteta

SWOT/Kriterij	Nastavni plan i program
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Plan i program kreiran prema principima Bolonjske deklaracije - Aktivno učešće studenata u radu Fakulteta i vannastavnim edukativnim aktivnostima - Uvođenje novih oblika rada sa studentima prihvaćenom novom koncepcijom syllabusa - Redovan i standardizovan postupak revizije kurikuluma - Studijski program prilagođen novim trendovima i zahtjevima tržišta rada - Razvijenost saradnje s nevladinim sektorom u oblasti edukacije i istraživanja - Predmeti razvijeni na Pravnom fakultetu su uključeni u nastavni plan na drugim studijskim programima - Postojanje elemenata osiguranja kvalitete na studijskom programu (ankete, analize itd.) - Nastavni proces se izvodi u skladu sa savremenim didaktičkim konceptima

		<ul style="list-style-type: none"> - dobro razvijena komunikacija na relaciji profesor – student - Potvrđeno znanje i vještine naših diplomiranih studenata na tržištu rada
Interne slabosti		<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljan broj naučno- istraživačkih publikacija u indeksiranim časopisima i referentnim konferencijama - Nedovoljna zastupljenost praktične nastave na drugoj i trećoj godini studija - U većoj mjeri iskoristiti naučne i stručne kapacitete nastavnog kadra koji je ujedno angažovan u pravnoj praksi - Nedovoljno razvijena uloga okruženja, poslodavaca i alumni studenata, pri kreiranju kurikuluma - Neizvođenje nastave na engleskom jeziku i nepostojanje predmeta Strani jezik - Nepružanje mogućnosti studentima da specijalizuju izborom grupe predmeta umjesto izbornih predmeta
Prilike okruženju	u	<ul style="list-style-type: none"> - Jača povezanost s okruženjem na istraživačko - razvojnim projektima - Otvorenost i spremnost za saradnju s okruženjem (utvrđena putem provedenih anketa) - Dostupnost različitih projekata podržanih od fondova Evropske komisije - Povezanost s drugim bosansko-hercegovačkim univerzitetima kroz zajedničke projekte - Povezanost s kvalitetnim inostranim univerzitetima kroz zajedničke projekte - Bolja promocija međunarodnih stipendija i olakšana mobilnost - Uvođenje trećeg ciklusa
Prijetnje okruženju	u	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno učešće kantona i entiteta u finansiranju izdavanja nastavničke literature

SWOT/Kriterij	Ljudski resursi
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Jasni kriteriji za izbor nastavnog osoblja - Povećanje broja zaposlenog nastavnog osoblja - Kompetentnost nastavnog osoblja - Visok procent mlađeg nastavnog kadra - Napredovanje i naučno - stručno usavršavanje nastavnog kadra - Učešće nastavnog kadra na stručnim i naučnim konferencijama domaćeg i međunarodnog karaktera - objavljivanje naučnih i stručnih radova, te udžbenika - Mogućnost objavljivanja radova u naučnom časopisu čiji izdavač je Pravni fakultet - Postojanje Kodeksa nastavničke etike - Uključenost domaćih nastavnika na druge studentske programe na Univerzitetu - Dostupnost nastavnika i saradnika studentima

Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljan broj stalno zaposlenog nastavnog kadra - Nedovoljno razvijeni mehanizmi motivacije nastavnika za naučno - istraživački rad - Nedovoljan obim međunarodne saradnje i mobilnosti nastavnog osoblja u oba smjera - Nepostojanje programa za metodičko obučavanje mlađeg nastavnog kadra - Relativno slaba međufakultetska povezanost
Prilike u okruženju	<ul style="list-style-type: none"> - Saradnja sa sličnim institucijama u okruženju i Evropskoj Uniji - Dostupnost raznih fondova za razvoj naučno-istraživačke djelatnosti - Mogućnost angažovanja stručnjaka iz prakse i gostujućih predavača iz različitih oblasti
Prijetnje u okruženju	<ul style="list-style-type: none"> - Limitirane mogućnosti zapošljavanja novog nastavnog osoblja - Mogućnost odliva nastavnog kadra na privatne fakultete - Neuređenost ekonomskih odnosa između Univerziteta i njegovih članica - Neriješeno pitanje osnivačkih prava i finansiranja Univerziteta - Nepostojanje vizije razvoja obrazovanja i naučno-istraživačkog rada u kantonu i trenutno loš odnos nadležnih kantonalnih organa prema Univerzitetu - Nedovoljna izdvajanja za nauku i naučno - istraživački rad

SWOT/Kriterij	Studenti
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Usmjerenost prema studentu - Učešće studenata u procesu odlučivanja - Učešće studenata u kreiranju nastavnog plana i programa - Upoznatost studenata s nastavnim planom i programom i svim procedurama - Jasna i transparentna procedura za upis studenata - Mogućnost studenata da budu angažovani kao studenti demonstratori u nastavnom procesu - Sistem nagrađivanja uspješnih studenata - Mogućnost uključenja studenata u studentske organizacije i različite vannastavne aktivnosti - Niski troškovi studiranja (u odnosu na druge fakultete u okruženju) - Veća mogućnost interaktivnosti zbog manjeg broja studenata - Dobra komunikacija i saradnja među studentima - Učešće studenata na različitim studentskim konferencijama, seminarima i takmičenjima
Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljna mobilnosti studenata u oba smjera - Nedovoljna uključenost studenata u aktivnosti naučno-istraživačkog karaktera - Nepostojanje alumni organizacije
Prilike u okruženju	<ul style="list-style-type: none"> - Širok spektar mogućnosti za zapošljavanje - Dostupnost međunarodnog stipendiranja

	- Potpisani sporazumi sa više univerziteta/fakulteta – mogućnost za mobilnost
Prijetnje okruženju	u <ul style="list-style-type: none"> - Studentski standard nije na zadovoljavajućem nivou - Nezadovoljavajući nivo stipendiranja studenata od nadležnih organa - Neadekvatnost i neusklađenost zakonske regulative o priznavanju diploma i perioda studiranja - Odlazak studenata na privatne pravne fakultete - Smanjenje broja studenata zbog smanjenja nataliteta

SWOT/Kriterij	Fizički resursi
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Lokacija Fakulteta unutar kampusa Univerziteta - Nova zgrada - Postojanje multimedijalnog centra za studente - Postojanje biblioteke i čitaonice na Fakultetu i Univerzitetu - Adekvatna računarska oprema za izvođenje nastavnog procesa - Postojanje savremenih didaktičkih pomagala - Postojanje studomata - Optimalna iskorištenost prostornih kapaciteta - Projekat za izgradnju sale za simulovana suđenja je u fazi realizacije - Besplatna bežična internet konekcija - Razvoj informacionog sistema - U toku je proces opremanja informatičke sale za izvođenje nastave iz predmeta informatika na Univerzitetu - Postojanje strategije razvoja Univerziteta koja sadrži strateške razvojne projekte koji se odnose na unapređenje fizičkih resursa
Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Relativno slaba dostupnost baza podataka i digitalnih biblioteka - Nepostojanje pretplata na stranu i domaću periodiku (finansijski aspekt) - Neadekvatni bibliotički prostorni kapaciteti
Prilike okruženju	u <ul style="list-style-type: none"> - Postojanje potrebe za osnivanjem Instituta za pravne nauke - Uspostavljanje Centra za učenje na daljinu - Uspostavljanje Centra za cjeloživotno učenje
Prijetnje okruženju	u <ul style="list-style-type: none"> - Niska stopa privrednog razvoja u BiH - Nedostatak finansija za realizaciju strateških projekata

SWOT/Kriterij	Unutrašnje osiguranje kvaliteta
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - Jasna vizija – građenje i širenje kulture kvaliteta - Kreiranje na univerzitetskom nivou politike kvaliteta u skladu sa ENQA standardima i sa BH standardima u visokom obrazovanju - Kancelarija za osiguranje kvaliteta je formirana na univerzitetskom nivou - Uređenost procesa na fakultetu pravilima, pravilnicima i drugim aktima - Uspostavljeni su elementi sistema kvaliteta

	<ul style="list-style-type: none"> - Formiran je Odbor za kvalitet na Univerzitetu - Formirana je Kancelarija za osiguranje kvaliteta - Postojanje sistema evaluacija i prateća softverska rješenja na univerzitetkom nivou - Usvojene su smjernice daljeg djelovanja u pravcu razvoja kvaliteta - Postojanje mehanizama praćenja napredovanja nastavnog osoblja i studenata - Osigurano učešće zainteresiranih strana u procesima internog osiguranja kvaliteta - Praćenje ključnih indikatora kvaliteta - Iskustvo u oblasti samoevaluacija na nivou studijskog programa
Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Nekontinuirano anketiranje diplomiranih studenata i poslodavaca - Nepostojanje Pravilnika o kvalitetu (u fazi je usvajanja) - Neuključivanje stakeholder-a u oblasti osiguranja kvaliteta
Prilike okruženju u	<ul style="list-style-type: none"> - Akreditacija institucije - Akreditacija studijskog programa - Intenziviranje saradnje sa Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta - Mogućnosti standardizacije u administrativnom dijelu fakulteta
Prijetnje okruženju u	<ul style="list-style-type: none"> - Kompleksno pitanje akreditacije - Sistem eksterne evaluacije nije dovoljno razvijen - Nedovoljno razumijevanje nužnosti implementacije elemenata kvaliteta na Univerzitetu/Fakultetu

SWOT/Kriterij	Ostvareni rezultati
Interne snage	<ul style="list-style-type: none"> - dostupnost potpunijih statističkih podataka zahvaljujući razvoju informacionog sistema - Korištenje ažuriranih statističkih podataka za različite analize i sjednice organa Fakulteta - Uspostavljanje sistema evaluacije diplomiranih studenata i poslodavaca - Dostupnost podataka i informacija o studiranju (vodič, web stranica itd.) - Dobro teorijsko znanje studenata
Interne slabosti	<ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno ovladavanje praktičnim vještinama studenata sa aspekta poslodavaca i diplomiranih studenata
Prilike okruženju u	<ul style="list-style-type: none"> - Spremnost na saradnju diplomiranih studenata i poslodavaca - Institut za pravne nauke u službi lokalne zajednice
Prijetnje okruženju u	<ul style="list-style-type: none"> - Neadekvatnost i neusaglašenost zakonske regulative - Nepostojanje kantonalnog zakona o visokom obrazovanju

PLAN ZA UNAPRJEĐENJE STUDIJSKOG PROGRAMA U SKLADU SA OVIM KRITERIJAMA I SWOT ANALIZOM

Plan će izraditi, rukovoditi njegovom implementacijom i nadgledati njegovu realizaciju odgovorni tim, sastavljen od dekana, prodekana i šefova katedri, uz mogućnost učešća, ostalih zaposlenih i studenata, po potrebi.

Ovisno o procjeni rezultata provođenja akcionog plana i predviđenih aktivnosti, nastaviti će se sa realizacijom navedenih, uz eventualno potrebne modifikacije i dodavanje novih aktivnosti.

1. Okončati proces izrade dugoročne strategije razvoja Fakulteta u naredne dvije godine (2012.-2014.)
2. Osnivanje Instituta za pravne nauke (2012.-2016.)
3. Izmjeniti odredbe Pravila Pravnog fakulteta koje se odnose na obaveznu praksu studenata (do kraja juna 2012.)
4. Pravni fakultet namjerava u periodu od dvije godine proširiti krug subjekata u kojima će se obavljati obavezna praksa, te sa tim pravnim subjektima zaključiti memorandume o saradnji, sa preciziranim uzajamnim pravima i obavezama, te formulisanim planom i programom prakse, koji će biti dodatak sporazumu (2012.-2013.)
5. Izraditi matricu kompetencija (do kraja oktobra 2012.)
6. Inicirati uspostavljanje saradnje sa 3 pravna fakulteta u regionu u naredne 3 godine (2012.-2015.)
7. Napraviti platformu za učenje na daljinu u narednih 5 godina (2012.-2017.)
8. Na osnovu rezultata dobivenih u okviru TEMPUS CCMLL projekta utvrditi plan uspostavljanja i daljeg razvoja cjeloživotnog učenja u naredne 4 godine (2012.-2016.)
9. Inicirati osnivanje alumni asocijacije u narednoj godini (2012.)
10. Formirati radnu grupu za koordinaciju aktivnosti u pripremi projektnih prijedloga, uz obavezno uključivanje studenata i napraviti strategiju i plan izdvajanja i

prikupljanja potrebnih finansijskih sredstava za unapređenje nastavnog procesa, naučno-istraživačke i izdavačke djelatnosti (2012.)

11. U skladu sa kapacitetima nastavnog osoblja ponuditi određeni broj predmeta za izvođenje nastave na stranom jeziku (2015.)
12. Formirati savjetodavno tijelo za razvoj kurikuluma i osiguranje kvaliteta u naredne tri godine. Savjetodavno tijelo će, pored predstavnika Fakulteta i studenata, sačinjavati i predstavnici zainteresiranih strana u procesu visokog obrazovanja (od 2012.-2015.)
13. Uz već postojeću Reviju za pravo i ekonomiju, časopis Pravnog fakulteta Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, pokrenuti i izdavanje Godišnjaka Pravnog fakulteta (2013. -2015.),
14. Pored izdavanja dva broja godišnje Revije za pravo i ekonomiju, izdavati i treći tematski broj Revije – Aktuelna pravna pitanja za datu godinu, sa obrađenim najznačajnim teorijskim i pravno-praktičnim temama iz pojedinih pravnih oblasti/katedri (2011. – 2015.)
15. Organizovati naučni skup – simpozij (2012. -2013.)
16. Osmisliti i realizovati programe obuke – seminare za nevladin sektor, organe vlasti i predstavnike privrede (2012. – 2015.)
17. Razviti projekte saradnje i edukacije sa pravnicima praktičarima, u cilju praktičnih predavanja studentima i pravno-praktičnog usavršavanja nastavnog osoblja (2011. – 2015.)
18. Inicirati i realizovati prijedloge naučno-istraživačkih i edukativnih projekata koji bi se finansirali iz vlatitih sredstava i/ili podnošenjem projektnih prijedloga za finansiranje od drugih subjekata – potencijalnih sponzora (2012. – 2015.)
19. Angažovati se na razvoju međufakultetske i međuuniverzitetske naučno-istraživačke projektne saradnje, posebno sa fakultetima društvenih i humanističkih nauka (2012. – 2015.)
20. Podržavati individualne inicijative naučno-istraživačke i izdavačke djelatnosti nastavnog osoblja (posebno projektne) u saradnji i uz finansijsku i stručnu

podršku i drugih subjekata, a u skladu sa akademskim slobodama, omogućavajući potrebno vrijeme i raspoložive resurse za rad (2012. – 2015.)

21. Unaprjeđenje promocije mobilnosti studenata i nastavnog osoblja (2012.-2016.)